

**VEDECKÝ ČASOPIS VYSOKEJ ŠKOLY
EKONÓMIE A MANAŽMENTU VEREJNEJ SPRÁVY
V BRATISLAVE**

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

EKONÓMIA A MANAŽMENT

**School of Economics and Management
in Public Administration
Scientific Journal**

**Číslo 2, december 2021, ročník XVII.
No. 2, December 2021, Volume XVII.**

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

Hlavný redaktor (Editor-in-Chief)

Vojtech Kollár

Výkonný redaktor (Executive Editor)

Michal Fabuš

Redakčná rada (Editorial Board)

Ľuboš Cibák

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Zoran Čekerevac

Union University Beograd, Serbia

Iveta Dudová

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Vladimír Gozora

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Iryna V. Gontareva

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Sebastian Jabłoński

University of Economics, Tourism and Social Sciences in Kielce, Poland

Jozef Kuril

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Vasyl Kyfiak

Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Chernivtsi, Ukraine

Ján Liďák

College of International and Public Relations Prague, Czech republic

Robert Magda

Szent István University Gödöllő, Hungary

Janus Paweska

International University of Logistics and Transport in Wroclaw, Poland

Thomas Prorok

Center for Public Administration Research, Wien, Austria

Agota Raisiene

Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania

Russell Gerrard

BAYES Business School, City University of London, United Kingdom

Mykola Sidak

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Antonín Slaný

Masaryk university, Faculty of Economics and Administration, Brno, Czech republic

Renata Stasiak- Betlejewska

Czestochowa University of Technology, Czestochowa, Poland

Oleh Soskin

National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

Daniela Todorova

University of Transport Todor Kableshkov, Sofia, Bulgaria

Jaroslav Vykluk

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Harald Wilhelm

College of Public Administration in Bavaria, Hof, Germany

Lukáš Zagata

Czech University of Life Sciences Prague, Faculty of Economics and Management, Czech republic

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

**Číslo 2, december 2021, ročník XVII.
No. 2, December 2021, Volume XVII.**

Contents

Inovatívne prístupy agrárnych manažmentov v pandemickom prostredí <i>Innovative approaches of agrarian managements in a pandemic environment</i> 7 Vladimír GOZORA	
Inovácie a udržateľnosť cestovného ruchu v Slovenskej republike <i>Innovations as a tool for tourism restart in the Slovak Republic</i> <i>in post covid-crisis era</i> 12 Vojtech KOLLÁR – Silvia MATÚŠOVÁ	
Ekonomické dopady súčasnej globálnej pandémie COVID-19 so zreteľom na ekonomiku Slovenskej republiky <i>Economic impacts of the current global COVID-19 pandemic regarding to the economy of the Slovak Republic</i> 25 Denisa KRÁSNA	
Analýza dvojitého aspektu nákladov v SR <i>Analysis of double aspects of costs in the Slovak Republic</i> 34 Nora ŠTANGOVÁ – Agneša VÍGHOVÁ	
Ponuky poistenia prostredníctvom sociálnych sietí komerčnými poisťovňami na Slovensku <i>Insurance Offered by Commercial Insurance Companies Through Social Media in Slovakia</i> 40 Jozef ADAMKO – Nina BACULÍKOVÁ	
Analýza aspektov spoločenskej zodpovednosti a ich vplyv na riadenie podnikov <i>Analysis of aspects of social responsibility and their influence on management</i> 50 Pavol KRIŽO	
Regionálny rozvoj a jeho plánovanie v SR po roku 2020 <i>Regional development and its planning in the Slovak Republic after 2020</i> 60 Silvia VADKERTIOVÁ	
K niektorým aktuálnym otázkam právnej regulácie verejnej a štátnej služby <i>On some issues of public and civil service legislation</i> 70 Jozef KURIL	

Vývoj bezpečnosti cestnej premávky na Slovensku v kontexte strategických dokumentov EÚ a SR	
<i>Development of Road Safety in Slovakia Within Strategic Documents of EU and SR</i>	75
<i>Stanislav FILIP – Ľubica FILIPOVÁ</i>	
Aktuálne výzvy migrácie	
<i>Current challanges of migration</i>	87
<i>Vojtech STANEK</i>	
Základné rámce európskej príst'ahovaleckej a azylovej politiky	
<i>Basic frameworks for European immigration and asylum policy</i>	94
<i>Iveta DUDOVÁ</i>	
Veková heterogenita verzus výkonnosť pracovného tímu	
<i>Age heterogeneity versus work team performance</i>	103
<i>Jozef SABLIK</i>	
Ukazovatele vzdelávania súvisiace s trhom práce v krajinách V4	
<i>Indicators of education in correlation with labour market in V4 countries</i>	110
<i>Katarína ŠVEJNOVÁ – Jana GASPEROVÁ</i>	
Recenzia vedeckej monografie doc. Ing. Michala Fabuša, PhD.: Manažment priamych zahraničných investícií a ich vplyv na ekonomiku Slovenskej republiky	119
<i>Erika NEUBAUEROVÁ</i>	
Recenzia vedeckej monografie doc. Ing. Kornélie Beličkovej, PhD. a doc. Ing. Eriky Neubauerovej, PhD.: Financie domácností – teoretické východiská a praktické aspekty v období tretej dekády 21. storočia	121
<i>Elena BEŇOVÁ</i>	
Recenzia vedeckej monografie doc. Ing. Milana Fiľu, PhD. a doc. RNDr. Marty Urbaníkovej, CSc.: Hodnotenie podnikateľského prostredia s akcentom na začínajúcich podnikateľov v Slovenskej republike	123
<i>Michal LEVICKÝ</i>	
Autori príspevkov	128
Recenzenti	129

Inovatívne prístupy agrárnych manažmentov v pandemickom prostredí

Vladimír GOZORA*

Innovative approaches of agrarian managements in a pandemic environment

Abstract

The paper analyzes the economic and socio-social situation in a corporate pandemic environment. It describes innovative approaches of managements in management processes of a specific environment on the detail of a selected set of business entities. In the synthetic part, it provides recommendations to eliminate pandemic influences on agribusiness activities.

Keywords: COVID-19 pandemic, control systems, innovation and innovative approaches, critical infrastructure and anti-pandemic measure

JEL Classification: M21, D22

Úvod

Po sérii rokov s pretrvávajúcimi dopadmi svetovej finančnej a hospodárskej krízy na odvetvové a podnikové ekonomiky sa vo svete objavil nový, nemenej škodlivý fenomén v ekonomickom prostredí. Covid-19. Táto nebezpečná svetová hrozba vírusového pôvodu s početnými mutáciami a modifikovanými účinkami sa stala determinantom, ktorý výraznou mierou zasiahol do života obyvateľstva celého sveta a hlboko zasiahol do hospodárskeho a spoločenského života všetkých regiónov. [1]

Popri obrovských stratách na ľudských životoch sa COVID-19 podpísal pod výrazné redukcie výkonov podnikovo-hospodárskej základne, pohybu obyvateľstva a materiálových tokov a pod celosvetový pokles ekonomík. Preto cieľom nášho príspevku je zhodnotiť príčiny nekontrolovaného šírenia pandémie v Slovenskej republike a správanie agropodnikateľských subjektov v špecifickom prostredí. Pozornosť sústredíme na manažérske prístupy vedúcich zamestnancov pri uplatňovaní operatívneho riadenia výrobných procesov a podnikateľskej činnosti. V neposlednom rade sa zameriame na využitie poznatkov k plošnému zavedeniu efektívnych metód do manažmentu agropotravinárskych podnikov.

Metodika práce

Realizácia predznačeného cieľa práce si vyžiadala uskutočniť prieskum v súbore 320 agropodnikateľských subjektov Nitrianskeho, Žilinského a Prešovského samosprávneho kraja v rokoch 2020 – 2021. Podkladové údaje sme získali dotazovacou metódou, v rámci ktorej sa použila technika dotazníka i riadeného rozhovoru.

Výsledky prieskumu sme verifikovali v 12 vybraných agropotravinárskych subjektoch. Pri riešení vecného problému sme využili bežné výskumné metódy a numerické výpočty.

* Dr. h. c., prof. mpx. h. c., prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

Dosiahnuté výsledky

Vznik špecifického prostredia s COVID-19

Začiatkom roku 2020 sa po zaznamenaní prvých prípadov ochorenia na COVID-19 v čínskom meste Vuchan veľmi rýchlo prejavili prvé symptómy tohto ochorenia aj na Slovensku. Opatrenia exekutívnych orgánov síce smerovali k prijatiu protiepidemiologických opatrení, ktoré však neboli dostatočne účinné a rešpektované obyvateľstvom. Podľa výsledkov prieskumu manažmentov agropodnikateľských subjektov sa pod vznik prvej vlny pandémie COVID-19 podpísali viaceré determinanty (tabuľka 1). Podľa uvedenej tabuľky boli nosnými vektormi prvej vlny pandémie nedostatočné skúsenosti Ústrednej štátnej správy a samosprávy s vírusovým ochorením, nedostatočné personálne a priestorové kapacity zdravotníckych zariadení a prístrojová vybavenosť a nekontrolovaná mobilita občanov pracujúcich v zahraničí. V neposlednom rade to bola nepripravenosť podnikateľských subjektov na eliminovanie dopadov pandémie na ekonomickú činnosť.

Tabuľka 1 Determinanty prvej vlny pandémie COVID-19

P. č.	Determinanty prvej vlny pandémie COVID-19	počet	%
1	Nedostatočné skúsenosti orgánov ŠS a S s vírusovým ochorením COVID-19 a uplatnením protipandemických opatrení	231	72,2
2	Nedostatočné personálne a priestorové kapacity zdravotníckych zariadení a nedostatočná prístrojová vybavenosť	221	69,1
3	Oneskorené uzatvorenie hraničných prechodov a nedostatočné zabezpečenie karanténnych zariadení v prihraničných oblastiach SR	186	58,1
4	Nekontrolovaná mobilita občanov pracujúcich v zahraničí	257	80,3
5	Nepripravenosť podnikateľských subjektov na eliminovanie dopadov pandémie na ekonomickú činnosť	224	70,0
6	Nedisciplinovanosť časti obyvateľstva	122	38,1
	Celkový počet podnikov	320	100,0

Zdroj: Výsledky prieskumu a vlastné výpočty autora

Z výsledkov prieskumu vyplýva, že prevažná väčšina obyvateľstva disciplinovane plnila protipandemické nariadenia vlády SR a Ústredného krízového štábu. To sa v porovnaní s ostatnými krajinami prejavilo v nižších stratách na ľudských životoch a makroekonomických ukazovateľoch.

Napriek tejto skutočnosti sa druhá vlna pandémie COVID-19 prejavila s oveľa vyššími stratami na ľudských životoch a ekonomických hodnotách.

Za hlavné príčiny rozsiahlej pandemickej vlny respondenti považovali turbulentné prostredie v spoločnosti, oneskorené prípravy na druhú vlnu pandémie a pokles disciplíny a spoločenskej zodpovednosti občanov (tabuľka 2).

Tabuľka 2 Determinanty druhej vlny pandémie COVID-19

P. č.	Determinanty druhej vlny pandémie COVID-19	počet	%
1	Turbulentné prostredie v spoločnosti	234	73,1
2	Oneskorená príprava na druhú vlnu pandémie COVID-19	259	80,9
3	Pokles disciplíny a spoločenskej zodpovednosti občanov	230	71,8
4	Výrazné obmedzenie finančných zdrojov v podnikovej základni	227	70,9

5	Nedostatok zdravotníckeho personálu	218	68,1
6	Cezhraničná mobilita obyvateľstva	189	59,1
	Celkový počet podnikov	320	100,0

Zdroj: Výsledky prieskumu a vlastné výpočty autora

V neposlednom rade je to výrazné obmedzenie finančných zdrojov v podnikovej základni, nedostatok zdravotníckeho personálu a cezhraničná mobilita obyvateľstva.

Postavenie agrozozoru v špecifickom prostredí

Tak, ako ostatné rezorty, sektory a odvetvia národného hospodárstva zápasili s nepriaznivými účinkami COVID-19, tak aj sektor poľnohospodárstva a potravinárskeho priemyslu sa aktívne zapojil do protipandemických opatrení a plnenia úloh v agrotechnických termínoch špecifického prostredia. Vyše 72 % skúmaných agropodnikateľských subjektov zaktivizovalo krízové štáby a komplexné systémy krízového manažmentu a takmer 28 % podnikov stimulovalo činnosti krízových štábov v špecifickom prostredí. [3, 4] Výsledkom predznačenej aktivizácie boli prijaté protipandemické opatrenia, sprísnený režim práce a opatrenia na dosiahnutie efektívnejšieho rozhodovania, digitalizácie medziosobnostnej komunikácie a dosiahnutiu udržateľnej výkonnosti a kvality práce vo všetkých fázach transformačného procesu.

Realizácia prijatých opatrení zvýšila nároky na podnikové manažmenty na prijatie strategických a operatívnych rozhodnutí. Rozšírili sa krízové štáby za účelom kontroly protipandemických opatrení na realizáciu výrobných procesov v požadovaných agrotechnických termínoch a na včasné zabezpečenie a odbytovanie živočíšnej produkcie. V neposlednom rade je úlohou krízového manažmentu zabezpečiť plynulé materiálové a peňažné toky, realizovať produkciu za primerané ceny a dosiahnuť dostatok finančných zdrojov v špecifickom prostredí.

Vyhlasenie núdzového stavu a obmedzenie pohybu obyvateľstva si vyžiadalo dodatočné finančné vstupy do transformačných procesov. Zvýšili sa náklady na nákup ochranných a dezinfekčných prostriedkov, náklady na testovanie zamestnancov, náklady na komunikačné procesy a pracovné náklady. Výrazné zmeny nastali v personálnom manažmente a v interpersonálnej komunikácii.

Progresívnym prvkom manažmentu agropodnikateľských subjektov sa stala digitalizácia riadiacich procesov prostredníctvom GPS a elektronických systémov, ktoré sú nositeľmi podnikových informačných sietí a medziosobnostnej komunikácie vedúcich a výkonných zamestnancov. Príkladom efektívneho využitia GPS v operatívnom riadení procesných činností je pružný presun programových rozhodnutí operátorom mobilnej techniky v rastlinnej výrobe, koordinácia činnosti pracovných skupín a operatívna kontrola procesných procesov. Digitalizáciou manažerských procesov sa zrýchlili informačné toky, zlepšila kontrolná činnosť a zvýšila výkonnosť zamestnancov. V neposlednom rade sa využitím informačných a digitálnych systémov znížili požiadavky na počet manažérov a dopravné náklady.

Aktívnym uplatňovaním protipandemických a krízových opatrení, efektívnych informačných systémov a vnútropodnikových ekonomických nástrojov agropodnikateľské subjekty splnili výrobné ciele s výraznými obmedzeniami podporných finančných prostriedkov. Napriek splneniu svojej misie poľnohospodárske podniky naďalej prekonávajú odbytové bariéry a dlhodobu zápasia s cenovými hladinami odbytových komodít. Poľnohospodárske podniky sú naďalej nositeľmi sociálneho zmieru a vektormi rozvoja vedomostnej spoločnosti. [5, 8]

Inovatívne prístupy agrárnych manažmentov v pandemickom prostredí

Rezervy sa ukazujú v projektovom a marketingovom riadení agropodnikateľských subjektov a uplatňovaní kritických infraštruktúr poľnohospodárskej výroby. Inštitucionalizáciou moderných prvkov podnikového manažmentu v podnikateľskej činnosti sa docielila efektívna transformácia výrobných faktorov aj v pandemickom prostredí.

Rozhodujúcimi vektormi sú inovatívne prístupy agrárnych manažmentov na prekonanie pandemických zábran v agropodnikateľskej činnosti a uplatnenie prvkov operatívneho riadenia pracovných procesov.

Súčasťou inovatívnych prístupov je výraznejšia orientácia agropodnikateľských subjektov na ekonomické a na živú prácu nenáročné komodity, na samozbery ovocia, zeleniny a kukurice. Takáto produktová orientácia spojená s odbytovaním produkcie z poľa znižuje spotrebu živej práce, umožní využiť lokálne ľudské zdroje a znížiť pracovné náklady v podnikateľských subjektoch.

Pretrvávajúcou výzvou pre agrárne manažmenty je dosiahnutie ekonomickej bezpečnosti a udržateľného rozvoja poľnohospodárskych podnikov. Stupňujú sa požiadavky na environmentálnu zodpovednosť podnikových manažmentov za uplatňované produktové štruktúry a hospodárenie s vodnými zdrojmi. Ich realizácia je však podmieňovaná finančnými podporami z národných zdrojov a štrukturálnych fondov Európskej únie.

Súčasťou inovačných procesov v agropodnikateľských podnikoch sa musia stať opatrenia na zníženie energetickej náročnosti produkovaných potravín.

Záver

Výsledky podnikateľskej činnosti agropodnikateľských subjektov ukázali, že vrcholové manažmenty dokázali aj v pandemickom špecifickom prostredí plniť úlohy pri zabezpečovaní výroby základných potravín pre potreby nášho obyvateľstva. Uvedené úlohy sa im podarilo splniť napriek eliminovaniu podporných finančných prostriedkov, problémom s odbytom a speňažovaním poľnohospodárskej produkcie na trhu potravín.

Splnenie strategickej úlohy vo výrobe potravín sa agrárnym manažmentom podarilo splniť prostredníctvom efektívnych nástrojov vnútropodnikového manažmentu, digitalizácie manažérskych procesov a uplatnenia osvedčených informačných systémov. Z uvedeného dôvodu odporúčame tieto progresívne metódy manažérskej práce zovšeobecniť, uplatniť plošne a využiť aj v štandardnom podnikateľskom prostredí.

V súvislosti s výsledkami realizovaného prieskumu odporúčame:

- Uplatniť efektívne informačné systémy podnikového manažmentu a digitalizácie riadiacich procesov v podnikateľskej činnosti hospodárskych subjektov.
- Uplatniť transparentnú ekonomickú štruktúru a sústavu vnútropodnikových ekonomických nástrojov riadenia.
- Zvýšiť hmotnú zainteresovanosť za kvantitatívnu i kvalitatívnu stránku plnenej úlohy.
- Konkretizovať individuálne úlohy a delegovať zodpovednosť za ich splnenie na vybraných zamestnancov podniku.
- Zvyšovať kvalifikovanosť vedúcich a výkonných zamestnancov so zreteľom na obsluhu stacionárnych a mobilných strojových komplexov a uplatnenie automatizovaných systémov riadenia.
- Vytvárať interkulturálne podnikateľské prostredie s cieľom dosiahnuť maximálny stupeň hospodárskej identity zamestnancov podniku.
- Zabezpečiť funkciu rezervného fondu ako regulačného nástroja krízového manažmentu podniku.
- Vypracovať kritické infraštruktúry výroby agropodnikateľských subjektov a zvýšiť ekonomickú bezpečnosť podnikov. [1, 6]
- Rozšíriť kompetencie krízových štábov v rozhodovacích procesoch. [7,9]

Literatúra

- [1] FIĽA, M. – LEVICKÝ, M. (2021) Hodnotenie vývoja novovzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov na Slovensku v predpandemickom období. In. *Verejná správa a regionálny rozvoj*, VŠEMvs Bratislava, 2019, Ročník XVII., číslo 1, s. 46 – 53, ISSN 1337-2955.
- [2] GOZORA, V. (2017) *Krízový manažment podniku*. Wolters Kluwer, Praha 2017, 184 s., ISBN 978-80-7552-805-6.
- [3] GOZORA, V. (2019) Bezpečnostné riziká a krízové javy v hospodárskej sfére. In. *Verejná správa a regionálny rozvoj*, VŠEMvs Bratislava, 2019, Ročník XV., číslo 2, s. 37 – 42, ISSN 1337-2955.
- [4] GOZORA, V. (2019) Riešenie krízových javov v agropotravinárskych podnikoch. In. *Verejná správa a regionálny rozvoj*, VŠEMvs Bratislava 2019, Ročník XV., číslo 2, s. 43 – 47, ISSN 1337-2955.
- [5] HUDÁKOVÁ, M. (2009) Indikátory nerovnovážnych ekonomických stavov agropodnikateľských subjektov. In. *Ekonomika poľnohospodárstva*, VÚEPP Bratislava 2009, číslo 3, ISSN 1335-6186.
- [6] STRELCOVÁ, S. – ŠIMÁK, L. (2018) Ekonomická bezpečnosť podniku a jej ochrana. In. *Verejná správa a regionálny rozvoj*, VŠEMvs Bratislava 2018, Ročník XIV, číslo 2, s. 130 – 139, ISSN 13337-2955.
- [7] SIMON, H. (2009) *Jak na krízy: 33 okamžitých opatření pro naši firmu*. Praha: Management press. 2009, 208 s., ISBN 978-80-7261-204- 8.
- [8] VOJTECH, F. – LEVICKÝ, M. (2019) Malé a stredné podniky v odvetví pôdohospodárstva na Slovensku. In. *Verejná správa a regionálny rozvoj*, VŠEMvs Bratislava 2019, Ročník XV., číslo 3, s. 184 – 190, ISSN 13337-2955.
- [9] ZUZÁK, R. – KÖNIGOVÁ, M. (2009) *Krízové řízení podniku*, 2.vyd. Praha: Grada. 2009, 253 s., ISBN 978-80247-315-68.

Inovácie a udržateľnosť cestovného ruchu v Slovenskej republike

Vojtech KOLLÁR – Silvia MATÚŠOVÁ

Innovations as a tool for tourism restart in the Slovak Republic in post covid-crisis era

Abstract

The competitiveness of tourism and its sustainability are conditioned by the ability of tourism stakeholders to use the existing innovation environment. Empirical results support the fact that the tourism sector shows differentiated innovation behavior in the services sector. Economic performance in tourism determines the type of innovation and the type of business. The paper focuses on innovations, which we consider with other factors to be the driving force of a possible restart of tourism in the Slovak Republic in the period after COVID-19. We understand innovation as creative activities that bring about deliberate change that will bring technical, technological, economic or social benefits. They are an essential part of modern business. Through a questionnaire survey, PESTLE analysis and SWOT analysis, we conducted a survey focused on the application of innovations in tourism. The target group was travel agencies in a selected region of the Slovak Republic.

Keywords: tourism, innovations, sustainability

JEL Classification: L83, P47, Q01

Úvod

Cestovný ruch predstavuje súhrn aktivít a vzťahov subjektov v prostredí trhového mechanizmu. V podmienkach silnej konkurencie na medzinárodnej, národnej i lokálnej úrovni ekonomickú efektívnosť cestovného ruchu determinujú požiadavky ekonomickej, spoločenskej, environmentálnej a technologickej udržateľnosti na strane ponuky a na strane dopytu požiadavky uspokojiť potreby účastníka cestovného ruchu. Cestovný ruch (ďalej CR) plní v ekonomike krajiny dôležité hospodárske funkcie, významne sa podieľa na HDP, miere zamestnanosti a viaže na seba na seba aj ďalšie oblasti podnikania. Má tiež pozitívny vplyv na sociálne prostredie a na kultúrny rozvoj regiónu, v ktorom sa realizuje. Významným faktorom, ktorý napomáha rozvoju CR, ako aj rozvoju samotných podnikov CR, sú inovácie. Hodnotenie ekonomických efektov inovácií v cestovnom ruchu je spojené s tvorbou ekonomickej pridanej hodnoty poskytovateľov služieb cestovného ruchu, tvorbou pracovných miest a stabilizáciou zamestnanosti v lokalitách, kde iné ekonomické činnosti nie sú zastúpené v dostatočnom rozsahu. Príjmové, zamestnanecké aj investičné multiplikačné efekty možno sledovať v štatistickom výkazníctve na základe podkladov z jednotlivých destinácií cestovného ruchu na úrovni štátu. Udržateľnosť rozvoja cestovného ruchu sa v SR vplyvom pandémie COVID-19 radikálne narušila a vyžaduje konsolidáciu smerom k štandardným podmienkam ponuky aj dopytu. Prvý krok sa v Slovenskej republike pritom premietol do realizácie systémovej podpory cestovného ruchu, ktorá aj v súčasnom turbulent-

* prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Matúšová, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemvs.sk

nom období plynie do destinácií cestovného ruchu v SR aj do spotreby miestneho obyvateľstva. Spotreba v cestovnom ruchu zo strany účastníka cestovného ruchu, zákazníka, cestovateľa, je determinovaná ponukou. Kľúčovým faktorom ponuky cestovného ruchu v súčasnom turbulentnom spoločensko-ekonomickom období sú inovácie a inovačné prostredie v cestovnom ruchu.

Vybrané ekonomické aspekty cestovného ruchu v SR

Slovensko má ideálnu geografickú polohu v strede Európy. Je administratívne členené na osem krajov. Jeho bohatá niekoľko tisícročná história a vplyv okolitých národov zanechali Slovensku nesmierne kultúrne dedičstvo: keltské osady, rímske opevnenia, staroslovanské kultové miesta, kaštiele, opevnené hrady uhorskej šľachty, stredoveké banské mestá, renesančné a barokové paláce, gréckokatolícke alebo pravoslávne drevené kostolíky.

Majestátne klenoty, pôsobivo vsadené do nádhernej prírodnej scenérie. Sú to najmenšie veľhory na svete Tatry, najrozsiahlejšie krasové územie v strednej Európe, civilizáciou nedotknuté pralesy. Máloktorá krajina je obdarovaná takým množstvom rozmanitých podzemných krasových útvarov ako práve Slovensko. Na území Slovenska sa vďaka jeho polohe vystriedali kultúry Západu aj Východu. Od keltských osád, cez zvyšky rímskych opevnení, staroslovanské kultové miesta, kaštiele a opevnené hrady uhorskej šľachty, stredoveké banské mestá nemec-kých osadníkov, najvýchodnejšie gotické pamiatky v Európe, renesančné a barokové paláce, gréckokatolícke a pravoslávne drevené kostolíky, židovské synagógy a cintoríny, medzivojnový funkcionalizmus a socialistický realizmus rastúcich miest až po súčasné projekty, reflektujúce najnovšie trendy. Pestrý život našich predkov, ich tvorivosť a umenie prezentujú na Slovensku najmä múzeá v prírode, tzv. skanzeny, a pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry. Vďaka týmto jedinečným expozíciám môžeš dodnes obdivovať unikátne prvky tradičného ľudového stavi-teľstva a ľudovej kultúry.

Mnohé jedinečné zvyklosti ľudových tradícií sa zachovali dodnes, či už v podobe ľudovej ar-chitektúry, hudby, spevu a tanca, jedinečných zvykov, alebo ľudovej tvorby a remesiel. Sloven-sko je obdarené neskutočným podzemným bohatstvom, ktorého liečivá sila a blahodarné účinky na ľudský organizmus vyvierajú na povrch v podobe početných minerálnych prameňov. Liečeb-né kúpele na Slovensku patria medzi najstaršie a najkvalitnejšie v strednej Európe. Slovensko vďaka hustej riečnej sieti a pestrému reliéfu poskytuje záujemcom o splavovanie riek rôznorodé podmienky. Slovensko je známe aj miestnymi produktami, ktorými s prezentujú regióny prostred-níctvom regionálnych značiek. Do systému patria tieto značky: Kopanice, Záhorie, Hont, Pod-poľanie, Ponitrie, Karsticum, Malodunajsko-Galantsko, Gemer-Malohont, Horehronie, Pohronie, Nitrava a Novohrad. Označenie môže získať certifikovaný produkt, služba alebo zážitok. Cestov-ný ruch ako trhová služba je interdisciplinárna ekonomická činnosť, ktorá prepája spoločenské, kultúrne, environmentálne a ekonomické oblasti. Reálny a objektívny prehľad o jeho economic-kom význame poskytujú údaje v satelitnom účte, ktoré dokážu určiť skutočný podiel turizmu na celkových výkonoch v ekonomike štátu. Satelitný účet poskytuje údaje o podiele cestovného ruchu na hrubom domácom produkte a zhodnocuje jeho prínos v ekonomike štátu, a tiež posky-tuje analýzy, v ktorých vyhodnocuje podiel zahraničných turistov, najnavštevovanejšie destinácie, počet prenocovaní v SR, avšak neposkytuje údaje o jednodňových prenocovaniach. Počet ciest rezidentov Slovenska do krajín Európy za obdobie rokov 2012 – 2019 vzrástol o 51,43 %, a to z počtu rezidentov 6 923 939 na počet 13 463 052 s medziročným nárastom o cca 1 400 000 rezidentov. Tieto údaje zahŕňajú všetky cesty rezidentov vo veku od 15 rokov na osobné alebo profesijné a obchodné účely s minimálne jedným prenocovaním. Cestovný ruch ovplyvňuje pria-mu zamestnanosť, ale súčasne vyvoláva aj nepriamu zamestnanosť v nadväzných odvetviach. Celkovo dáva na Slovensku prácu viac ako 250 000 ľuďom. V roku 2010 bol počet zamestnancov na úrovni 231 750 a v roku 2019 dosiahol hodnotu 258 360, čo predstavuje nárast o 11,15 %. Zahrňuje všetky turistické výlety rezidentov vo veku 15 rokov a viac na osobné alebo profesij-no-obchodné účely s minimálne 1 prenocovaním. V roku 2019 patril cestovný ruch k najviac sa rozvíjajúcim a prosperujúcim odvetviam, ktoré sa významne podieľali na HDP štátov a na ich zamestnanosti. Stúpajúcu tendenciu v rokoch 2011-2019 preukázal podiel cestovného ruchu aj na HDP ekonomiky SR (obrázok 1).

Obrázok 1 Podiel priameho HDP CR na HDP ekonomiky SR

Zdroj: Štatistický úrad SR

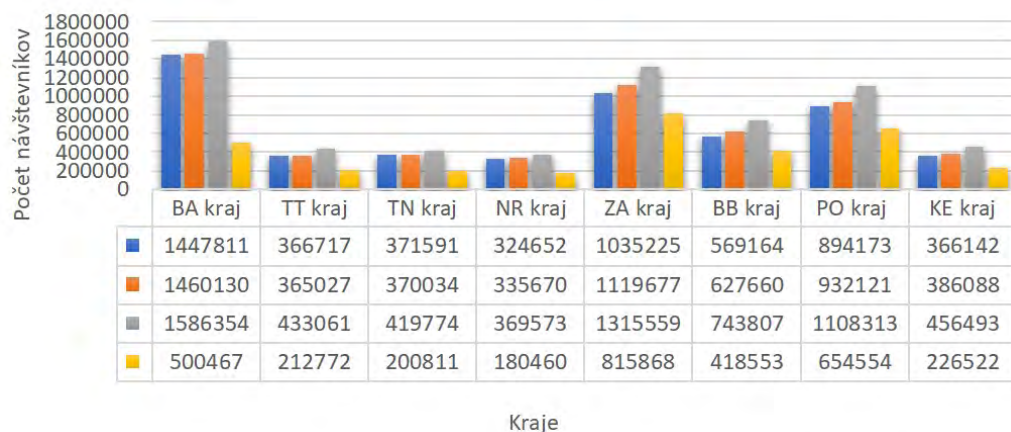
V rokoch 2020–2021 patrí cestovný ruch celosvetovo medzi najviac postihnuté odvetvia, keďže v marci 2020 svet zasiahla pandémia Covid-19. Ani Slovensko nie je výnimkou, hoci nepatríme z pohľadu rozvinutosti cestovného ruchu k popredným krajinám, aj u nás má tento sektor významný podiel na rozvoji ekonomiky.

OSN odhaduje, že medzinárodný cestovný ruch sa zníži až o 60 % , čo bude znamenať stratu 840 miliárd až jeden bilión eur. Je predpoklad, že počet rezervácií v porovnaní s rovnakým obdobím 2019 klesne až o neuveriteľných 60 – 90 %, čo bude mať zničujúci vplyv na hotely, cestovné kancelárie, všetky druhy dopravy a zasiahne ich strata z príjmu až 85 %. Podobný scenár nastane v odvetviach naviazaných na cestovný ruch. Len priamo v tomto odvetví príde o prácu zhruba 6 miliónov pracovníkov. V období pandémie je významný prepád v počte návštevníkov v ubytovacích zariadeniach na Slovensku. Ak porovnáваме stav na Slovensku v rokoch 2015 – 2019 (obrázok 2), počet návštevníkov v roku 2020 oproti roku 2019 poklesol až o 50,1 % (obrázok 3).

Obrázok 2 Vývoj počtu návštevníkov a prenocovaní v SR 2015-2019

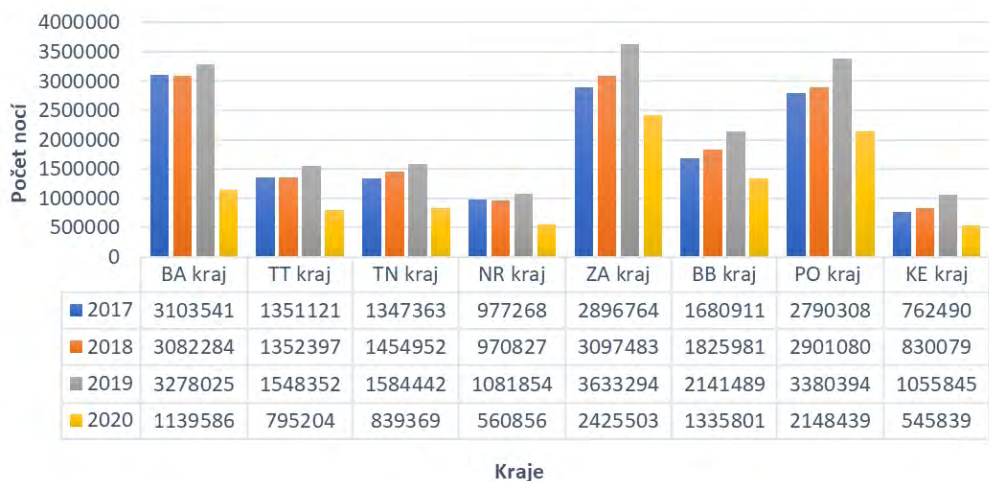

Zdroj: Štatistický úrad SR

Obrázok 3 Počet návštevníkov v ubytovacích zariadeniach v 8 regiónoch Slovenskej republiky

Zdroj: Ministerstva dopravy a výstavby SR

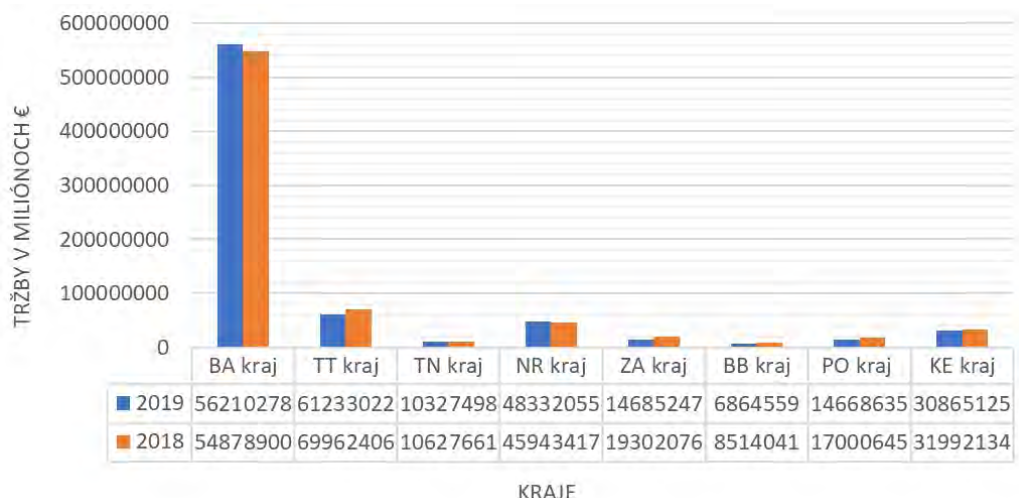
Porovnateľný stav nastáva aj v počte prenocovaní návštevníkov v ubytovacích zariadeniach. Na Slovensku nastal prepád pri porovnaní rokov 2020 a 2019 o 44,7 % (obrázok 4).

Obrázok 4 Počet prenocovaní v ubytovacích zariadeniach v 8 regiónoch Slovenskej republiky

Zdroj: Ministerstva dopravy a výstavby SR

Tržby z cestovného ruchu podľa krajov prezentuje obrázok 5 v sledovanom období rokov 2018 a 2019. V roku 2020 bol prepád tržieb je vyšší ako 60 %.

Obrázok 5 Tržby z cestovného ruchu podľa krajov Slovenskej republiky

Zdroj: Ministerstva dopravy a výstavby SR

Podľa údajov zo štatistík DATAcube počas koronakrízy v roku 2020 počet zahraničných návštevníkov na Slovensku klesol z počtu 2 475 094 o 65,5 % na 854 011. Počet domácich návštevníkov na Slovensku v roku 2020 bol 2 355 996, čo je pokles o 40,47 % oproti roku 2019. V počte prenocovaní zahraničných návštevníkov na Slovensku bol prepád v roku 2020 oproti predchádzajúcemu roku 2019 o viac ako 62 %.

Najväčší počet návštevníkov bol v Žilinskom kraji, druhým najnavštevovanejším krajom na Slovensku bol Prešovský kraj, na území ktorého ležia Vysoké Tatry, ktoré svojimi atrakciami lákajú domácich aj zahraničných turistov. Až na treťom mieste sa v roku 2020 umiestnil Bratislavský kraj. V roku 2020 zahraničnými návštevníkmi bol najnavštevovanejší Bratislavský kraj, nasledovali ho Žilinský a Prešovský kraj. Pomer počtu domácich a zahraničných návštevníkov v roku 2019 prezentuje obrázok 6.

Obrázok 6 Pomer domácich a zahraničných návštevníkov v krajoch SR v roku 2019

Zdroj: Štatistický úrad SR

Z obrázka 6 vyplýva, že v rokoch 2015 až 2019 návštevnosť Slovenska aj počet prenocovaní kontinuálne rástol. Tento trend sa zmenil v roku 2020 pod vplyvom globálnej pandémie ochorenia COVID-19. Môžeme však predpokladať, že vplyv pandémie na globálny turizmus postupne oslabne a dostane sa na predkrízovú úroveň.

Najvyhľadávanejšie kraje, ktoré preferujú domáci návštevníci a zároveň aj s najväčším počtom prenocovaní domácimi návštevníkmi, sú kraje v poradí Žilinský, Prešovský, Banskobystrický a Trenčiansky kraj. Až na piatom mieste v počte návštevnosti domácimi návštevníkmi sa umiestnil Bratislavský kraj z ôsmich krajov Slovenska. Najpreferovanejším krajom u domácich aj zahraničných návštevníkov je Žilinský kraj.

Inovačné prostredie a cestovný ruch

Inovácie z pohľadu podnikov sa stávajú nevyhnutným predpokladom ich prežitia v silnom konkurenčnom boji. Na Slovensku prevládajú v cestovnom ruchu malé a stredné podniky, preto sa dôraz kladie najmä na zvyšovanie a udržiavanie ich konkurenčnej schopnosti.

Inovácie sa definujú ako úspešná tvorba, zavádzanie a využívanie novínok v hospodárskej a sociálnej sfére, obnova a rozšírenie škály výrobkov a služieb a s nimi spojených trhov, vytvorenie nových metód výroby, dodávok, distribúcie, zavedenie zmien riadenia, organizácie práce, pracovných podmienok a kvalifikácie pracovnej sily. Tieto charakteristiky inovácií nachádzame aj v oblasti cestovného ruchu.

Udržateľná ponuka produktov cestovného ruchu je ovplyvnená tým, ako podniky cestovného ruchu dokážu transformovať vlastné inovačné výsledky, ako aj vlastný potenciál, prostredníctvom dodávaných vstupov do produkcie cestovného ruchu. Transfer inovácií je realizovaný aj na úrovni partnerov podnikov cestovného ruchu v rámci tvorby spoločných produktov. V tomto prípade dochádza k spoločnému využitiu inovačného potenciálu a k zvýšeniu jeho efektívnosti.

Využitie inovačného prostredia ekonomiky tak môže vyústiť do pozitívnych inovačných výkonnov cestovného ruchu. Inovačné správanie podnikov pôsobiacich v oblasti cestovného ruchu sa viac zameriava na netechnologické inovácie. Výsledky tu tiež podporujú vnútornú heterogenitu v oblasti cestovného ruchu v oblasti inovácií.

Inovačné správanie podnikov pôsobiacich v oblasti cestovného ruchu sa viac zameriava na netechnologické inovácie. Výsledky tu tiež podporujú vnútornú heterogenitu v oblasti cestovného ruchu v oblasti inovácií. V porovnaní s výrobou, sú inovácie v službách riadené skôr praktickými skúsenosťami ako výskumnými aktivitami. Spotreba inovovaného produktu je tak v praxi motivovaná cenovými a inými bonusmi zo strany poskytovateľov, ktoré stimulujú dopyt, a tým sa vytvára priestor pre novú skúsenosť. Nová kvalita produktu či nový proces produkcie služby sú preto často napodobňované a odvetviám cestovného ruchu dominujú imitácie. Navyše nie sú sprevádzané nákladmi na výskum a vývoj a v súlade s nízkou poznatkovou intenzitou produkcie služieb cestovného ruchu sú preto imitácie veľmi logickou realitou.

Na druhej strane netechnologické inovácie tak nadobúdajú pre podniky služieb cestovného ruchu opodstatnenie a vytvárajú priestor pre dosahovanie inovačných finančných i nefinančných efektov.

Dôvodom presadzovania marketingových a organizačných inovácií v cestovnom ruchu je to, že ich implementácia je odčlenená od priameho kontaktu s klientom, čo znamená, že ich imitácia je obmedzená, a tak zvyšuje rozsah dosahovania výnosov z inovácie. Podniky cestovného ruchu sú jednoznačne užívateľmi inovácií, nie ich producentmi a uprednostňujú prírastkové inovácie.

Vyššie uvedené skutočnosti potvrdil aj pilotný prieskum vo vybranom regióne – Prešovskom kraji na Slovensku. Cieľovou skupinou boli cestovné kancelárie vo vybranom regióne Slovenskej republiky.

Cieľom prieskumu bolo zistiť:

- v akej miere a ktoré druhy inovácií cestovné kancelárie najčastejšie využívajú;

- ktoré možnosti produktových inovácií uplatňujú;
- ktoré inovácie aplikujú v marketingu a v manažmente, vrátane inovácií v IT a kontrolných systémoch;
- akým spôsobom reagujú na nové výzvy a trendy z vonkajšieho a vnútorného prostredia.

Pilotný prieskum a jeho výsledky naznačujú značné rezervy v presadzovaní a aplikovaní produktových inovácií, ktoré sa koncentrovali na vernostné programy a produktové balíky služieb. Procesné inovácie v podnikoch cestovného ruchu boli zamerané na evidenciu zájazdov a systém kontroly financovania. V oblasti marketingu inovácie sa koncentrovali na komunikáciu s klientom, predaj a služby v online priestore. Manažérske inovácie orientovali na vylepšenie riadiacich aktivít aj zapojením zamestnancov. Zistili sme nízku mieru inovácií v produktoch, nedostatočnom marketingu a propagácii, v IT a kontrolných systémoch.

Dotazníkový prieskum potvrdil hypotézu, že najviac cestovných kancelárií inovuje produkt. Propagácia cestovných kancelárií prostredníctvom marketingu je u väčšiny respondentov na postačujúcej úrovni, avšak veľký podiel z nich sa vôbec nezapodieva procesnými inováciami, ani inováciami vo využívaní nových technológií, čo je bezpodmienečne potrebné pre pozíciu na trhu konkurencie.

Každý zákazník potrebuje nekomplikovaný prístup k získavaniu informácií o produktoch cestovných kancelárií a k rýchlym riešeniam prostredníctvom internetu. Cestovné kancelárie v súčasnosti sú súčasťou kreatívneho priemyslu, ktorý vyžaduje množstvo nových nápadov a inovácií aj v tejto oblasti. Ukazuje sa, že veľké cestovné kancelárie významne viac využívajú interaktívne prvky na vlastných webovských stránkach, ktoré záujemcom o službu a zákazníkom umožňujú zistiť alebo navoliť si požadovanú službu. Veľké cestovné kancelárie v porovnaní s malými cestovnými kancelárkami na komunikáciu so záujemcami a zákazníkmi viac využívajú aj sociálne médiá (Facebook, Twitter, Instagram, Tiktok, Youtube).

Na formovanie dopytu v cestovnom ruchu však vplyva viacero ďalších činiteľov. Dopyt je podmienený biologickými, ekonomickými, demografickými, psychologickými, sociálnymi, kultúrnymi faktormi. Zmeny v objeme a v štruktúre dopytu po produktoch cestovného ruchu vyvolávajú najmä pohyb príjmov, rast fondu voľného času, zmena cien, vzdelanie a spôsob života. Nositeľom dopytu je účastník cestovného ruchu (návštevník, výletník, turista, rekreant a pod.).

Vplyv demografických činiteľov na dopyt je priamy a nepriamy, pričom priamy vplyv závisí od dosiahnutého stupňa blahobytu a nepriamy vplyv od rastu počtu ekonomicky činného obyvateľstva. Dopyt ovplyvňuje aj veková štruktúra obyvateľstva.

K sociálno-kultúrnym činiteľom patrí voľný čas, vzdelanie a kultúra. Voľný čas je základným predpokladom vzniku cestovného ruchu. Vzdelanosť má bezprostredný vplyv na formovanie potrieb a kultúrnosť ich uspokojovania. Účasťou na cestovnom ruchu človek rozvíja svoje kultúrne záujmy a rozširuje okruh svojich vedomostí. S dosiahnutým vzdelaním rastie účasť na cestovnom ruchu. K ekologickým činiteľom patrí kvalita životného prostredia v mieste práce, bydliska a rekreácie.

Rozvoj cestovného ruchu je významne závislý od mierových zahraničných a hospodárskych vzťahov vo svete. V súčasnosti je cestovný ruch drasticky ovplyvnený pandemickou situáciou v jednotlivých krajinách, pričom na Slovensku sú aktuálne podmienky vyvolané pandemickou situáciou COVID-19 pre cestovný ruch veľmi nepriaznivé.

Zavádzanie inovácií v cestovnom ruchu

Inovácie v cestovnom ruchu je potrebné zamerať na rozvoj, zdokonaľovanie, prispôbovanie a komercializáciu procesov, produktov, organizačných štruktúr a nových prístupov a modelov podnikania. Preferencie zákazníkov v cestovnom ruchu sú spojené aj s ich ochotou viac experimentovať a skúšať nové platformy. Cestovný ruch, vzhľadom na povahu svojich služieb, predstavuje kľúčový trh pre implementovanie kolaboratívnej spotreby.

Kolaboratívna spotreba je spoločné využívanie tovaru alebo služieb skupinou ľudí. Zatiaľ čo pri bežnej spotrebe jednotlivcov platí celé náklady na tovar a zachováva si k nemu výhradný prístup, pri kolaboratívnej spotrebe má k tovaru prístup viacej ľudí, ktorí spoločne znášajú náklady.

Kolaboratívna platforma sa najčastejšie uplatňuje v sektoroch ubytovanie, doprava a stravovanie, ktoré predstavujú kľúčové oblasti cestovného ruchu. V závislosti od charakteru vzťahu používateľmi a poskytovateľmi možno rozlíšiť transakcie:

- P2P (Peer-to-Peer) – tovar, služby alebo zdroje ponúkané súkromnou osobou pre iné súkromné osoby.
- P2B (Peer-to-Business) – tovar, služby alebo zdroje poskytované jednotlivcami pre podniky a opačne (teda aj B2P).

V sektore ubytovania táto platforma umožňuje vlastníkom domov alebo bytov krátkodobu prenajať jednotlivé izby alebo celé nehnuteľnosti návštevníkom. Rezervácia ubytovania prebieha cez platformu (alebo webovú stránku), pričom prevádzkovateľ/sprostredkovateľ transakcie získava províziu. Ubytovacie platformy môžeme rozdeliť do troch skupín: a) platformy na prenájom ubytovania, b) platformy na výmenu ubytovania, c) bezplatné ubytovanie.

Platformy pôsobiace v sektore dopravy reprezentujú environmentálny prístup k šetreniu životného prostredia ponúkaním prebytočnej kapacity vozového parku. Poskytujú registráciu pre dopytovú a ponukovú stránku trhu.

Líšia sa predovšetkým podľa typu dopravnej služby, ako a) preprava na krátku vzdialenosť, b) preprava na dlhú vzdialenosť, c) preprava inštitucionálnymi autami, d) preprava privátnymi autami.

Platforma v oblasti stravovania je založená predovšetkým na aktivitách, ako je ponuka spoločnej konzumácie jedál v súkromnom prostredí. S prudkým rozvojom gastronomického cestovného ruchu v kombinácii s požiadavkou autenticity tradičných miestnych jedál začali príslušní rezidenti prostredníctvom platforiem ponúkať špecifický produkt – ponúkanie jedla priamo u seba doma. Okrem cenového zvýhodnenia je silným impulzom pre využitie tejto služby autentický spôsob spoznania miestnej kultúry destinácie a možnosť sociálnych interakcií s rezidentmi.

V našom prieskume sa potvrdilo, že v podnikateľskej činnosti v cestovnom ruchu bude v období post-COVID 19 nevyhnutné uvažovať o ďalších skupinách inovácií, ktoré pomôžu naštartovať cestovný ruch v domácich podmienkach SR. Ukazuje sa, že cestovné kancelárie sa odlišujú nielen vlastným prístupom k podnikaniu, ale aj k inováciám. Výsledky prieskumu naznačujú, že cestovné kancelárie ponúkajú viacero podnetov na tvorbu produktových, procesných, marketingových a manažérskych inovácií. Napríklad ako obnovenie osvedčených produktov, nové nápady v oblasti ponuky a nové produkty na trhu, ktoré zahŕňajú novú kombináciu existujúcich služieb. Inovácie budú nevyhnutné aj preto, aby v novej podobe predstavili záujemcom a zákazníkom nové produkty, inovatívne spôsoby marketingu, podstatne efektívnejšieho získavania podnetov, informácií, spätnej väzby a komunikácie so zákazníkmi v súčasnom období prelomovej digitálnej transformácie v oblasti obchodu so službami. Netreba zabúdať, že všetky nové a neopozierané produkty a služby zabalené v novom obale sa stávajú atraktívnymi, a pri dobrom manažmente a marketingu predovšetkým konkurencieschopným produktom.

V inovačných procesoch podnikov a subjektov cestovného ruchu sme identifikovali špecifiká, ktoré môžeme označiť za akcelátory udržateľného rastu:

- Spotreba produktov cestovného ruchu je motivovaná cenovými a inými bonusmi zo strany poskytovateľov, ktoré stimulujú dopyt, a tak v ďalšej fáze životného cyklu produktu na trhu dochádza k zvýšeniu tržieb v dôsledku zvýšeného dopytu.
- Produktové a procesné inovácie v cestovnom ruchu sú limitované tým, že sú väčšinou v skupine prírastkových inovácií. Marketingové a manažérske inovácie sú v praxi realizované bez priameho kontaktu s klientom.

- Presadzovanie prírastkových, nie radikálnych inovácií, je z dôvodu nízkej poznatkovej intenzity produkcie služieb cestovného ruchu.
- Prispôsobenie sa spotrebiteľovi a personalizácia sú kľúčové faktory inovatívnosti cestovného ruchu.
- Kvalita inovačného prostredia ekonomiky, v ktorom podniká podnik cestovného ruchu, pozitívne ovplyvňuje penetráciu inovácií do cestovného ruchu, a tým aj výkony, ktoré cestovný ruch dosahuje.
- Kľúčové faktory zvyšovania podnikových výkonov v cestovnom ruchu determinuje inovačný manažment, ktorý je orientovaný na spotrebiteľa.

Správny výber hodnotiacich parametrov inovácií a inovačného výkonu, ako aj spôsob ich monitorovania má rozhodujúci vplyv pri analýze a hodnotení inovácií na produktivitu a ekonomický rast cestovného ruchu a jeho subjektov.

Túto skutočnosť potvrdzuje aj definícia konkurencieschopnosti destinácie cestovného ruchu: „Konkurencieschopnosť destinácie cestovného ruchu je určená schopnosťou lokality optimalizovať svoju príťažlivosť pre rezidentov a nerezidentov, poskytovať kvalitné, inovatívne a atraktívne služby cestovného ruchu (napr. poskytovať správnu hodnotu za peniaze) pre spotrebiteľov a získať podiely na domácom a globálnom trhu a zároveň zabezpečiť, aby sa dostupné zdroje podporujúce cestovný ruch využívali efektívne a udržateľným spôsobom.“

Jedna z možností ako prilákať a udržať návštevníkov v destinácii dlhšie, je vytvorenie komplexnej ponuky, ktorá je pripravená a prispôbena potenciálnemu návštevníkovi. Jedná sa o špecifickú ponuku ubytovacích a gastronomických zariadení, lokálnych atraktivít a atrakcií, ako aj prispôbené produkty a služby na mieru zdrojových trhov. Pre destinácie to však znamená aj rozličné marketingové a komunikačné nástroje, ktorými podporuje a akceleruje záujem danej cieľovej skupiny. Dôležité sú komunikačné kanály, spôsob i jazyk komunikácie, ale aj samotné marketingové poslanstvo.

Dobrá znalosť a pripravenosť na potenciálneho návštevníka môže vytvoriť pocit, že je v destinácii vítaný, a tým sa zvyšuje predpoklad, že sa v destinácii zdrží dlhšie, resp. sa do nej v budúcnosti vráti. Aj napriek tomu, že každý turista je unikátny, návštevníci z jednotlivých krajín majú spoločné črty vyplývajúce zo spôsobu ich života, kultúry, náboženstva, ekonomickej sily a pod.

Z hľadiska produktového manažmentu a inovácií ponuky je nevyhnutné, aby cestovné kancelárie svojimi produktmi podporili autenticitu miesta, jedinečnosť, ojedinelosť a originalitu destinácie, rovnako ako aj autenticitu zážitku u klientov.

Pritom je žiaduce zamerať sa na orientáciu zákazníkov a ich rôznorodé kategórie, ako napr.:

- a) milovník kultúry orientovaný na múzeá, galérie, divadlá, kultúrne podujatia, festivaly, koncerty, výstavy, plesy, zároveň demonštruje záujem o regionálne tradície (čipkárstvo, hrnčiarstvo, výroba estetických úžitkových predmetov a dekorácií – kraslice, vianočná ozdoba a pod.);
- b) milovník gastronómie a vína zameraný na lokálnu a medzinárodnú kuchyňu, degustáciu vína, regionálneho a lokálneho druhu piva (remeselného piva), domáce destiláty a pálenky;
- c) pátrač (účastník hry geocaching) a dobrodruh hľadajúci dobrodružstvá adrenalínového typu, zameraný na objavovanie prírodných krás a osobitostí (jaskyne, bane), historických železničných diel (tunely, viadukty), zimné a vodné športy (jachting, člňkovanie, splav, vodné lyže, korčuľovanie na zamrznutých vodných plochách);
- d) bádateľ histórie orientovaný na priemyselné dedičstvo (huty, banské diela, banská ťažba) a kultúrne dedičstvo (pamiatky, pamätníky, náboženské pamiatky a pútnické miesta, historické šľachtické rody a ich sídla, život menších v regióne a ich kultúrne dedičstvo, históriu 20. storočia);

- e) turista, ktorého zaujíma vysokohorská turistika, výstupy na významné vrchy a zrúcaniny v regióne, splavy, absolvovanie cyklotrás;
- f) rekreanti uprednostňujúci oddychovú dovolenku s vyšším štandardom služieb (all inclusive) ako náhradu zahraničnej dovolenky, návštevník aquaparkov, wellness hotelov a účastník plavieb, s doplnkovým kultúrnym programom (návšteva priehrad, vodných plôch, jaskýň, kostolov, kláštorov, hradov a zámkov);
- g) rodiny s deťmi vyhľadávajúce atraktivity okolia, interaktívne expozície, zoologické a botanické záhrady, detské železnice, planetária a hvezdárne, zrúcaniny hradov, nenáročnú turistiku, objavovanie domácich zvierat a živočíchov chovaných v domácich podmienkach, skanzeny alebo múzeum dediny;
- h) seniori s rôznymi kultúrnymi záujmami a zameraním, ktorí vyžadujú pokojnejší spôsob strávenia pobytu návštevou miest, kultúrnych podujatí, pútnických podujatí, gastronomických festivalov, degustácie ponuky regionálnych potravinárskych výrobkov, vín a domácich liehovín;
- i) manažéri so záujmom o vysoký štandard ubytovania a služieb (wellness, bazén, sauna), gastronomických špecialít, technickej infraštruktúry (rýchly internet, parkovacie miesto), estetických rokovacích priestorov a konferenčných sál;
- j) klienti so záujmom o relax, uvoľnenie, oddych, tzv. city-break – návštevy kaviarní, diskoték, trendy barov, účastníci špeciálnych podujatí;
- k) milovníci prírody, eko-turisti a agro-turisti so záujmom o prírodné atraktivity územia, chránené územia, prírodné krásy a jedinečnosti regiónu (gejzír, soľná baňa, nočné pozorovanie oblohy, relax v chránených pôvodných rozľahlých lesoch), rybolov, poľovačku, hubačku, život na farme (oboznamovanie sa so životom farmárov, technickými prostriedkami spracovania produktov, chovom zvierat a chránených živočíchov, degustácia domácich špecialít).

V realite sa cestovné kancelárie stretávajú s rôznorodým mixom typov klientov, ktorých charakterizujú rôznorodé potreby a požiadavky. Cestovné kancelárie by preto pri tvorbe inovácií produktov a formách marketingu nemali na zreteli len štandardné členenie cestovného ruchu na letný cestovný ruch (oddych, turistika, relax, šport, kúpanie v aquaparkoch, riekach a vodných nádržiach), zimný cestovný ruch (obohatený o skialpinizmus a ľadolezenie, doplnený o snowboarding, bežecké lyžovanie a návštevu celoročných termálnych kúpalísk).

Ale všimli si aj kúpeľný a zdravotný cestovný ruch (zameraný na kvalitné prírodné pramene, čistú prírodu a vzduch, tradíciu kúpeľníctva, liečebných procedúr a medicínsku starostlivosť, ale aj nové koncepty produktov ako fitness, wellness a beauty procedúry).

Novými výzvami sú mestský a kultúrny cestovný ruch, ktoré získavajú na atraktivite (hrady, zámky, náboženské pamätihodnosti, pamiatkové rezervácie, pamiatky zapísané v zoznamoch svetového dedičstva UNESCO, kultúrne tradície, zvyky, koncerty a operné predstavenia, folklór a ľudová tvorivosť, osobitosti života národnostných menšín v minulosti aj súčasnosti).

Ďalej je to kongresový cestovný ruch, ktorý sa javí ako najvýnosnejšia forma cestovného ruchu pre mestá, regióny aj podnikateľské subjekty, keďže v dobe po odznení COVID-19 nemusi v zásade podliehať sezónnosti, má vysoký ekonomický prínos a zvyšuje prestíž krajiny a regiónu. Incentívne aktivity v cestovnom ruchu pokrývajú kultúrne podujatia, koncerty a festivaly, výstavy a športové udalosti, súťaže a turnaje, exkurzie do tradičných výrobných prevádzok so špecifickou slovenskou produkciou (pivovary, vínne pivnice, keramické dielne, sklárne), náboženské podujatia, pútnické akcie, návštevy religióznych miest.

Od roku 1990 sa na Slovensku sformoval aj vidiecky cestovný ruch a agroturistika, ktorých cieľom je zabezpečovať pobyty návštevníkov v ekologicky zaujímavých oblastiach spojených so spoznávaním života a tradícií vidieka, miestnych farmárov, poskytovateľov služieb a remeselníkov, prezentovať typické jedlá a nápoje pre vybrané slovenské lokality. Spája sa so zapojením miestneho obyvateľstva do ponuky služieb a produktov, ktoré sú spojené so zvykmi lokality.

Nezanedbateľné sú vernostné programy cestovných kancelárií, ktorými sledujú zvyšovanie lojality svojich zákazníkov a vernosť značke, ako aj jednotlivým službám a destináciám, a ktoré sa môžu marketingovo úspešne využiť (napr. zvýhodnenie a predĺženie pobytu, bezplatné poskytnutie zaujímavej služby navyiac a podobne).

Na Slovensku sú skôr výnimkou tie regióny, ktoré charakterizuje tzv. overtourism, teda preplnenosť turistami a atrakciami, skôr sú realitou neobjavené regióny so širokou ponukou zaujímavých miest, tzv. undiscovered regions. Tendencie vo vývoji cestovného ruchu sa posúvajú od konzumného spôsobu trávenia dovolenky k rozvoju tzv. slow tourism, charakterizovaného zážitkovosťou, autenticitou a originalitou.

Týmto trendom vo vývoji cestovného ruchu by mali cestovné kancelárie na Slovensku venovať významne väčšiu pozornosť a vytvárať nové portfóliá produktov.

Špecifickú pozornosť je potrebné venovať inováciám, ktoré súvisia s aktuálnou situáciou, zapríčinenou pandémiou COVID-19. Počas roka 2020 a najmä v letných mesiacoch 2021 viac obyvateľov uprednostnilo dovolenku na Slovensku pred vycestovaním do zahraničia.

Pre mnohých dovolenkárov toto obdobie predstavovalo jedinečnú možnosť spoznať svoju vlasť a navštíviť regióny a lokality, o ktorých síce počuli, ale ich dosiaľ nenavštívili, alebo ani nevedeli, kde sa na Slovensku nachádzajú. Táto skúsenosť predstavuje významnú príležitosť na komplexnú inováciu aktivít v cestovnom ruchu v prípade ďalšieho negatívneho vývoja pandémie COVID-19.

Treba si uvedomiť, že potreby a vízie zákazníka o vysnenej dovolenke sa nelíšia nijako zásadne, keďže sú ovplyvnené trendami. Vo svete vznikajú nové trendy dopytu, ktoré sú veľmi vhodné a uplatniteľné aj na Slovensku (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Nové dopytové trendy v cestovnom ruchu

DOPYTOVÉ TRENDY	
Ekoturizmus	Nová zodpovedná forma cestovania, návšteva prírodných oblastí s ohľadom na udržateľnosť.
Práca v spojení s dovolenkou	Prepojenie benefitu, ktoré poskytujú niektoré firmy, home office s možnosťou jej výkonu na akomkoľvek mieste pobytu, teda aj na dovolenkovom mieste.
Cestovanie, ktoré pomáha robiť zmeny k lepšiemu	Uvedomelé cestovanie so snahou zanechať po sebe niečo prospešné – dobrovoľnícka činnosť s rôznym zameraním (čistenie prírody, stavanie protipovodňových hrádzok, pomoc v útulkoch, pomáhajúce znevýhodneným skupinám).
Kreatívny turizmus	Rekreácia obohatená o rozvoj zručností návštevníkov charakteristickou pre danú oblasť – tkanie, hrnčiarstvo...
Postturizmus	Napodobeniny známych turistických destinácií, rozprávkových miest, modely architektonických pamiatok, minimundus (svet v malom).
Gig ekonomika	Uprednostnenie cestovania s využívaním trendových služieb ako Airbnb (prenájom, kontakt so skutočným hosťiteľom), Bolt.
Dovolenky so zameraním na vegetariánstvo a vegánstvo	Nárast podnikov s vegánskou a vegetariánskou stravou. Nový trend zvedavých cestovateľov spojený s pozitívnym trendom vzťahu ku zvieratám.

Zdroj: Nové trendy v cestovaní: 7 noviniek, ktoré nám prinesie rok 2020 | Dromedár.sk (zoznam.sk)

Záver

Budúcnosť cestovného ruchu ovplyvňujú sociálne, hospodárske, politické, environmentálne a technologické výzvy, ktoré prinášajú nové inovatívne riešenia. Inovácie sú katalyzátorom rozvoja v cestovnom ruchu.

Príčinou súčasného kritického vývoja je prepuknutie pandémie COVID-19. Opatrenia vlád krajín po celom svete reagovali na ohrozenie zdravia a života ľudí zavedením prísnych karanténnych opatrení v snahe zmierniť rýchlosť šírenia ochorenia COVID-19. Prijaté opatrenia mali výrazný dopad na spomalenie ekonomických aktivít krajín.

Veľká časť podnikateľských subjektov a ich zamestnancov v dôsledku prijatých opatrení nemohla dosahovať príjmy, s následným vplyvom aj na ich celkovú finančnú kondíciu a schopnosť uhrádzať záväzky. Významný vplyv má pandémia na odvetvie cestovného ruchu, ktoré bolo doposiaľ pokladané za najväčší sektor služieb, vedúci k mnohým sociálnym a ekonomickým zmenám.

Ak hodnotíme vývoj počtu návštevníkov cestovného ruchu, počet prenocovaní návštevníkov cestovného ruchu a tržieb návštevníkov cestovného ruchu na úrovni Slovenskej republiky a v jednotlivých krajoch za 1.Q rokov 2019 a 2020, vidíme zjavný prepád takmer vo všetkých krajoch a vo všetkých sledovaných parametroch, ktorý je následkom koronakrízy.

Hospodársky rast a rozvoj cestovného ruchu sú spojené nádoby. Rozvoj cestovného ruchu je však závislý prioritne od ekonomického rastu. Odvetvie cestovného ruchu dokáže veľmi citlivo reagovať na výkyvy národných ekonomík, pozitívne ovplyvňuje hospodársky rast, znižuje nezamestnanosť, zvyšuje konkurencieschopnosť ekonomík, platí to len v období ich rastu, bez cestovateľských rizík a obmedzení.

Inovácia sa stáva významným hybným faktorom cestovného ruchu a cestovných kancelárií, keďže prostredníctvom inovácií dochádza k aktualizácii produktového portfólia, a tým k zlepšovaniu pozície firmy na trhu, vrátane posilnenia konkurencieschopnosti v období po koronakríze.

Preto prioritou bude v nasledovnom období prostredníctvom inovácií zabezpečiť trvalo udržateľný rast a rozvoj cestovného ruchu. Implementovať produktové, procesné, marketingové a manažérske inovačné aktivity, ktoré fungujú ako katalyzátor rozvoja cestovného ruchu.

Literatúra

- [1] DUPEYRAS, A. – MACCALLUM, N. (2013). Indicators for Measuring Competitiveness in Tourism: A Guidance Document, OECD Tourism Papers, 2013/02, OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5k47t9q2t923-en>.
- [2] Finstat. 2020. *Analýza sektorov priamo ohrozených koronavírusom na Slovensku* [online]. Dostupné z: <https://finstat.sk/analyzy/analiza-sektorov-priamo-ohrozenych-koronavirusom>.
- [3] GAJDOŠÍKOVÁ, Z. 2017. *Inovácie v cestovnom ruchu*. 1. vyd. Banská Bystrica: Belianum. 2017. s. 96. ISBN 978-80-557-1230-7.
- [4] GOELDNER, CH. R., RICHIE, J. R. 2014. *Cestovní ruch. Princípy, příklady, trendy*. Brno: BizBooks, 545 pp. ISBN 978-80-251-2595-3.
- [5] KARAOULANIS, A. 2018. Tourism in developing countries. The path towards sustainable development and its interaction with the local communities, the environment and the human factor. In: *Socio Economic Challenges*. Vol. 2, No. 4, p. 80-86, ISSN 2520-6621. DOI: [https://doi.org/10.21272/sec.4\(2\).80-86](https://doi.org/10.21272/sec.4(2).80-86). 2018.
- [6] KISELÁKOVÁ, D. – ŠOFRANKOVÁ, B. – ČABINOVÁ, V. – ŠOLTESOVÁ, J. 2018. Analysis of enterprise performance and competitiveness to streamline managerial decisions. In: *Polish Journal of Management studies*. Roč. 17, č. 2, s. 101-111. ISSN 2081-7452.
- [7] KOLLÁR, V. – MATÚŠOVÁ, S. 2019. *Manažment inovácií. Výber základných poznatkov*. Bratislava: VŠEMvs, 2019. 110 s. ISBN 978-80-89654-55-0.
- [8] KOLLÁR, V. – MATÚŠOVÁ, S. 20019. *Produktové manažerstvo*. Bratislava: VŠEMvs, 2019, 170 s., ISBN 978-80-89654-58-1.

- [9] KOTÍKOVÁ, H. 2013. Nové trendy v nabídce cestovního ruchu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. 208 s., ISBN 978-80-247-4603-6.
- [10] Podnikajte.sk. 2020. Ako sa dostať z koronakrízy [online]. Dostupné z: <https://www.podnikajte.sk/ine-obchodnespolocnosti-a-druzstvo/koronakriz-a-druzstva>.
- [11] ŠEVČÍK, M. a kol. 2012. Poradca podnikateľa vo vidieckej turistike a agroturistike. Dudince: Európsko-slovenské združenie agroturizmu a turizmu. ISBN 978-80-224-1273-5.
- [12] UNITED NATIONS WORLD TOURISM ORGANIZATION. (2018). UNWTO Tourism Highlights. [online]. Dostupné z: <https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>.
- [13] Vyhláška Štatistického úradu Slovenskej republiky č. 306/2007 Z. z. [online]. :<https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnika/VSR/Legislativa/306_2007_vyhl_statis_klas_ekonom_cinn.pdf.

Ekonomické dopady súčasnej globálnej pandémie COVID-19 so zreteľom na ekonomiku Slovenskej republiky

Denisa KRÁSNA*

Economic impacts of the current global COVID-19 pandemic regarding to the economy of the Slovak republic

Abstract

The COVID-19 pandemic has profoundly affected public life around the world. The world economy stopped abruptly and unexpectedly to an unprecedented extent, regarding to peacetime years. The International Monetary Fund (IMF) expects the world economy to decline by 3% this year, the worst result since the Great Depression of the 1930's, and both advanced and developing economies find themselves in recession. From a global perspective, as well as the European Union and the Slovak Republic itself, it's essential to examine the effect and impact of the COVID-19 pandemic on the economy in general. This publication describes individual COVID-19 measures and the impact and consequences from the Slovak economy aspects.

Keywords: COVID-19, pandemia, economy, impact, measures, consequences

JEL Classification: G01, G14

Úvod

COVID-19 na celom svete výrazným spôsobom zmenil život a bežné fungovanie obyvateľov. Vlády jednotlivých krajín prijímali postupne rozličné opatrenia. Hlavným cieľom bolo zamedzenie kolapsu zdravotníctva z dôvodu prudkému nárastu chorých a hospitalizovaných.

Prijaté opatrenia priniesli výsledky v obmedzení pohybu osôb. Niektoré krajiny uzavreli svoje hranice, pričom pre cestovanie do a z danej krajiny platili rozličné striktné podmienky. Nasledovalo tiež zatváranie škôl, mnohých obchodov a inštitúcií. V najviac zasiahnutých oblastiach dokonca platil zákaz vychádzania s výnimkou zákonom stanovených nevyhnutných prípadov. Nastalo celosvetové spomalenie ekonomiky, čo malo nepriaznivý dopad na podnikanie. Mnoho podnikateľov zbankrotovalo skôr, ako vlády dokázali reagovať na vzniknutú situáciu a zmenou príslušnej legislatívy zabezpečiť ochranu podnikateľov. Inak tomu nebolo ani v Slovenskej republike (SR), kde koncom marca 2020 vláda SR schválila viacero opatrení, ktoré mali zmierniť ekonomický dopad pandémie COVID-19 nielen na podnikateľov, ale aj na občanov.

Dôsledky COVID-19 a prijaté opatrenia

Reakcie jednotlivých krajín a prijaté opatrenia vo významnej miere ovplyvňujú konečné dôsledky pandémie nielen v danej krajine či okolí, ale dokonca i celosvetovo. Medzi základné kľúčové oblasti boja proti šíreniu pandémie COVID-19 v Európskej únii (EÚ) patrili predovšetkým nasledujúce obmedzenia:

- dočasné uzatvorenie externých hraníc EÚ;

* PhDr. Mgr. Denisa Krásna, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdeková 16, 851 04 Bratislava, e-mail: denisa.krasna.k@gmail.com

- limitovanie cestovania do EÚ na nevyhnutné prípady;
- „zelené jazdné pruhy“ pre základný tovar;
- vyhodnocovanie rizík pre občanov EÚ;
- týždenná koordinácia cez integrovanú politickú reakciu na krízu (IPCR);
- podpora hospodárstva, podnikov a pracovných miest;
- pomoc občanom EÚ uviaznutých v zahraničí;
- boj proti dezinformáciám;
- zaistenie dodávok zdravotníckeho vybavenia;
- podpora v oblasti výskumu vakcín a liečby (Európska rada, 2020/3).

Opatrenia prijaté jednotlivými krajinami za účelom zabránenia nákazy COVID-19 sa rozšírili takmer rovnakou rýchlosťou ako samotná pandémia. Medzi prvé takéto opatrenia, ktoré sa ukázali byť účinné v boji proti expanzii ochorenia, patrili napr. uzatvorenie hraníc či obmedzenie voľného pohybu osôb. EÚ podnikla potrebné kroky k tomu, aby obmedzila a spomalila šírenie pandémie COVID-19 a zaistila obnovu po negatívnom dopade pandémie. Medzi ďalšie implementované opatrenia boli zahrnuté nasledujúce kroky:

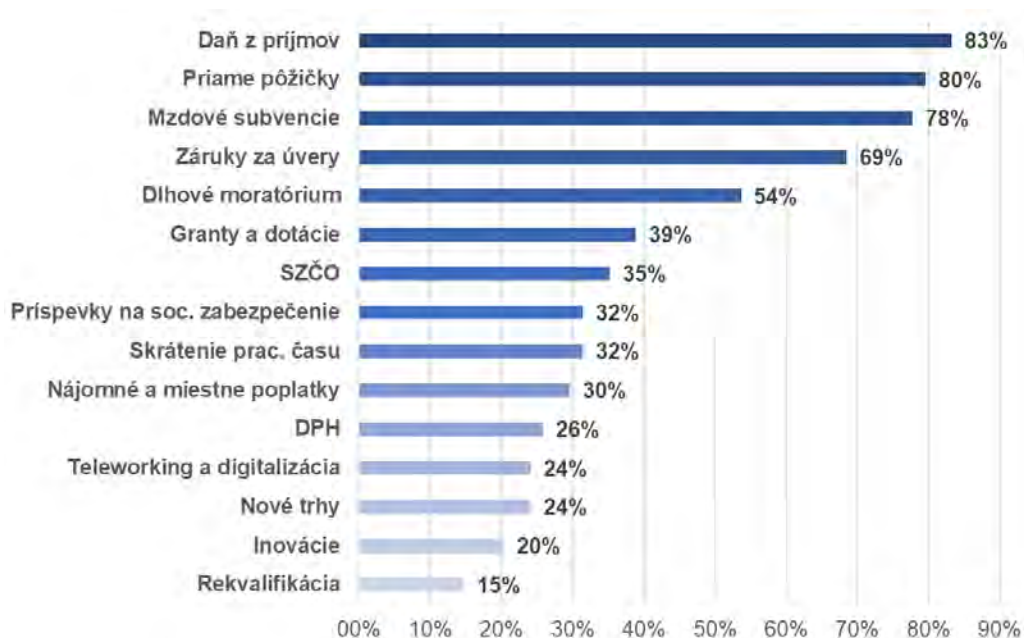
- Podpora obnovy Európskej únie – za účelom zotavenia EÚ zo sociálneho a hospodárskeho vplyvu pandémie sa predstavitelia EÚ zhodli na založení mimoriadneho fondu obnovy (Next Generation EU – preferované budú investície do zelenej a digitálnej transformácie) v celkovej výške 750 miliárd EUR. Schválený rozpočet EÚ na roky 2021 – 2027 má posilniť rast a poskytnúť podporu nielen pre občanov a podniky, ale tiež celého hospodárstva. Suma fondu obnovy a rozpočtu je vo výške 1 824 miliárd EUR. K tomu EÚ poskytne na podporu podnikov, pracovníkov a členských štátov ďalších 540 miliárd EUR, pričom Európska centrálna banka poskytne v rámci svojho programu pomoci vládám v priebehu krízy ďalších 1 350 miliárd EUR.
- Koordinácia cestovných opatrení – štáty EÚ v rámci cestovných opatrení zaistili v rámci EÚ voľný pohyb počas COVID-19. Vytvorili spoločné kritériá, ktorých sa majú držať pri implementácii opatrení, ako aj na spoločnom stanovení zelených, žltých a červených cestovateľských zón. Mapa EÚ s farebným rozlíšením jednotlivých krajín následne pomáhala pri rozhodnutiach ohľadne cestovných opatrení v závislosti na epidemiologickej situácii v príslušných krajinách.
- Spomalenie šírenia vírusu – v Európe, ale tiež mimo nej došlo najprv k dočasnému obmedzeniu cestovania či už do EÚ alebo tiež do iných krajín, a to hlavne pokiaľ sa nejednalo o nevyhnutné cesty. Účelom bolo obmedzenie šírenia vírusu. Zlepšenie epidemiologickej situácie malo za následok postupné rušenie cestovných obmedzení, ktoré v EÚ začalo od 1. júla 2020.
- Podpora vývoja vakcíny proti COVID-19 – očkovanie sa v EÚ začalo 27. decembra 2020.
- Podporovanie systémov zdravotnej starostlivosti v rámci EÚ – počas pandémie COVID-19 EÚ zabezpečovalo koordináciu a krízové riadenie pomocou nepretržitého kontaktu s inštitúciami EÚ a jednotlivými členskými štátmi. Došlo k regulácii verejného obstarávania aj exportu kľúčového materiálu za cieľom zaistenia jeho neustálej dostupnosti v EÚ. Vytvorili sa spoločné európske zásoby ventilátorov a osobných ochranných prostriedkov, pričom v rámci rescEU sa sprístupnilo zdravotnícke vybavenie. V rámci nového programu EU4Health sa mala zlepšiť podpora systémov zdravotnej starostlivosti v jednotlivých krajinách EÚ, pričom sa zároveň malo pomôcť s vyrovnaním sa s ďalšími ohrozeniami verejného zdravia v Európe a s obnovou po pandémii. Cieľom bolo tiež posilniť odolnosť systémov zdravotníctva a implementovanie inovácií v zdravotníctve.
- Ochrana pracovných miest – cieľom bolo udržanie pracovných miest počas krízy, ako aj zmiernenie rizík nezamestnanosti. Členské štáty mali možnosť získať úvery do výšky 100

miliárd EUR na pokrytie nákladov spojených so skráteným pracovným časom. Prvé platby vo výške 39,5 miliárd EUR boli vyplatené k 1. decembru 2020 Slovensku, Poľsku, Maďarsku, Rumunsku, Chorvátsku, Grécku, Španielsku, Taliansku, Malte, Cypru, Litve, Slovinsku, Portugalsku, Belgicku a Lotyšsku.

- Pomoc s financovaním reakcie jednotlivých krajín EÚ na COVID-19 – EÚ vyčlenila pre jednotlivé štáty cca. 37 miliárd EUR zo štrukturálnych fondov EÚ.
- Posilnenie európskej solidarity – EÚ zjednodušila podmienky, za ktorých bolo možné vyslať lekárske tímy z rozličných členských štátov do tých krajín, ktoré boli najviac postihnuté. Členské štáty mali tiež možnosť žiadať finančnú pomoc, ktorá bola poskytnutá z Fondu solidarity EÚ zriadenej s cieľom riešenia núdzových situácií v zdravotníctve. V roku 2021 členským štátom bolo naplánované poskytnutie 800 miliónov EUR určených na boj proti COVID-19.
- Podpora najviac postihnutých odvetví hospodárstva – ako napr. rybárstva a poľnohospodárstva, aby sa ochránil potravinový reťazec a zabránilo sa deficitu potravín. Zriadili sa „zelené jazdné pruhy“ umožňujúce tok potravín v celej EÚ. Sezónni pracovníci sa označili za „kľúčových pracovníkov“. Podpory sa dočkali tiež výrobcovia ovocia, zeleniny a vína.
- Partnerstvo celosvetovej podpory – keďže COVID-19 predstavuje globálne riziko, je potrebné tiež globálne riešenie. Partnerským krajinám sa poskytuje na boj proti vírusu finančná podpora, aby dokázali riešiť bezprostredné problémy v zdravotníctve a príslušné humanitárne potreby. Vyčlenených bolo 38,5 miliardy EUR a vytvoril sa humanitárny letecký most EÚ, ktorým sa umožnilo zaistiť humanitárnu pomoc krajinám v núdzi (Európska rada, 2021/4).

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) analyzovala 54 krajín sveta s cieľom zistiť, ktoré opatrenia boli implementované k marcu 2020 na podporu malého a stredného podnikania. Podiel krajín, ktoré implementovali príslušné opatrenia znázorňuje Obr. 1.

Obr. 1 Podiel krajín zavádzajúcich opatrenia v príslušnej oblasti

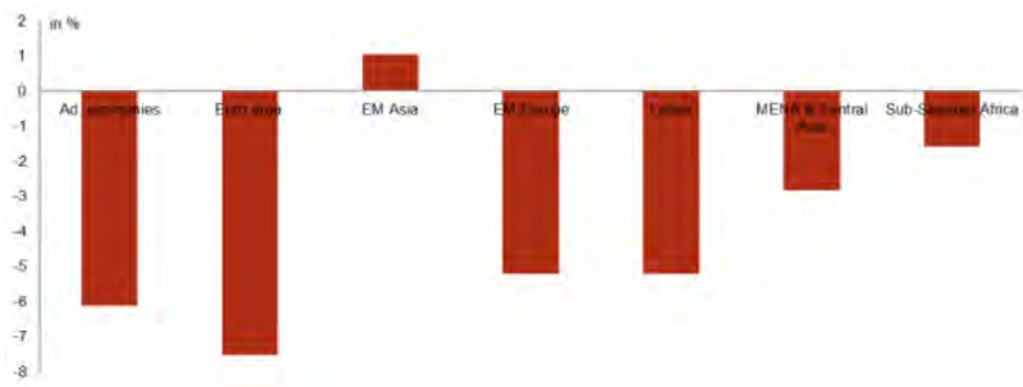

Zdroj: *Prehľad a porovnanie opatrení prijatých pre MSP v dôsledku pandémie COVID-19 v SR a vo svete*

Obr. 1 taktiež poukazuje na skutočnosť, že medzi najčastejšie zavedené opatrenia, ktoré mali pomôcť malým a stredným podnikateľom, bol odklad dane z príjmu (83,3 %), priame pôžičky (79,6 %) a mzdové subvencie (77,8 %). Nasledovali záruky za úvery (68,5 %), moratórium na dlhy (53,7 %) či možnosť využívania rozličných grantov a dotácií (38,9 %). Nechýbali ani opatrenia pre samostatne zárobkovo činné osoby.

Prijaté intervencie (obmedzujúce podnikanie) sa odzrkadlili i na ekonomike, keďže výrazne limitovali podmienky na podnikanie ako aj ekonomický rast. Reálny rast hrubého domáceho produktu (GDP) v roku 2020 v jednotlivých regiónoch sveta Obr. 2 znázorňuje, že takmer celý svet sa v dôsledku COVID-19 ocitol v recesii, t. j. reálny rast hrubého domáceho produktu nadobudol záporné hodnoty.

Obr. 2 Reálny rast hrubého domáceho produktu v 2020 vo svete

Zdroj: DELLA FAILLE, P. 2020. Svetovú ekonomiku zasiahol tvrdý a bezprecedentný šok

Na Slovensku boli prijaté takmer totožné opatrenia na podporu ekonomiky ako v susedných krajinách, pričom odlišnosti boli hlavne v dĺžke a výške poskytnutej pomoci pre podnikateľov. V Maďarsku sa na rozdiel od ostatných štátov prijímali prevažne nepriame podporné opatrenia, kým v Rakúsku sa poskytovali vyššie príspevky než v štátoch Vyšehradskej štvorky (V4). Z pohľadu výšky príspevkov za Rakúskom nasledovala Česká republika. V Poľsku a na Slovensku bola výška príspevkov pre samostatne zárobkovo činné osoby (SZČO) a zamestnávateľov takmer rovnaká. Po vypuknutí pandémie všetky vyššie uvedené krajiny implementovali izoláciu svojich zamestnancov využitím home office a Kurzarbeit (Slovak Business Agency, 2020/7).

Dĺžka pandémie je nejasná, je isté, že v dôsledku COVID-19 a prudkého poklesu cien komodít došlo k hospodárskej kríze, ktorá s najväčšou pravdepodobnosťou zasiahne viacero krajín, a to predovšetkým rozvojových. Ďalší vývoj bude závisieť od chystaných a už implementovaných podporných opatrení, ktoré by mali pomôcť zotaveniu ekonomiky (della Faille, 2020/2).

V dôsledku COVID-19 došlo tiež ku kolapsu obchodu a hospodárskych aktivít, a to hlavne kvôli zníženému dopytu po niektorých komoditách. V prípade ropy sa napríklad odhadoval približne 30-percentný pokles dopytu, následkom čoho došlo k poklesu ceny, ktorý bol neskôr ešte viac znížený kvôli boju Ruska a Saudskej Arábie o získanie väčšieho podielu na trhu. Po tom, čo ceny ropy klesli na polovicu v porovnaní s cenami na začiatku roka, 12. apríla 2020 došlo medzi poprednými svetovými producentmi k dohode, že ťažbu ropy znížia o 9,7 milióna barelov denne (t. j. o cca. 10% celosvetovej produkcie). Následky pandémie v konečnom dôsledku pocítili i tie krajiny, ktoré na začiatku nezasiahol napr. pokles cien komodít, pretože následne pandémie a uzatváranie hraníc narušili tiež dodávateľské reťazce a spôsobili zníženie príjmov z oblasti cestovného ruchu, pokles po zahraničnom dopyte, nižšie remitencie a výrazne zhoršili globálne finančné podmienky. So vzniknutou krízou sa dokážu lepšie vysporiadať krajiny, ktoré majú priestor pre

monetárne a fiškálne stimuly. V ostatných bude mať kríza v dôsledku COVID-19 výrazne väčší vplyv na ekonomiku. Odborníci očakávajú, že v prípade rozvojových krajín zrejme dôjde ku kríze platobnej bilancie. „Pomoc od Medzinárodného menového fondu (MMF) teraz žiada takmer 95 krajín, čo je mimoriadne veľké množstvo. MMF už ohlásil zriadenie krátkodobej úverovej linky pre krajiny, ktoré potrebujú krátkodobú likviditu. Fond zároveň schválil úľavu na dlhovej službe pre 25 krajín s nízkymi príjmami, zatiaľ čo krajiny G20 sa dohodli na zmrazení bilaterálnych splátok vládnych pôžičiek pre krajiny, ktorým bola poskytnutá pomoc z Medzinárodnej asociácie pre rozvoj (IDA), aby uvoľnili finančné rezervy, ktoré možno použiť na boj proti pandémie a jej vplyvom. Tieto iniciatívy sú vítané, pretože aspoň dočasne vytvárajú fiškálny priestor pre najchudobnejšie krajiny“ (della Faille, 2020/2).

Dôsledky COVID-19 v SR

Pandémia COVID-19 je nielen celosvetovou zdravotnou, ale aj ekonomickou hrozbou. Na Slovensku pandémia COVID-19 mala negatívny vplyv na výkonnosť ekonomiky. Prepadom zamestnanosti a hospodárstva bolo Slovensko jednou z najviac postihnutých štátov EÚ. Pokles dopytu zo strany spotrebiteľov a nútené obmedzenia podnikateľských aktivít prinútili mnohé podniky znížiť náklady, čo v konečnom dôsledku viedlo tiež k prepúšťaniu zamestnancov. Nezamestnanosť v apríli a máji medziročne narastala takmer vo všetkých odvetviach. Vláda SR na konci marca 2020 schválila viacero opatrení, ktorých cieľom bolo zmierniť ekonomické dopady pandémie COVID-19. Medzi prvé patrili nové druhy sociálnych dávok, ktoré mali charakter pandemického ošetrovného a nemocenského. Neskôr sa schválila tiež tzv. „Prvá pomoc“ podnikateľom, zamestnancom a samostatne zárobkovo činným osobám, ktorá bola priamou pomocou implementovanou za účelom udržania pracovných postov (Slovak Business Agency, 2020/7). K výraznému nárastu miery nezamestnanosti došlo v apríli 2020, kedy medzimesačná zmena bola 1,37 p. b. na úroveň 6,57 % (Bečka, 2020/1).

Slovak Business Agency, Slovenský živnostenský zväz, Združenie podnikateľov Slovenska zrealizovali v kooperácii Podnikajte.sk a s Wilio.sk prieskum, ktorý prebiehal od 15. mája 2020 do 22. mája 2020 a mal zistiť skúsenosti a názory malých a stredných podnikov ohľadne využívania opatrení, ktoré mali zmierniť dopady koronakrízy. Z odpovedí 1 043 podnikateľov sa zistilo, že 15,5 % malých a stredných podnikateľov pristúpilo k prepúšťaniu. V máji 2020 sa zatiaľ neprepúšťalo, ale už o tom uvažovalo 17,1 % firiem. Prepúšťanie sa najčastejšie týkalo malých podnikov, ktoré mali 10 až 49 zamestnancov (35,2 %) a stredných podnikateľov (36,4 %). Z pohľadu sféry podnikania prepúšťanie najviac (40,8 %) zasiahlo stravovacie služby, potom priemysel (24,1 %) a ubytovanie (19,2 %). Do budúcnosti pritom prepúšťanie zvažovalo 34,6 % podnikateľov v ubytovacích službách a 25,4 % podnikateľov pôsobiach v oblasti stravovacích služieb (Slovak Business Agency, 2020/8).

Podľa údajov Štatistického úradu SR v prvých troch kvartáloch roku 2020 vzrástla nezamestnanosť medziročne o 12,6 % na celkový počet 178,7 tisíc nezamestnaných. Miera nezamestnanosti dosiahla úroveň 6,6 %, pričom zvýšenie nezamestnanosti najviac zasiahlo dve najpočetnejšie vekové skupiny nezamestnaných. Medzi 35–49 ročnými došlo k nárastu nezamestnanosti o 34,7 % a medzi 25–34 ročnými – o 29 %. Vo vekových skupinách 50–54 ročných a 55–59 ročných došlo k miernemu medziročnému poklesu počtu nezamestnaných. Najviac postihnutými odvetvami hospodárstva boli z hľadiska nárastu počtu nezamestnaných priemysel (25,9 %) a obchod (8,5 %). Z hľadiska lokality najvyšší prírastok nezamestnaných evidovali v Trenčianskom a Nitrianskom kraji. Najvyššia miera nezamestnanosti sa dosiahla v Prešovskom (12,2 %) a v Košickom kraji (8,8 %) (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020/11).

Postupné zhoršovanie situácie na slovenskom trhu práce v roku 2020 uvádza Obr. 3, kde je znázornený rast miery nezamestnanosti v jednotlivých kvartáloch rokov 2016 až 2019 a v prvých troch kvartáloch roka 2020.

Obr. 3 Miera nezamestnanosti v SR v rokoch 2016 až 2020

Zdroj: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2020. *Nezamestnanosť v 3. štvrtroku 2020.*

Počet nezamestnaných ku koncu decembra 2020 bol podľa Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny 207184, pričom miera evidovanej nezamestnanosti bola 7,57 % (Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, 2021/12). Dáta ku dňu 31.12.2019 ukazujú, že miera evidovanej nezamestnanosti bola 4,92 %, pričom disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie bol 135517 (Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, 2020/13).

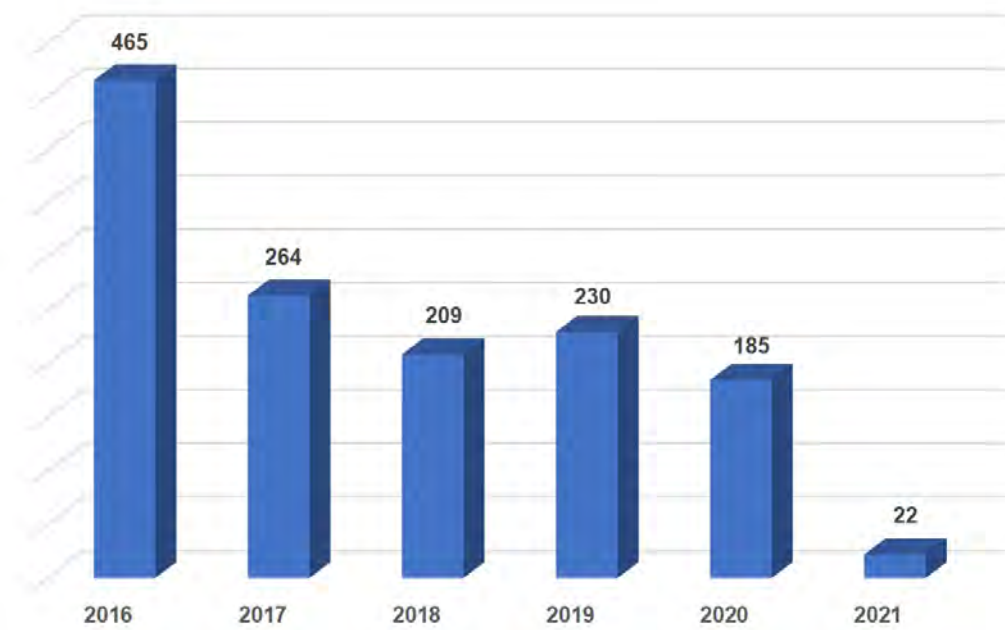
Pri porovnaní údajov ku dňu 31. decembra z roku 2019 a 2020 na Slovensku došlo k takmer 54 percentnému medziročného nárastu miery evidovanej nezamestnanosti. Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie vzrástol o 71667 osôb, t.j. o takmer 53 %. Prognóza Národnej banky Slovenska, že o prácu v priebehu roka 2020 príde približne 70 tisíc osôb sa ukázala ako správna. Strata zamestnania môže mať negatívny vplyv na život. S rastom miery nezamestnanosti narastá aj potreba sociálneho zabezpečenia. Po objavení COVID-19 Slovensko počíta s nárastom insolventnosti o + 38 %, v Českej republike o + 33 %. Spomedzi ďalších krajín V4 sa v Poľsku očakáva nárast platobnej neschopnosti o + 24 % a v Maďarsku o + 20 %.

Konkurzy v SR v uplynulých rokoch

Národná banka Slovenska predpokladala v roku 2020 prepád ekonomiky o -10,3 %, pričom odborníci očakávali, že k oživeniu dôjde postupne. Predkrízová úroveň ekonomiky by sa mala dosiahnuť až v prvom polroku 2022, pričom v roku 2021 sa počíta s rastom hospodárstva o 8,4 %, po ktorom bude nasledovať ďalší rast o 4,5 % v roku 2022. Aj keď dôjde k oživeniu ekonomiky, očakávajú sa jednorazové odpisy kapitálu, zánik firiem, permanentná strata potenciálneho produktu či znížená investičná aktivita. V dôsledku hlbokkej recesie dôjde k úbytku pracovných miest. Opatrenia štátu by však mali v značnej miere znížiť negatívny dopad pandémie na firmy a domácnosti. Na druhej strane však implementovanie vládnych opatrení v oblasti podpory zamestnanosti a pokles ekonomiky povedú k rapídne zhoršeniu hospodárenia. V roku 2020 sa tak očakáva deficit – 8,2 % HDP, pričom dlh prekročí 60 % HDP (Národná banka Slovenska, 2020/6). Jurík uvádza, že „súčasná ekonomická situácia, ktorá vlani veľmi tvrdo poznamenala množstvo odvetví, by skôr viedla k očakávaniu, že počet konkurzov bude atakovať historické maximum. Podobne ako to bolo pri predchádzajúcej kríze pred desiatimi rokmi“ (Jurík, 2021/5).

Očakávalo sa, že COVID-19 bude mať dopad i na množstvo konkurzov. Predpokladalo sa, že v roku 2020 dôjde k výraznému nárastu v počte konkurzov. Počty konkurzov v SR v rokoch 2016 až 2021, pričom z roka 2021 boli uvedené iba počty ku koncu januára 2021 uvádza Graf 1, ktorý ďalej znázorňuje, že v roku 2020, kedy Slovensko zasiahla pandémia COVID-19, bolo menej konkurzov než v predchádzajúcom roku, a to takmer o 20%.

Graf 1 Počet vyhlásených konkurzov v SR v rokoch 2016 až 2021

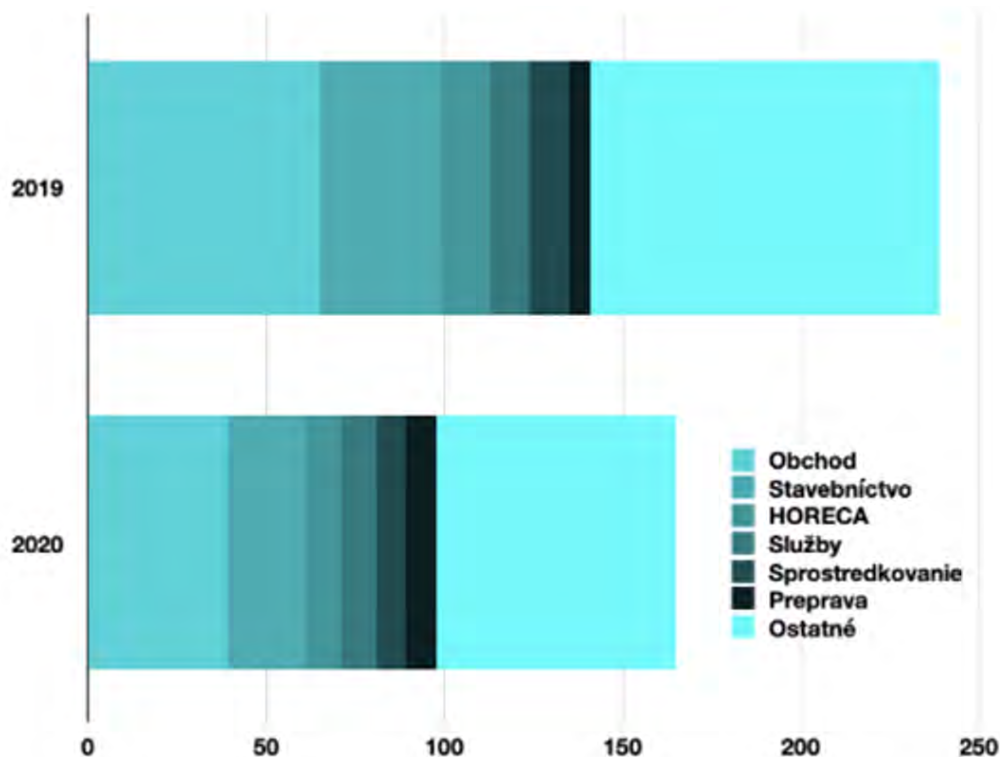
Obr. 4 Podniky s kladným výsledkom hospodárenia v rokoch 2015 – 2019

Zdroj: SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2020. Vznik a zánik MSP na Slovensku v r. 2019

Obr. 5 znázorňuje štruktúru skrachovaných firiem podľa jednotlivých odvetví, kde v roku 2020 sú nepatrné rozdiely v porovnaní s rokom 2019. Vzrástol však podiel podnikov z odvetvia prepravy či služieb, ktoré patrili kvôli obmedzeniam v dôsledku COVID-19 medzi najviac zasiahnuté.

Obr. 5 Konkurgy podľa činnosti úpadcu

Zdroj: SUĎA, P. 2021. Konkurgy 2020: Dočasné historické minimum

Keďže aj v predchádzajúcich rokoch bolo viac konkurzov, je evidentné, že za menším počtom konkurzov stáli v roku 2020 opatrenia, ktoré zaviedla vláda SR. Jurík ďalej uvádza, že „pandémia COVID-19 so sebou priniesla okrem iného aj Lex Corona, ktorý obsahoval úpravu dočasnej ochrany pred veriteľmi. Tento inštitút využilo na Slovensku za minulý rok 370 subjektov. V podstate si tým tieto firmy „kúpili“ trochu času navyše“ (Jurík, 2021/5).

Za enormným medziročným poklesom konkurzov stojí predovšetkým novozavedená dočasná ochrana pred veriteľmi. Tá bola od mája 2020 využitá približne 370 podnikateľmi. Zlepšenie situácie organizácií, ktoré boli zasiahnuté koronakrízou, mali na svedomí aj dotácie na nájomné, na zamestnanosť alebo úverové moratórium. FinStat preskúmal finančné údaje podnikateľov, ktorí požiadali o dočasnú ochranu a ich žiadosti sa vyhovel. Na základe výsledkov hospodárenia v roku 2019 sa ukázalo, že mnohí boli v nepriaznivej finančnej situácii a dočasnou ochranou, podľa Suďa „sa zrejme iba vyhýbali konkurzu či reštrukturalizácii. Nebyť tejto legislatívnej bariéry, niektorí chránení podnikatelia by vlani skrachovali“ (Suďa, 2021/10). Odborníci však predpokladajú, že skutočný počet konkurzov sa ukáže až v roku 2021. V decembri 2020 bolo zahájených 49 insolvenčných konaní (najvyšší počet za mesiac v priebehu 1,5 roka) a do polovice januára 2021 pribudlo ďalších 25. Poisťovne pohľadávok predpokladajú, že v roku 2021 dôjde k nárastu počtu insolvencií.

Záver

Opatrenia prijaté na zamedzenie šírenia pandémie COVID-19 negatívne zasiahli celé hospodárstvo, bola obmedzená spotreba a došlo k celkovému spomaleniu ekonomiky. Dôsledkom bol rastúci počet platobne neschopných, bankrotov, ako aj zvyšujúci sa počet nezamestnaných.

Vlády jednotlivých krajín, vrátane Slovenska, reagovali prijatím nových zákonov, ktoré mali poskytnúť ochranu nielen podnikateľom, ale aj občanom.

Európska únia zaviedla opatrenia a potrebné kroky, aby zaistila obnovu ekonomiky po negatívnom dopade pandémie.

Analýza údajov potvrdzuje, že v dôsledku pandémie COVID-19 výkonnosť ekonomiky na Slovensku bola negatívne ovplyvnená, mnohí prišli o zamestnanie a pri medziročnom porovnaní počtu nezamestnaných ku dňu 31. decembra 2020 bol nárast miery evidovanej nezamestnanosti až vo výške 54 %. Pri skúmaní platobnej neschopnosti na Slovensku sa počíta s nárastom insolventnosti o +38 %. Analýza konkurzov v SR v roku 2021 poukazuje na skutočnosť, že počet vyhlásených konkurzov klesol z dôvodu prijatých opatrení vlády SR prijaté na zmiernenie dopadov pandémie na hospodárstvo.

Literatúra

- [1] BEČKA, M. 2020. *Vplyv súčasnej globálnej pandémie SARS-CoV-2 na zamestnanosť v ekonomike slovenskej republiky* [online]. In Ekonomické rozhľady – Economic review. 2020, roč. 49, č. 2, s. 188-214. Dostupné na: https://euba.sk/www_write/files/SK/ekonomicke-rozhlady/2020/er2_2020_becka_fulltext.pdf.
- [2] DELLA FAILLE, P. 2020. *Svetovú ekonomiku zasiahol tvrdý a bezprecedentný šok* [online]. Dostupné na: <https://credendo.com/sk/knowledge-hub/svetovu-ekonomiku-zasiahol-tvrdy-bezprecedentny-sok>.
- [3] EURÓPSKA RADA. RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2020. *Infografika – Reakcia EÚ na núdzovú situáciu spôsobenú pandemiou COVID-19* [online]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/covid-19-eu-emergency-response/#>.
- [4] EURÓPSKA RADA. RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2021. *10 vecí, ktoré EÚ podniká v boji proti pandémie COVID-19 a na zabezpečenie obnovy* [online]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/coronavirus/10-things-against-covid-19/>.
- [5] JURÍK, T. 2021. *Počet konkurzov na Slovensku v roku 2020? Historicky najnižší* [online]. 5.2.2021 Dostupné na: <https://www.arfin.cz/sk/arfin-novinky/pocet-konkurzu-na-slovensku-v-roce-2020-historicky-nejnizsi/>.
- [6] NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. 2020. *Strednodobá predikcia. 2. štvrťrok 2020* [online]. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2020. Dostupné na: https://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/PREDIK/2020/protected/P2Q-2020.pdf.
- [7] SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2020. *Vplyv pandémie Covid 19 na zamestnanosť na Slovensku* [online]. Slovak Business Agency. Dostupné na: <http://www.sbagency.sk/vplyv-pandemie-covid-19-na-zamestnanost-na-slovensku#.YXqy0i8RpmA>.
- [8] SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2020. *Podpora zamestnanosti v období koronakrízy v SR a v okolitých krajinách* [online]. Dostupné na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/08/Podpora-zamestnanosti-v-obdob%C3%AD-koronakr%C3%ADzy-v-SR-a-v-okolit%C3%BDch-krajin%C3%A1ch.pdf>.
- [9] SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2020. *Vznik a zánik MSP na Slovensku v r. 2019* [online]. Dostupné na: http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vznik-a-zanik-MSP-2019_FINAL.pdf.
- [10] SUĎA, P. 2021. *Konkurzy 2020: Dočasné historické minimum* [online]. Dostupné na: <https://news.finstat.sk/analyzy/konkurzy-2020/>.
- [11] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2020. *Nezamestnanosť v 3. štvrťroku 2020* [online]. Dostupné na: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/products/information-messages/inf_sprava_detail/.
- [12] ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. 2021. *Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie za mesiac december 2020* [online]. Dostupné na: upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2020.html?page_id=971502.
- [13] ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. 2020. *Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie za mesiac december 2019* [online]. Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/generate_page.php?page_id=855042.

Analýza dvojitého aspektu nákladov v SR

Nora ŠTANGOVÁ – Agneša VÍGHOVÁ*

Analysis of double aspects of costs in the Slovak Republic

Abstract

The analysis of costs in business practice takes place from the point of view of accounting and taxation. The accounting view represents the determination of the economic result before taxation. The calculation of the economic result results from double-entry bookkeeping. The economic results represent the difference between revenues and costs after the accounting of all accounting cases for a given accounting period.

The tax view represents the transformation of the profit, before tax on the basis of corporate income tax, followed by the calculation of the profit after the taxation. In this transformation, it is necessary to apply the individual provisions of Act no. 595/2003 Coll. on Income Tax, as amended. In this article, we have focused on comparing these two aspects.

Keywords: costs, accruals, deductions, tax liability, net profit

JEL Classification: H21

Úvod

Náklady vyjadrujú spotrebu, resp. opotrebenie majetku a vlozenej práce účtovnej jednotky. Správny systém evidencie nákladov predstavuje zníženie ekonomického prospechu v sledovanom účtovnom období, ktoré sa prejaví úbytkom alebo znížením užitočnosti aktív alebo zvýšením záväzkov, ale obidva momenty vyúsťia v konečnom dôsledku do zníženia vlastného kapitálu. Účelové, resp. druhové členenie nákladov – teda účtovný aspekt – odráža väzbu vzniku nákladov s konkrétnymi výkonmi. Popritom existuje daňová politika štátu, ktorá formuje financie štátu, preto je dôležitý aj daňový aspekt, ktorý je v súlade s potrebami štátu.

V predkladanom článku sa zameriame na porovnanie týchto dvojitého aspektov.

1 Účtovné a daňové aspekty nákladov:

a) účtovné aspekty

Náklady z hľadiska účtovníctva sú definované v zákone č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov. Náklady v sústave podvojného účtovníctva sa účtujú na výsledkových účtoch účtovnej triedy 5 – Náklady. Majú narastajúci ekvivalent a účtujú sa od začiatku účtovného obdobia. V danej súvislosti rozlišujeme náklady od výdavkov. Kým náklady sa účtujú na výsledkových účtoch, výdavky sú podľa zákona o účtovníctve charakterizované ako úbytok peňažných prostriedkov alebo prírastok ekvivalentov peňažných prostriedkov účtovnej jednotky a účtujú sa na súvahových účtoch.

* prof. Ing. Nora Štangová, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nora.stangova@vsemvs.sk
PhDr. Agneša Víghová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: agnesa.vighova@vsemvs.sk

Porovnanie štruktúry nákladov podnikateľských subjektov a subjektov samosprávy podľa rámcovej účtovnej osnovy obsahuje tabuľka 1.

Tabuľka 1 Štruktúra nákladov podľa účtovných skupín

Podnikateľské subjekty	Subjekty samosprávy
50 Spotrebované nákupy	50 Spotrebované nákupy
51 Služby	51 Služby
52 Osobné náklady	52 Osobné náklady
53 Dane a poplatky	53 Dane a poplatky
54 Iné náklady na hospodársku činnosť	54 Ostatné náklady na prevádzkovú činnosť
55 Odpisy a opravné položky k dlhodobému majetku	55 Odpisy, rezervy a opravné položky z prevádzkovej a finančnej činnosti a zúčtovanie časového rozlíšenia
56 Finančné náklady	56 Finančné náklady
59 Dane z príjmov a prevodové účty	57 Mimoriadne náklady
	58 Náklady na transfery a náklady z odvodov príjmov
	59 Dane z príjmov

Zdroj : vlastné spracovanie autorov

Pri účtovaní nákladov u oboch sledovaných subjektov je aplikované časové rozlíšenie nákladov v prostredníctvom účtov 381 – Náklady budúcich období, 382 – Komplexné náklady budúcich období a 383 – Výdavky budúcich období. Časové rozlíšenie znamená uplatnenie zásady akruálneho princípu, čiže že náklady, výdavky, príjmy a výnosy sú zaúčtované do toho účtovného obdobia, s ktorým časovo a vecne súvisia. Zasadou akruálnosti sa zdôrazňuje nezávislosť účtovných období, čo má význam pri vyčíslení výsledku hospodárenia za bežné účtovné obdobie.

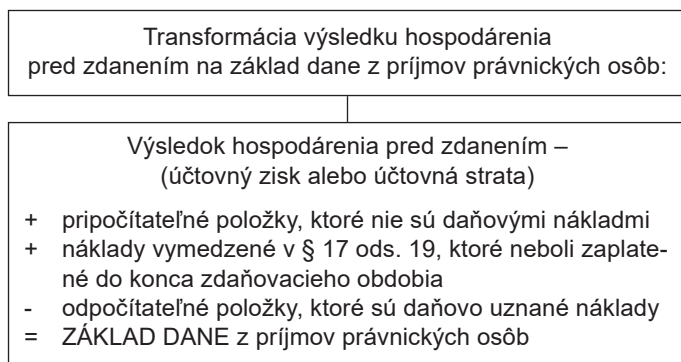
b) daňové aspekty

Uplatnenie akruálneho princípu je veľmi dôležité v podnikateľských subjektoch, účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva, nakoľko vypočítavajú výsledok hospodárenia pred zdanením podľa zaúčtovaných nákladov a výnosov. Tento vyčíslený výsledok hospodárenia je podkladom pre výpočet základu dane z príjmov. Daň z príjmov vyčíslia pomocou transformácie výsledku hospodárenia pred zdanením na základ dane z príjmov.

Transformácia výsledku hospodárenia znamená pripočítať k výsledku hospodárenia daňovo neuznané náklady, ktoré sú definované v § 21 zákona č. 595/2002 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, analyzovať náklady, ktoré je možné daňovo uznať až po zaplatení podľa § 17 ods. 19 a odpočítať náklady, ktoré sú daňovo uznanými nákladmi podľa § 19 zákona o dani z príjmov.

Spôsob transformácie výsledku hospodárenia pred zdanením na základ dane z príjmov právnických osôb obsahuje obr. č. 1.

Obrázok 1 Transformácia výsledku hospodárenia na základ dane

Zdroj: vlastné spracovanie autorov

Ako ukazuje obrázok 1, existujú pripočítateľné položky a odpočítateľné položky.

b1: Pripočítateľnými položkami – sú daňovo neuznané náklady ako napr.:

- náklady na reprezentáciu, manká a škody presahujúce prijaté náhrady, poskytnuté dary vrátane zostatkovej ceny trvale vyradeného majetku darovaním, náklady na zvýšenie základného imania, vrátane splácania pôžičiek, náklady na technické zhodnotenie dlhodobého majetku,

b2: Druhou veľkou skupinou nákladov v rámci pripočítateľných položiek, pri ktorých sa sleduje daňová uznateľnosť sú náklady, vymedzené v zákone o dani z príjmov až po zaplatení do konca zdaňovacieho obdobia. Tieto náklady definuje zákon o dani z príjmov v ustanovení § 17 ods. 19.

Medzi najčastejšie náklady tohto typu patria:

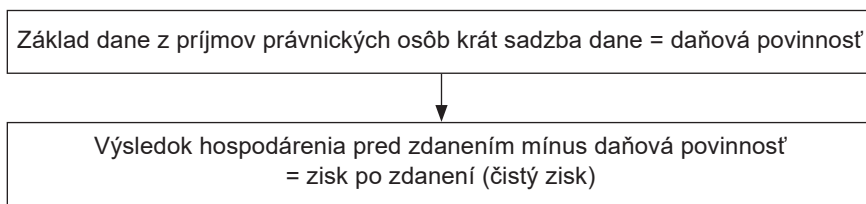
- náklady na nájomné za prenájom hnuteľnej veci, nehnuteľnosti, odplaty za poskytnutie práva na použitie alebo za použitie predmetu priemyselného vlastníctva, počítačových programov (softvér), náklady na marketingové štúdie a iné štúdie a na prieskum trhu u dlžníka, poradenské služby a právne služby,
- zmluvné pokuty, poplatky z omeškania a úroky z omeškania u dlžníka a odstupné u oprávnenej osoby,

b3: Odpočítateľnými položkami sú náklady, ktoré zákon o dani z príjmov uzná ako daňovo uznaný náklad. Sú to napr.:

- daňové odpisy dlhodobého hmotného a nehmotného majetku, náklady vynaložené na starostlivosť o zdravie zamestnancov, náklady na spotrebované pohonné látky, úroky z úverov na obstaranie dlhodobého hmotného majetku,

Po vyčíslení základu dane účtovná jednotka vyčíslí daňovú povinnosť k dani z príjmov právnických osôb a následne vypočíta čistý zisk. Obr. č. 2 obsahuje výpočet daňovej povinnosti a čistého zisku.

Obrázok 2 Výpočet daňovej povinnosti a čistého zisku

Zdroj: vlastné spracovanie autorov

Zisk vo všeobecnosti je cieľom a podnetom podnikania, je hlavným zdrojom rastu. Plní aj ďalšie funkcie:

- je kritériom pre rozhodovanie – o ekonomických otázkach organizácie,
- je hlavným zdrojom akumulácie – tvorby finančných zdrojov pre ďalší rozvoj organizácie,
- je základným motívom podnikania, aj hmotnej zainteresovanosti.

2 Závery z hľadiska komparácie účtovných a daňových aspektov

V Slovenskej republike existujú nasledovné subjekty, u ktorých je možné komparovať daňové a účtovné aspekty.

Tabuľka 2 Počet podnikateľských subjektov a verejnej správy za rok 2020

Poradové číslo	Druh subjektu	Počet
1	Mikro účtovné jednotky	136 000
2	Malé účtovné jednotky	77 000
3	Veľké účtovné jednotky	4 500
4	Subjekty verejného záujmu	160
5	Subjekty samosprávy (obce a mestá)	2 927

Zdroj: vlastné spracovanie autorov

Účtovné aspekty nákladov u podnikateľských subjektov, ako aj u subjektov verejnej správy v SR, účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva, vyplývajú z opatrení Ministerstva financií SR a slúžia na vyčíslenie výsledku hospodárenia pred zdanením.

Záverom môžeme zhrnúť odlišnosti a podobnosti týchto subjektov z hľadiska komparácie nasledovne:

1. Odlišnosti: podnikateľské subjekty nemajú v rámcovej účtovej osnove účty, ktoré patria do účtovnej skupiny 57 – Mimoriadne náklady a 58 – Náklady na transfery a náklady z odvodov príjmov. Podnikateľské subjekty sú založené za účelom dosiahnutia zisku a teda nie sú podporované zo štátneho rozpočtu, tieto účtovné skupiny nemajú v tomto kontexte význam. Naproti tomu subjekty samosprávy sú založené za účelom plnenia originálnych a prenesených kompetencií zo štátu, ide o hlavnú činnosť, ktorú vykonávajú na báze transferov – presunu finančných prostriedkov zo štátu. Takže vidíme u týchto subjektov výlučne účtovné aspekty účtovania nákladov.

Ako sme už spomenuli, jedná sa o hlavnú činnosť, lebo obce môžu vykonávať aj podnikateľskú činnosť a vtedy bude u nich platiť účtovný aj daňový aspekt.

Daňový aspekt nám poukazuje na množstvo príjmov do štátneho rozpočtu z podnikateľskej činnosti a sú jedným z ukazovateľom odvodovej politiky štátu. Na základe aj týchto príjmov štát plní svoju výdavkovú funkciu vo verejných financiách.

V Slovenskej republike daňové úrady vykonávajú kontrolu účtovníctva, ako aj daňové kontroly zamerané na daň z príjmov právnických osôb, DPH a ďalších daní (okrem spotrebných daní a daní z nehnuteľností). V rámci daňových kontrol poukazujú na porušenia právnych predpisov a zabezpečujú príjmovú časť do štátneho rozpočtu.

Tabuľka 3 Počet vykonaných kontrol daňovými úradmi v období 2018–2020

Rok	Počet vykonaných kontrol		
	Daň z príjmov právnických osôb	Daň z príjmov fyzických osôb	Kontrola správnosti vedenia účtovníctva
2018	1.005	1.090	102
2019	1.021	1.100	175
2020	1.125	1.256	198

Zdroj: Výročná správa Finančnej správy SR – obdobia 2018 až 2020

Na základe počtu vykonaných kontrol daňovými úradmi v SR vyplýva, že štruktúra a počet vykonaných kontrol za sledované obdobia sú podobné. Je technicky nemožné z hľadiska času kontrolovať všetky podnikateľské subjekty a subjekty verejnej správy, preto daňová správa robí kontroly na základe plánu, ktorý určuje podrobné zameranie kontroly.

Daňová správa má zámery zefektívniť daňové kontroly, i keď ich počet bude menší, ale kvalita bude vyššia. Tieto kontroly sú zamerané na odhalenie daňových únikov.

2. Podobnosti: tu môžeme zaradiť účtovný aspekt nákladov, ktorý predstavuje informácia o výsledku hospodárenia pred zdanením a táto je spracovaná vo Výkaze ziskov a strát u podnikateľských subjektov a obdobne aj u subjektov verejnej správy.

Vo výkaze ziskov a strát vidíme aj daňový aspekt (u subjektov verejnej správy len pri podnikateľskej činnosti) a to v časti výkazu ziskov a strát „daň z príjmov“. Táto položka sa skladá z dvoch častí a to: – daň z príjmov splatná, a - daň z príjmov odložená. Celkový výsledok hospodárenia za účtovné obdobie je korigovaný o túto daň, ktorá je prínosom pre štátny rozpočet.

Ako sme už na začiatku spomenuli, ide o zhrnutie a komparáciu dvoch aspektov z pohľadu zákonov, platných v tejto oblasti. Praktickú hodnotu vidíme v zavedení takýchto porovnaní do výučby študentov na vysokej škole, ktoré prinášajú podrobnejší pohľad a súvislosti nielen účtovných a daňových predmetov, ale napojenie na financovanie a štátny rozpočet a tým aj fungovanie štátu.

Literatúra

- [1] CENIGOVÁ, A. 2018. *Podvojný účtovníctvo podnikateľov*. 17. vydanie, Bratislava: CENIGA s. r. o. 2018. 704 s. ISBN 978-80-969946-9-4.
- [2] GENSER B.: *The Dual Income Tax: Implementation and Experience in European Countries*. Paper presented at the Conference: Alternative Methods of Taxing Individuals, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University, Atlanta, 7-9 June 2006.
- [3] HEADY, Ch.: *Tax System of Quality: Theory and Practice*. Centre of Tax Policy and Administration OECD, May 2001.
- [4] SCHULTZOVÁ, A. 2018. *Daňovníctvo, daňová teória a politika*. Bratislava: Wolters Kluwer 2018. 356 s. ISBN 978-80-7598-107-3.

- [5] ŠLOSÁROVÁ, A. – BLAHUŠIAKOVÁ, M. 2017. *Analýza účtovnej závierky*. Bratislava: Wolters Kluwer 2017. 405 s. ISBN 978-80-8168-589-7.
- [6] ŠLOSÁROVÁ, A. a kol. 2016. *Účtovníctvo*. Bratislava: Wolters Kluwer 2016. 274 s. ISBN 978-80-8168-444-9.
- [7] ZUBALOVÁ, A. a kol. 2008. *Daňové teórie a ich využitie v praxi*. Bratislava: Wolters Kluwer 2008. 182 s. ISBN 978-80-8078-228-3.

Ponuky poistenia prostredníctvom sociálnych sietí komerčnými poisťovňami na Slovensku¹

Jozef ADAMKO – Nina BACULÍKOVÁ *

Insurance Offered by Commercial Insurance Companies Through Social Media in Slovakia

Abstract

Application of social networks at selected five insurance companies. Use of modern tools of insurance offer in the form of social networks by commercial insurance companies in Slovak Republic.

Keywords: *economics, insurance, insurance marketing, marketing communication tools*

JEL Classification: G2, G22

Úvod

Masívna globalizácia vo svete sa vyznačuje na všetkých úrovniach spoločnosti a trhov, naprieč všetkými oblasťami s prepojením až na konečného spotrebiteľa. Neoddeliteľnou súčasťou dnešnej spoločnosti sú moderné technológie, ktoré ovplyvňujú každodenný život človeka a trendom sa stáva vzájomná prepojenosť ľudí na celom svete. Spojiť sa s niekým dnes nie je problém, prostredníctvom masovo telekomunikačných prostriedkov alebo si kúpiť takmer čokoľvek cez internet z iného štátu. Globalizácia spôsobila, že internet a sociálne siete ovplyvňujú najbežnejšie činnosti každého z nás súčasne na celom svete. Život bez sociálnych sietí si už dnes nevieme predstaviť, a to si dobre uvedomujú aj spoločnosti, ktoré sa ich snažia využiť na marketingové účely. Súčasnému trendu a vplyvu sociálnych sietí na správanie potenciálnych zákazníkov prispôbujú svoje marketingové stratégie aj komerčné poisťovne. Poisťovne na Slovensku začínajú využívať marketing na sociálnych sieťach na ovplyvňovanie potenciálneho spotrebiteľa. Veľmi populárnym marketingovým nástrojom využívaným v zahraničí sú influenceri, čiže známe osobnosti pôsobiace na sociálnom médiu, napr. Facebook, Instagram, YouTube, ktoré majú veľký vplyv na obrovské množstvo ich sledovateľov, čiže potenciálnych zákazníkov.

Nevyhnutnosť využívania sociálnych sietí v každodennom živote ovplyvňuje aj správanie spotrebiteľa do takej miery, že spotrebiteľ sa spolieha viac na hodnotenie svojich obľúbených influencerov, ako na klasické reklamy. Sociálne siete, ako novodobé marketingové nástroje, využívajú na propagáciu svojich produktov a služieb aj komerčné poisťovne na Slovensku. Publikované štúdie na zahraničných internetových stránkach sa elektronickému marketingu venujú detailne.

* Ing. Jozef Adamko, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.adamko@vsemvs.sk

Ing. Nina Baculíková, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nina.baculikova@vsemvs.sk

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci IGP 4/2020: Aktuálne otázky ekonomiky podnikov v dôsledku prebiehajúcich zmien svetového hospodárstva

1 Marketing a jeho význam

Podľa známeho experta na marketing Kotlera, marketing najlepšie vystihuje spoločenská definícia: „Marketing je spoločenský proces, v ktorom jednotlivci a skupiny získavajú to, čo potrebujú a chcú, a prostredníctvom ktorého vytvárame, ponúkame a slobodne disponujeme s inými výrobkami a službami, ktoré majú hodnotu.“²

V súčasnosti je kladený veľký dôraz na marketing v prostredí sociálnych sietí. Tzv. e-marketing: „Využíva elektronickú komunikáciu, ktorá vplyva na marketingové prvky. Marketing sa využíva v prostredí internetu a sociálnych sietí.“³

Sociálne siete

Jednou z najvýznamnejších črt 21. storočia je extrémne šírenie informácií prostredníctvom internetu a sociálnych sietí. Online dostupné informácie sú k dispozícii vždy a všade a majú veľkú schopnosť ovplyvňovať správanie jednotlivcov a spoločnosti v ich každodennom živote. Stávajú sa rozhodujúcim faktorom pri ovplyvňovaní nákupného správania spotrebiteľov, od identifikovania potreby, cez porovnávanie alternatív, až po nákupné recenzie. Túto situáciu zachytáva aj Oreský:

„Fenomén sociálnych médií v súčasnom marketingovom prostredí nemožno ignorovať. Vďaka svojim špecifikám sa sociálne médiá stali hlavným prostriedkom komunikácie a nástrojom na šírenie informácií o produktoch a službách medzi spotrebiteľmi navzájom. Zároveň sú sociálne médiá veľmi dynamickým marketingovým nástrojom, čo si vyžaduje ustavičné sledovanie najnovších technológií a trendov.“⁴

Adamko opisuje sociálne siete ako: „Platformy, ktoré umožňujú ľuďom vymieňať si myšlienky, názory, spoločne zdieľať obsah stránok a nadväzovať online kontakty, ďalej idú v ústrety ľuďom, ktorí chcú vytvárať spoločné komunity a združovať sa. Ak to funguje v prostredí bežnej komunikácie, s určitosťou bude fungovať aj v obchodnej sieti poisťovacích spoločností, sprostredkovateľov finančných služieb a poisťovacích služieb.“⁵

V súčasnosti existuje mnoho foriem sociálnych médií, ktoré môžu slúžiť na zdieľanie obsahu, blogovanie, spoločenské hry, na vytváranie sociálnych sietí, na zdieľanie videí, vytváranie obchodných sietí, recenzie alebo vytváranie virtuálnych svetov.

Sociálne médiá zahŕňajú:

- Sociálne siete
- Online komunity
- Blogy
- Ostatné interaktívne online médiá

„Sociálne siete sú špecifický typ sociálneho média. Môžeme ich definovať ako typ sociálneho média – webovú službu, ktorá používateľom umožňuje konštruovať verejný profil, komunikovať s inými používateľmi, prehliadať a pridávať príspevky alebo komentáre.“⁶

2 Marketingová komunikácia v poisťovníctve

Poisťovacia služba je špecifický druh tovaru, ktorého predaj je pomerne zložitý. Hlavným cieľom marketingu poisťovacích spoločností je teda činnosť, zameraná na predaj alebo propagáciu služieb poisťovacej spoločnosti.

² KOTLER. P. – KELLER. K. 2013. Marketing a management. s. 43

³ VIESTOVA. K. 2014. Marketing : Výklad pojmov. s. 16

⁴ ORESKY. M. a kol. 2016. Aplikovaný marketing. s. 220

⁵ ADAMKO. J. 2013. Marketing v poisťovníctve e-marketing. s. 36

⁶ ORESKY. M. a kol. 2016. Aplikovaný marketing. s. 221

Marketing je filozofia určujúca stratégiu a taktiku činnosti spoločností v podmienkach hospodárskej súťaže. Marketing v sebe musí spájať súčasne metódu prieskumu trhu, vývoj nových výrobkov, distribúciu, reklamu, propagáciu, vylepšovanie produktov a udržiavanie pozitívneho imidžu spoločnosti.

Špecifiká marketingu v poisťovníctve

Pozornosť marketingových oddelení súčasných podnikov je zameraná na využívanie sociálnych médií, ktoré uľahčujú komunikáciu so zákazníkmi a umožňujú vytvorenie sociálnych interakcií a sprostredkovanie elektronického obchodu. Sociálne médiá majú schopnosť zhromažďovať informácie a pomáhajú správne zamerať marketingové stratégie, a tým efektívne propagovať produkty alebo služby, umožniť cielenú distribúciu, exkluzívny predaj alebo budovať vzťah so zákazníkmi prostredníctvom vernostných programov.

Novodobým pojmom v oblasti sociálnych médií je buzz marketing. „Buzz marketing je technika marketingovej komunikácie, pri ktorej sa informácia o značke, produkte alebo službe v prostredí sociálnych médií šíri interpersonálnou komunikáciou – tzv. word of mouth.“⁷ Ide o snahu marketingového oddelenia spoločnosti vytvoriť natoľko zaujímavú správu, aby sa stala súčasťou každodennej konverzácie medzi ľuďmi a aby sa šírila sociálnymi médiami.

„Dôležitou úlohou marketingovej komunikácie je postupne vytvárať imidž poisťovne. Dôvera k službám poisťovne sa vytvára niekoľko rokov, a to predovšetkým kvalitou a rýchlosťou ich poskytovania. Základným krokom je poskytovať priateľské a osobnejšie služby, čo si vyžaduje aj priateľskejší a osobnejší prístup každého zamestnanca, ktorý poskytuje služby klientele. Samozrejme treba vytvoriť vyhovujúce prostredie, vytvárajúce pocit súkromia pri poskytovaní poisťovacích služieb. Je nutné mať na pamäti, že ide často o veľmi dôverné informácie a udalosti nepríjemného charakteru, ktoré je nutné s klientom prerokovať, najmä pri poisťných udalostiach.“⁸

Marketingové stratégie poisťovní sa zameriavajú na dve špecifické úlohy a to :

- Vytvoriť dopyt po poisťovacích službách,
- Uspokojiť záujmy poisťovaného klienta

Prakticky marketing poisťovní je zameraný na:

- Diferenciácia poskytovaných poisťných služieb na základe dopytu a potreby cieľovej skupiny
- Vytváranie dopytu po poisťovacích službách
- Uspokojenie poisťných záujmov zákazníkov
- Tvorba cien
- Regulácia poisťovacej činnosti
- Marketing propagácie poisťovacích služieb
- Koordinácia a plánovanie nových a existujúcich služieb a ich následného predaja
- Vytváranie nových poisťovacích služieb, zodpovedajúcich aktuálnym požiadavkám nových zákazníkov
- Regulácia a orientácia činností poisťovne
- Operatívne vedenie pri realizácii poisťovacích služieb a dosahovaní cieľov

Špecifickou funkciou marketingového oddelenia je však zhromažďovanie a analýza aktuálnych informácií o poisťnom trhu a na ich základe správa sortimentu ponúkaných poisťovacích služieb.

⁷ Tamtiež. s. 221

⁸ ADAMKO. J. 2013. Marketing v poisťovníctve e-marketing. s. 59

„Východiskom pre plánovanie marketingu je výsledok analýzy trhu, analýzy konkurencie, marketingovej analýzy a marketingovej stratégie. Význam plánovania marketingu zvýrazňuje skutočnosť, že poskytuje východiskové a základné informácie dôležité pre plánovanie ostatných činností podniku. Od marketingovej analýzy sa odvíja cenová voľba trhu, stanovenie marketingových cieľov pre jednotlivé cieľové trhy, formulácia cenovej stratégie, formy distribúcie produktu, stratégia marketingového mixu. Marketingová stratégia je obvykle zapracovaná pre jednotlivé cieľové segmenty trhu.“⁹

3 Influenceri ako novodobá forma marketingu sociálnych médií

Influencer marketing, tzv. marketing vplyvu prostredníctvom propagácie produktu alebo služby influencera svojim sledovateľom. Je forma marketingu sociálnych médií, ktorý zahŕňa propagáciu produktov a služieb od osôb, ktoré majú vplyv na veľký počet ľudí na sociálnych médiách (napr. Facebook, Instagram alebo YouTube kanál). Influenceri sa v pomerne krátkom čase osvedčili ako výborný komunikačný kanál. Dokážu značke pomôcť budovaním povedomia, zvyšovať predaj a tvoriť zaujímavý obsah pre svoje publikum. Podľa portálu Digital marketing institute sa až 50% konzumentov spolieha a dôveruje odporúčaniam influencera. Až 60% konzumentov si zakúpi produkt v obchode na základe toho, že ho promoval influencer, ktorého sledujú. Pre dobrého influencera je mimoriadne dôležité dbať na vlastný dojem a vzťah, ktorý si značka s influencerom buduje. Influencer marketing by mal byť postavený na reálnych princípoch, hodnotách a sympatiách, ktoré k sebe značka a influencer prechováajú.¹⁰

3.1 Kto vlastne je influencer

Jeho význam je z anglického výrazu „influenc“, čo v preklade znamená vplyv. Väčšinou sa jedná o verejne známu osobu (športovec, herec, youtuber), ktorá je pre ostatných ľudí vzorom a často im pomáha rozhodovať sa. Má svoj okruh fanúšikov, spájajúcich sa v spoločné zájmy, ktoré môžu mať blízko k ponúkanému produktu alebo službe. Základom každej dobrej spolupráce je obojstranná dôvera. Platí to aj pre spoločnosti, spolupracujúce s influencerom. Influencer tu nie je na to, aby nútil ľudí nakupovať propagovaný produkt. Jeho primárnou úlohou je produkt alebo službu odprezentovať zaujímavým spôsobom širokej verejnosti. Influencer marketing je čoraz populárnejší spôsob, ako odprezentovať svoj podnikateľský zámer.

Výhodou influencer marketingu pre každú značku je, že sa dokáže veľmi efektívne zamerať na svoju primárnu cieľovú skupinu alebo na svojich ideálnych zákazníkov. Ak sa zákazníci cítia istí odporúčaním influencera, je väčšia pravdepodobnosť, že si kúpia propagovaný produkt. To znamená, že spoločnosti dokážu využiť to, že potenciálny zákazník dôveruje svojmu influencerovi a kúpi si produkt, ktorý odporúča. Táto oblasť marketingu sa v súčasnosti stáva najrýchlejšie rastúcim kanálom pre propagáciu produktov a služieb. Spoločnosti začínajú prehodnocovať svoje marketingové stratégie, do úzadia ustupujú drahé a neefektívne reklamy v televízii alebo v novinách v prospech influencer marketingu, keďže návratnosť investícií do influencer marketingu výrazne prevyšuje akékoľvek tradičné médium.

Influencer marketing vytvára obrovské príležitosti pre marketingových pracovníkov v propagácii produktov, aby oslovili nové publikum a ovplyvnili kľúčové skupiny ako sú generácia milénium a Z.

Zvýšený záujem o influencer marketing spôsobil, že bolo vykonaných veľa prieskumov a analýz, ktoré priniesli zaujímavé štatistiky.

- 70% mladých ľudí dôveruje viac svojim influencerom z radov normálnych ľudí ako tradičným celebritám,

⁹ ADAMKO. J. 2013. Marketing v poisťovníctve e-marketing. s. 66

¹⁰ https://digitalmarketinginstitute.com/en-us/blog/20-influencer-marketing-statistics-that-will-surprise-you?fbclid=IwAR1qZi2RfLEMU_ZIXchFO_e7sv8qpDw2FPBJ-CRv9BkHXsJ_MYezr0OWrkM

- 80% žien používa sociálne média na nákup,
- 49% spotrebiteľov pochádza od odporúčaní influencerov,
- 57% spoločností zaoberajúcich sa módou a kozmetikou zapája do marketingu influencerov,
- najvplyvnejšom sieťou stále ostáva Facebook, ktorý ovplyvňuje 19% rozhodnutí o nákupe,
- YouTube ovplyvňuje 18% nákupov prostredníctvom YouTube kanálov.

Na platforme slovenského trhu sa v súčasnosti najviac rozvíja influencer marketing prostredníctvom Instagramu a YouTube kanálu. Influencer môže na svojom instagramovom profile propagovať určitý produkt alebo službu prostredníctvom tzv. príbehu alebo príspevku vo forme videa alebo obrázku. YouTube kanál slúži na zverejňovanie skôr dlhších videí.

Na Slovensku existuje niekoľko influencerov, ktorých sleduje viac ako pol milióna sledovateľov. Jeden krátky príspevok, ktorý môže mať aj niekoľko sekúnd, dokáže naraz osloviť cieľovú skupinu veľkého množstva potenciálnych zákazníkov.

Štatistika z mája 2021 uvádza týchto 15 najsledovanejších slovenských influencerov na Instagrame.

1. 1,6 milióna <https://www.instagram.com/petosagan/>
2. 1,4 milióna <https://www.instagram.com/luciajavorceкова/>
3. 988-tisíc <https://www.instagram.com/martin37skrtel/>
4. 986-tisíc <https://www.instagram.com/grwrady/>
5. 974-tisíc <https://www.instagram.com/gogomantv/>
6. 934-tisíc <https://www.instagram.com/pepamack/>
7. 771-tisíc <https://www.instagram.com/lucypug/>
8. 680-tisíc <https://www.instagram.com/milanskriniar/>
9. 674-tisíc <https://www.instagram.com/andicsinger/>
10. 671-tisíc https://www.instagram.com/marek_hamsik_17_official/
11. 603-tisíc <https://www.instagram.com/rytmusking/>
12. 594-tisíc https://www.instagram.com/dararolins_vermi/
13. 585-tisíc https://www.instagram.com/expl0ited_/
14. 582-tisíc <https://www.instagram.com/martinahornakova/>
15. 571-tisíc <https://www.instagram.com/queen.plackova/>¹¹

3.2 Nové trendy ponuky poistenia v komerčných poisťovniach

V súčasnosti sa najviac rozvíja poistenie na internetovej platforme ako online poistenie. Výhodou tohto spôsobu poistenia je, že zákazník môže v pohodlí domova vybrať druh poistenia, ktorý najviac vyhovuje jeho individuálnym požiadavkám a životnému štýlu. Popri tom si môže porovnať ponúkané produkty a služby a ceny vo viacerých poisťovniach. Na druhej strane poisťovne dokážu medzi sebou viac súťažiť v ponúkaní najlepších produktov a služieb. Už niekoľko rokov existujú rôzne internetové portály, ktoré ponúkajú zosumarizované údaje všetkých produktov a služieb poisťovní a niekoľkými klikmi dokážu porovnať ich ceny, čo potenciálnemu zákazníkovi výrazne uľahčuje prácu a šetrí jeho čas a financie.

¹¹ <https://contentagency.sk/ktory-slovensky-influencer-je-najlepsi-maly-vacsi-alebo-najvacsi/>

Popularita online poistenia výrazne stúpa, oslovuje najmä mladších klientov a vyrastá nová generácia klientov, ktorí uprednostňujú uzatvorenia online poistenia pred osobným rozhovorom s obchodníkom.

„Alternatívne kanály v súčasnom poisťovníctve stále vo väčšej miere využívajú internet a nové informačné technológie, ktoré umožňujú uspokojovať poistné potreby klientov rýchlejšie, kvalitnejšie a lepšie. Oslovili najmä klientov, ktorý v dôsledku finančnej krízy menej dôverujú sprostredkovateľom poistenia a menia nákupné správanie!“¹²

Na základe analýz poistného trhu sa očakáva, že v roku 2020 sa predaj online životného poistenia zvýši približne o 5% a predaj online neživotného poistenia narastie viac ako o 15%. Očakáva sa že, tento rastový trend v budúcnosti bude silnejší, čo sa pripisuje predovšetkým využívaniu smartfónov a rozšíreniu internetu.¹³

„Tradičné poisťovne si postupne stále viac začínajú uvedomovať dôležitosť online poistenia, prostredníctvom, ktorého získavajú konkurenčnú výhodu, ktorá spočíva nielen v tom, že reagujú na požiadavky súčasných klientov a oslovujú mladú generáciu, ale aj v tom, že znižujú ceny poistenia ponúkaného prostredníctvom internetu, pretože majú nižšie prevádzkové náklady, ako aj i celkové náklady spojené so správou zmluvy. Na druhej strane musia poisťovne vynaložiť značné vstupné náklady na realizáciu e-obchodnej stratégie ako aj na náklady na reklamu, ktorá presmeruje klienta na webovú stránku poisťovne.“¹⁴

1.3 Využívanie marketingovej komunikácie vybranými komerčnými poisťovňami na Slovensku

Tu sa venujeme využívaniu nástrojov marketingovej komunikácie vybraných piatich komerčných poisťovní pôsobiacich na slovenskom poistnom trhu a na najpoužívanějších sociálnych sieťach.

Cieľom výskumu je zadefinovanie výskumného problému, ako sú postoje respondentov na využívanie sociálnych sietí, prostredníctvom ktorých boli zostavené jednotlivé otázky v dotazníku. Na tomto základe bola použitá kvantitatívna výskumná metóda získavania dát, ktorá patrí medzi najfrekvencovanejšie používané. Túto sme použili ako jednu z možných výhod, pri ktorej je možno osloviť viacero respondentov naraz. Distribúcia dotazníka prebehla pomocou on-line rozposlania priameho linku a cez sociálnu sieť na internetovej stránke survio.

Na analýzu boli vybraté tieto poisťovne:

- Allianz
- AXA
- Komunálna poisťovňa
- Union
- Generali

Využívanie nástrojov marketingovej komunikácie týchto poisťovní bolo analyzované na nasledujúcich sociálnych sieťach.

- Facebook
- Instagram

¹² ZLIECHOVCOVÁ, A. 2013. Perspektívy online poistenia. Dostupné na internete: <<http://konferencie.fmk.sk/2013/perspektivy-online-poistenia/>>

¹³ https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/dotcom/client_service/Financial%20Services/Latest%20thinking/%20Insurance/Making_of_a_digital_insurer_2015.ashx

¹⁴ ADAMKO, J. 2013. Marketing v poisťovníctve e-marketing. s. 87

- LinkedIn
- YouTube

3.4 Vyhodnotenie využívania sociálnych sietí v rámci jednotlivých komerčných poisťovní

Z uvedenej analýzy vyplýva, že slovenské komerčné poisťovne využívajú elektronický marketing hlavne na platforme sociálnej siete Facebook. V sledovanom mesiaci jún 2021 uverejnili komerčné poisťovne na svojich profiloch v priemere 12 príspevkov. Štyri z piatich poisťovní uverejňovali príspevky, ktoré sa netýkali priamo poistenia, resp. ponuky poistného produktu alebo služby, ale cieľom ich obsahu bolo zaujať alebo prilákať potenciálnych zákazníkov. Iba poisťovňa Allianz zamerala svoje príspevky na priamu ponuku poistného produktu alebo služby. Celkový prehľad príspevkov uverejňovaných na Facebooku jednotlivých poisťovní je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 1 Súhrnný prehľad príspevkov jednotlivých poisťovní na Facebooku v mesiaci jún 2021.

	Počet príspevkov	Počet príspevkov týkajúcich sa poistenia
Allianz	11	7
AXA	13	0
Komunálna poisťovňa	12	2
Union	10	2
Generali	13	1
Spolu	59	12

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe analýzy Facebookových stránok poisťovní v mesiaci jún 2021

Vybraných päť komerčných poisťovní v sledovanom období február 2020 uverejnilo na svojich facebookových profiloch spolu 59 príspevkov. Z týchto uverejnených príspevkov sa 12 priamo týkalo priamej ponuky poistného produktu alebo služby. Príspevok, ktorý priamo propagoval poistenie, získal priemerne 44 lajkov, 29 zdieľaní a 0,9 komentárov. Spolu tieto príspevky vyvolali pozitívnu reakciu u 530-tich sledovateľov.

Väčšiu reakciu u facebookových sledovateľov vyvolali príspevky, ktoré nesúviseli priamo s propagáciou poistenia, ale ich cieľom bolo zaujať pozornosť potenciálneho zákazníka. Vybrané poisťovne v sledovanom mesiaci február 2020 uverejnili 47 takýchto príspevkov. Príspevok, ktorý nepriamo súvisí s poistením, dosiahol priemerne 50 lajkov, 25 zdieľaní a 12 komentárov. Spolu tieto príspevky získali 2388 pozitívnych reakcií. Vo výsledku pri porovnaní propagujúcich príspevkoch a nepriamej reklamy je evidentné, že príspevky získali veľmi podobný počet lajkov a zdieľaní, rozdiel bol iba v počte komentárov. Kým príspevok, ktorý propagoval poistenie, nezískal priemerne ani jeden komentár, tak nepriamo propagujúci príspevok získal priemerne až 12 komentárov.

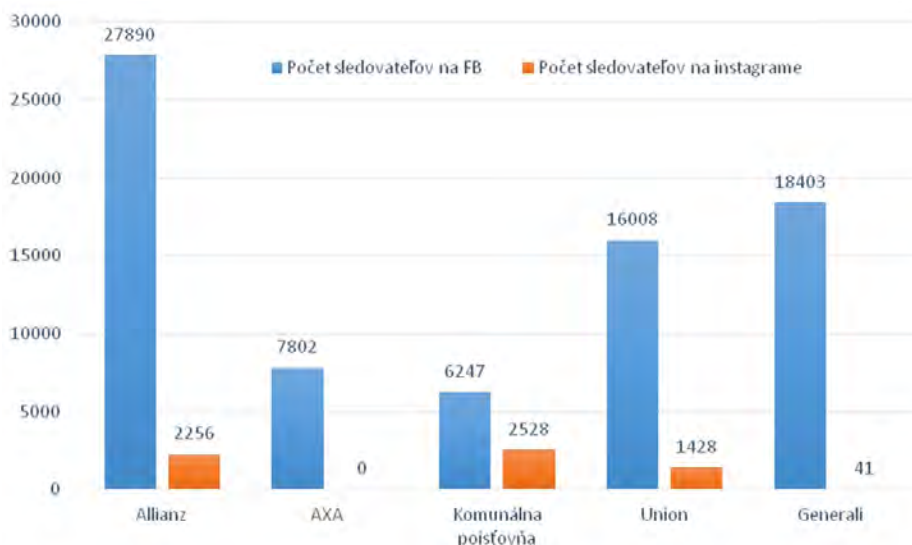
Obrázok 1 Porovnanie počtu reakcií na príspevky

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe analýzy facebookových stránok poisťovní v mesiaci jún 2021

V nasledujúcom obrázku je uvedený prehľad počtu sledovateľov na dvoch najpoužívannejších sociálnych platformách na Slovensku. Marketing na sociálnych sieťach sa v súčasnosti stáva najrýchlejšie rastúcim kanálom pre propagáciu produktov a služieb. Najaktívnejšou poisťovňou na Facebooku a Instagrame spomedzi vybraných poisťovní je poisťovňa Allianz, potom nasledujú Union a Generali a nakoniec AXA a Komunálna poisťovňa. V grafe je vidno, že poisťovne využívajú Facebook, ale na Instagrame nie sú takmer vôbec, ak vôbec, aktívne. A práve Instagram je v súčasnosti najrýchlejšie sa rozvíjajúcou platformou pre tzv. influencerov, čiže ľudí, ktorí majú na svojom instagramovom profile obrovské množstvo sledovateľov a dokážu veľmi efektívne ovplyvňovať ich správanie na trhu produktov a služieb. Ani jedna z vybraných najpopulárnejších komerčných poisťovní na Slovensku však nevyužíva na propagáciu svojich produktov alebo služieb influencerov.

Obrázok 2 Počet sledovateľov na sociálnych sieťach

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe analýzy facebookových stránok poisťovní v mesiaci jún 2021

Využívanie influencerov na Instagrame by bolo pre komerčné poisťovne veľkým prínosom k ich marketingovej stratégii, keďže takáto reklama je veľmi efektívna, zacielená na konkrétne publikum a oproti iným formám marketingu je cenovo veľmi výhodná. Išlo by o tzv. „veľa muziky za málo peňazí“. Poisťovne by mohli prostredníctvom influencerov propagovať cestovné poistenie v letnom období dovolení alebo úrazové poistenie na svahu v zimnom období. Táto oblasť influencer marketingu ponúka komerčným poisťovniam obrovský priestor na rozvoj svojej marketingovej stratégie a nepochybne sa influencer marketing stane jednou z najvyužívanejších foriem marketingu vôbec. Instagram a influenceri majú veľký potenciál osloviť veľké množstvo ľudí a veľmi efektívne im ponúknuť propagovaný produkt alebo službu.

Záver

Na účel analýzy bolo vybraných päť komerčných poisťovní, pôsobiacich na slovenskom trhu, v rámci ktorých bola sledovaná ich aktivita na vybraných najpoužívanějších sociálnych sieťach na Slovensku. Z nej vyplynulo, že poisťovne zamerali svoje marketingové pôsobenie na sociálnu sieť Facebook, ktorá je na Slovensku najpoužívanější.

Väčšina príspevkov jednotlivých komerčných poisťovní nesúvisela priamo s ponukou poistného produktu alebo služby, ale ich cieľom bolo zaujať potenciálnych zákazníkov. To znamená, že marketingové oddelenia sa zamerali na tzv. Buzz marketing.

Ďalšími populárnymi sociálnymi médiami na Slovensku sú Instagram a YouTube, ktoré sú v súčasnosti najrýchlejšie sa rozvíjajúcou sa platformou pre tzv. influencerov, čiže ľudí, ktorí majú na svojom instagramovom profile a youtubovom kanáli veľký počet sledovateľov. Zistili sme, ako ich využívajú vybrané komerčné poisťovne cez tieto sociálne siete.

V porovnaní s ich aktivitou na Facebooku, ich aktivita na Instagrame alebo YouTube kanáli bola nízka, ak vôbec nejaká. Práve pri analýze využívania Instagramu alebo YouTube kanálu a influencerov na marketingové účely vo vybraných komerčných poisťovniach bol zistený veľký potenciál pre ich využitie. Influencer marketing ponúka obrovský priestor na propagáciu produktov a služieb od osôb, ktoré majú vplyv na veľký počet ľudí na sociálnych sieťach. Narastajúca marketingová sila influencerov je viditeľná najmä v zahraničí. Výhodou influencer marketingu je, že prostredníctvom neho sa každá komerčná poisťovňa dokáže veľmi efektívne zamerať na svoju primárnu cieľovú skupinu alebo na svojich ideálnych zákazníkov. Zo zozbieraných dát zo zahraničného trhu vyplynulo, že influencer marketing je veľmi efektívny a cielený marketingový nástroj za veľmi nízke náklady v porovnaní s bežnou formou tradičnej reklamy.

Základnou premisou, ktorá charakterizuje všetky sociálne siete je, že sú novodobým marketingovým nástrojom, ktorý je veľmi efektívny, cielený a zároveň za nízke náklady dokáže ovplyvniť nákupné správanie veľkého množstva potenciálnych zákazníkov.

Literatúra

- [1] ADAMKO, J.: *Marketing v poisťovníctve e-marketing*. 1. vyd. Prešov: Michal Vaško – Vydavateľstvo, 2013. 138 s. ISBN 978-80-7165-927-3.
- [2] KOTLER, P. - KELLER, K.: *Marketing management*. 14. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013, 814 s. ISBN 978-80-247-4150-5.
- [3] ORESKY, M. a kol.: *Aplikovaný marketing*, 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 351 s. ISBN 978-80-8168-382-4.
- [4] VIESTOVA, K. a kol.: *Marketing: Výklad pojmov*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, 181 s. ISBN 978-80-8168-136-3.
- [5] DIGITAL MARKETING INSTITUTE: *20 influencer marketing statistics that will surprise you*. [online]. 2019. Dostupné na internete: <https://digitalmarketinginstitute.com/en-us/blog/20-influencer-marketing-statistics-that-will-surprise-you?fbclid=IwAR1qZi2RfLEMU_ZIXcHFO_e7sv8qpDw2FPBJ-CRv9BkHXsJ_MYezr0OWrkM>.
- [6] FACEBOOK: *Allianz slovenská poisťovňa* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/allianzSK/>>.

- [7] FACEBOOK: *AXA Slovensko* [online]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/pg/AXASlovensko/about/?ref=page_internal>.
- [8] FACEBOOK: *Komunálna poisťovňa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/pg/komunalna.poisťovňa/about/?ref=page_internal>.
- [9] FACEBOOK: *UNION poisťovňa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/pg/Union.poisťovňa/about/?ref=page_internal>.
- [10] FACEBOOK: *Generali poisťovňa* [online]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/pg/Generali.poisťovňa/about/?ref=page_internal>.
- [11] ZLIECHOVCOVÁ, A. 2013. Perspektívy online poistenia. Dostupné na internete: <http://konferencie.fmk.sk/2013/perspektivy-online-poistenia/>.

Analýza aspektov spoločenskej zodpovednosti a ich vplyv na riadenie podnikov¹

Pavol KRIŽO*

Analysis of aspects of social responsibility and their influence on management

Abstract

The thesis focuses on the essential aspects of social responsibility. The basic system framework for research was the ISO 26000 standard, which contains an internationally recognized set of good practice in the field of social responsibility. The subject of the research covers four aspects – principles, core subjects, procedures, and decisions related to social responsibility. The main aim in this article, we focus on the perception and application of the principles of social responsibility, which are defined in the ISO 26000 standard. The main research tool was a survey among organizations operating in Slovakia.

Keywords: Corporate social responsibility, ISO 26000, triple-bottom-line business, principles, areas, procedures, decisions

JEL Classification: M14

Úvod

Do popredia spoločenských a ekonomických tém sa v akademickom prostredí dostáva spoločenská zodpovednosť a spoločenská zodpovednosť podnikania (ang. CSR – Corporate Social Responsibility). Ide o koncept, ktorý prešiel od polovice minulého storočia významným vývojom, avšak jeho trvalým pilierom je uvedenie si, že jednotlivci i skupiny (napr. podniky) sú súčasťou širšieho systému a ich správanie má dopad na tento systém. Výskum v oblasti spoločenskej zodpovednosti sa stáva jedným z hlavných spôsobov vymedzenia systémových koncepcií, ktoré následne môžu byť uplatňované v praxi. Napriek rastúcemu záujmu o témy spojené so spoločenskou zodpovednosťou, komplexný výskum pokrývajúci naraz viaceré aspekty spoločenskej zodpovednosti je doposiaľ veľmi zriedkavý. Cieľom predkladaného článku je reflektovať na tento nedostatok a pokryť spoločenskú zodpovednosť celostne. Rozhodli sme sa využiť systémovú koncepciu založenú na norme ISO 26000. Tá vymedzuje podstatné aspekty spoločenskej zodpovednosti.

1 Vývoj CSR a budúce trendy

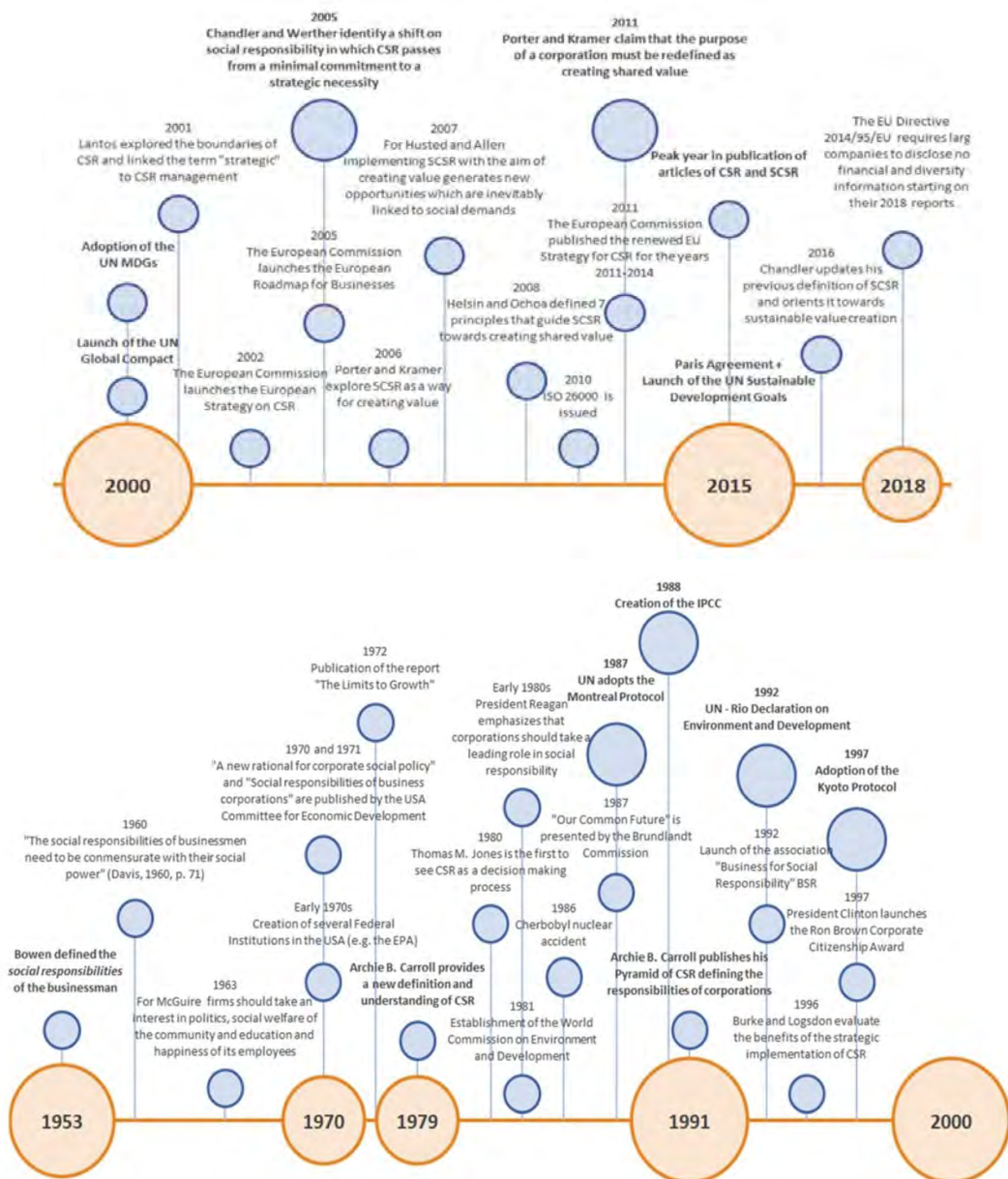
Množstvo publikácií a rozličných strategických dokumentov preukazuje trvalý záujem o témy spojené so spoločenskou zodpovednosťou. Historické súvislosti a vývoj konceptu CSR zohráva pri jeho pochopení kľúčový význam. Možno vidieť rozličné myšlienkové prúdy, ktoré CSR ovplyvnili ako po teoretickej tak i praktickej stránke. Z rozsahových dôvodov nie je samozrejme možné uviesť všetky teoretické a praktické iniciatívy na tomto poli.

* PhDr. Ing. Pavol Križo, PhD., MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: pavol.krizo@vsemvs.sk

¹ Projekt IGP 4/2020 – Aktuálne otázky ekonomiky podnikov v dôsledku prebiehajúcich zmien svetového hospodárstva

Od Bowenovho diela „Social Responsibilities of the Businessmen“, ktoré formálne odštartovalo život CSR prešlo už takmer 70 rokov. Kým na začiatku boli snahy o uchopenie spoločenskej zodpovednosti predovšetkým akademického charakteru, zameriavali sa na vymedzenie podstatných tém a terminológiu, neskôr začal dominovať praktický prístup zameraný na rozličné aspekty spojené s implementáciou CSR. Detailný prehľad míľnikov spoločenskej zodpovednosti ponúkol vo svojej štúdii Latapí Agudelo v roku 2019. Prehľad sa nachádza na obrázku 1.

Obrázok 1 Prehľad hlavných míľnikov CSR do roku 2000 (hore) a po roku 2000 (dole)

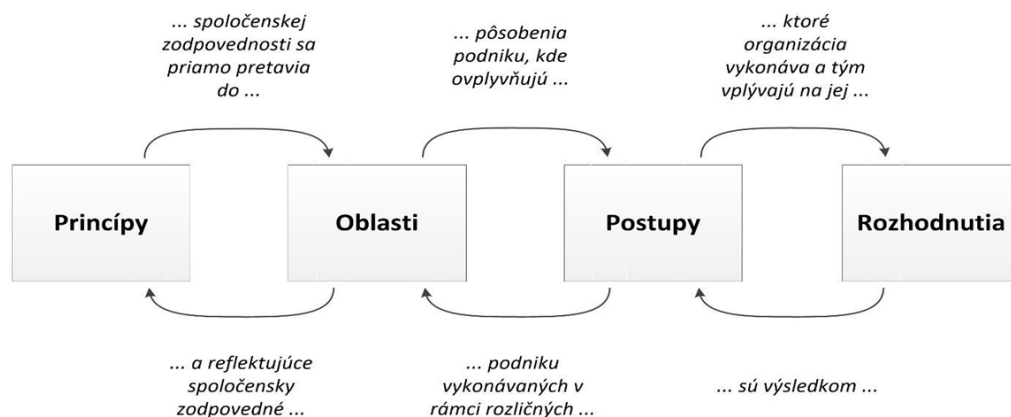
Zdroj: vlastné spracovanie podľa (Latapí Agudelo, 2019)

Viacero popredných autorov s koncepciou spoločenskej zodpovednosti sa snažilo v čase odhadnúť trendy, ktorými sa táto téma bude pravdepodobne uberať. Nie je to výnimkou ani v súčasnosti, preto môžeme ponúknuť prehľad možných scenárov od jedného zo súčasných akademických lídrov. Jeden zo súčasných najvýznamnejších akademických pracovníkov na poli CSR – Archie Carroll – ponúkol vo svojej práci z roku 2015 svoj pohľad na budúce smerovanie CSR, kde predpovedá, že spoločenská zodpovednosť podnikov sa bude uberať smerom k témam ako zapojenie zainteresovaných strán, rast eticky senzitivných spotrebiteľov, miera sofistikovanosti neziskových organizácií, zamestnanci ako hnacia sila CSR, zvyšovanie spoločensky zodpovedných aktivít v rámci globálneho dodávateľského reťazca (Carroll, 2015)². Autor zároveň očakáva, že CSR sa bude ďalej vyvíjať avšak skôr evolučným spôsobom. Keďže tento scenár sa javí ako najpravdepodobnejší, podľa Carrola treba zdôrazniť, že CSR je stále relevantný koncept a miera jeho implementácie rastie, niektoré prístupy si navzájom protirečia. To by mohlo mať za následok spomalenie globálneho rozširovania CSR alebo jeho posun na ďalšie súvisiace témy ako napríklad udržateľnosť podniku (Corporate Sustainability), výkonnosť spoločenskej zodpovednosti (Corporate Social Performance), vytváranie zdieľaných hodnôt (Creation of Shared Value), korporatívne občianstvo (Corporate Citizenship), environmentálna spoločenská zodpovednosť podnikov (Environmental Corporate Social Responsibility) a ďalšie (Carroll, 2015)³.

2 Hlavné aspekty spoločenskej zodpovednosti

Princípy spoločenskej zodpovednosti predstavujú súbor zásad, ktoré sú výsledkom názoru o ich všeobecnej platnosti. V literatúre možno nájsť niekoľko štúdií, ktoré sa venujú zásadám (teda princípom) CSR. Oblasti spoločenskej zodpovednosti predstavujú hľadiská podniku, v ktorých je možné uplatňovať princípy spoločenskej zodpovednosti (napr. vzťah k zamestnancom, vzťah k životnému prostrediu a pod.). Postupy predstavujú vedomý alebo nevedomý súbor krokov, ktoré majú za cieľ niečo dosiahnuť. Rozhodnutia predstavujú hodnotiace závery alebo postoje, ktoré sú výsledkom zvažovania jednotlivca alebo skupiny. Tieto štyri zložky navzájom súvisia a tvoria obojstranne logickú reťaz, ktorá je zobrazená na obrázku 2.

Obrázok 2 Vzťahy medzi jednotlivými zložkami spoločenskej zodpovednosti

Zdroj: vlastné spracovanie

² CARROLL, A. B. 2015. Corporate social responsibility: The centerpiece of competing and complementary frameworks. s. 87–96

³ Tamtiež.: s. 87–96

3 Charakteristika normy ISO 26000

Norma ISO 26000 je medzinárodnou normou, ktorá poskytuje „usmernenie vo vzťahu k základným princípom spoločenskej zodpovednosti, uznaniu spoločenskej zodpovednosti a zapojeniu zainteresovaných subjektov, kľúčových oblastiam a témam spoločenskej zodpovednosti a spôsobom integrácie spoločensky zodpovedného správania do organizácie.“ (ISO 26000, 2010). Jej aplikácia nie je obmedzená veľkosťou organizácie, typom organizácií (súkromná, verejná, nezisková) ani krajinou (rozvinutá či rozvojová). V norme sa zároveň uvádza, že rôzne typy organizácií nemusia využiť časti normy v rovnakej miere, avšak pre každú organizáciu sú dôležité kľúčové oblasti. Princípy spoločenskej zodpovednosti majú organizácii pomôcť maximalizovať jej príspevok k trvalo udržateľnému rozvoju. Princípy uvedené v norme ISO 26000 sa netvária ako konečný zoznam zásad spoločenskej zodpovednosti (princípov môže byť viacero, ako uvádza táto norma), avšak mali by predstavovať najdôležitejšie východiská pre činnosti organizácie. Týchto princípov je sedem a sú nasledovné (ISO 26000, 2010)⁴:

- Princíp č. 1: Zodpovednosť;
- Princíp č. 2: Transparentnosť;
- Princíp č. 3: Etické správanie;
- Princíp č. 4: Rešpektovanie záujmov zainteresovaných;
- Princíp č. 5: Rešpektovanie právneho štátu;
- Princíp č. 6: Rešpektovanie medzinárodných noriem správania;
- Princíp č. 7: Rešpektovanie ľudských práv.

Týchto sedem princípov tvorí základ pre zvyšovanie úrovne spoločenskej zodpovednosti v akejkoľvek organizácii. Ich uplatňovanie sa podľa normy prejavuje v siedmich rozlične zameraných tzv. kľúčových oblastiach. (ISO 26000, 2010):

- Oblasť č. 1: Správa a riadenie organizácie;
- Oblasť č. 2: Ľudské práva;
- Oblasť č. 3: Personálne manažérstvo;
- Oblasť č. 4: Životné prostredie;
- Oblasť č. 5: Korektné správanie organizácie;
- Oblasť č. 6: Spotrebiteľské záležitosti;
- Oblasť č. 7: Angažovanosť v komunite a rozvoj komunity.

Spoločenská zodpovednosť a jej implementácia v organizácii by mala prebiehať prostredníctvom postupov a rozhodnutí. Postupy a rozhodnutia sú v norme ISO 26000 klasifikované do siedmich kategórií. (ISO 26000, 2010):

- Vzťah charakteristík organizácie a spoločenskej zodpovednosti;
- Pochopenie prínosu spoločenskej zodpovednosti pre organizáciu;
- Postupy pri integrácii spoločenskej zodpovednosti do činnosti organizácie;
- Komunikácia o spoločenskej zodpovednosti;
- Zvyšovanie dôveryhodnosti vo vzťahu k spoločenskej zodpovednosti;
- Hodnotenie a skvalitňovanie aktivít a postupov organizácie týkajúcich sa SZ;
- Dobrovoľné iniciatívy v oblasti spoločenskej zodpovednosti.

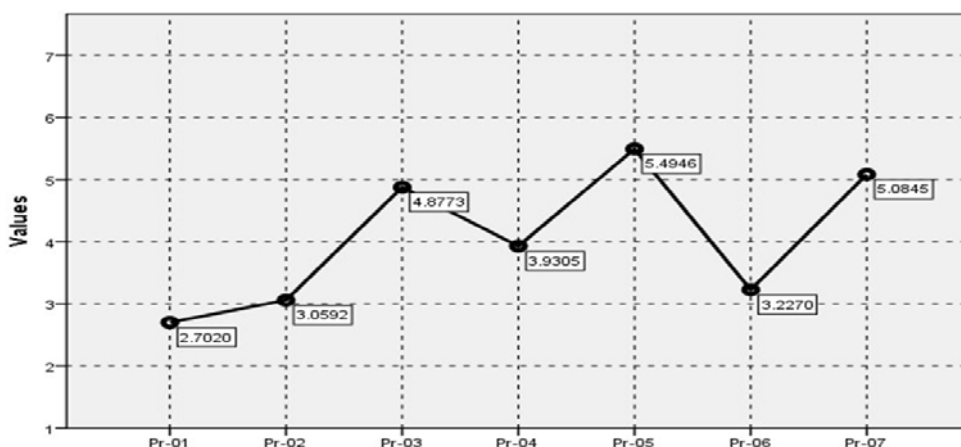
⁴ ISO 26000 (2010). Usmernenie k spoločenskej zodpovednosti. Bratislava: Slovenský ústav technickej normalizácie

Norma bola vydaná v roku 2010, prešiel dostatočne dlhý čas na to, aby sa dostala do povedomia akademického i hospodárskeho sveta. Zároveň norma nie je zastaralá a obsahuje pomerne aktuálne a stále relevantné informácie, ktoré môžu slúžiť ako vhodný základ pre výskum v oblasti spoločenskej zodpovednosti.

3.1 Vnímanie a uplatňovanie princípov spoločenskej zodpovednosti

Pri charakterizovaní medzinárodnej normy ISO 26000 sme uviedli sedem princípov spoločenskej zodpovednosti, na ktorých sa zhodlo široké konzílium odborníkov z akademického, podnikateľského, spoločenského i politického prostredia. V nami realizovanej analýze sme k týmto princípom naformulovali 14 otázok – polovicu zameranú na vnímanie princípov spoločenskej zodpovednosti a polovicu na uplatňovanie princípov.

Graf 1 Vnímanie princípov spoločenskej zodpovednosti

Zdroj: vlastné spracovanie

Na grafe možno vidieť analyzované odpovede na vnímanie princípov spoločenskej zodpovednosti. Analýza naznačuje, že menej významné princípy sú zodpovednosť (Pr-01), transparentnosť (Pr-02) a rešpektovanie medzinárodných noriem správania (Pr-06). Ide o pomerne zaujímavé zistenie, keďže prvý princíp by mal istým spôsobom agregovať ostatné princípy, keďže je priamo spojený s hlavnou myšlienkou spoločenskej zodpovednosti. Možno sa však domnievať, ako to aj v minulosti naznačili skoršie štúdie (Ghisellini, 2016)⁵ (Pedersen, 2016)⁶, že môže byť spôsobený nie celkom rozšíreným termínom „zodpovednosť“ v podnikateľskom prostredí v zmysle zodpovednosti voči svojmu prostrediu.

Analýza naznačuje, že najdôležitejší princíp spoločenskej zodpovednosti je rešpektovanie právneho štátu. Miera akceptácie tohto princípu je do veľkej miery zrejme dôsledkom úrovňou demokracie v SR, hlavne, ak by sme ju porovnali s rozvojovými krajinami. Vysokú dôležitosť medzi respondentami dosiahlo tiež rešpektovanie ľudských práv. Možno sa domnievať, že tieto dve oblasti spolu súvisia. Princípy spoločenskej zodpovednosti si v zásade neodporujú a zachytávajú, síce z rozličných pohľadov, avšak stále len jednu oblasť – spoločenskú zodpovednosť. Naša analýza identifikovala relatívne najsilnejšiu väzbu medzi princípmi „etické správanie“ a „rešpektovanie právneho štátu“. Aby bolo možné vysvetliť túto väzbu, je potrebné sa pozrieť na vnútorný charakter daných princípov. Oba princípy totiž stoja na hlbšom základe a to je morálka

⁵ GHISELLINI, P. a kol.: (2016). A review on circular economy. s.11–32

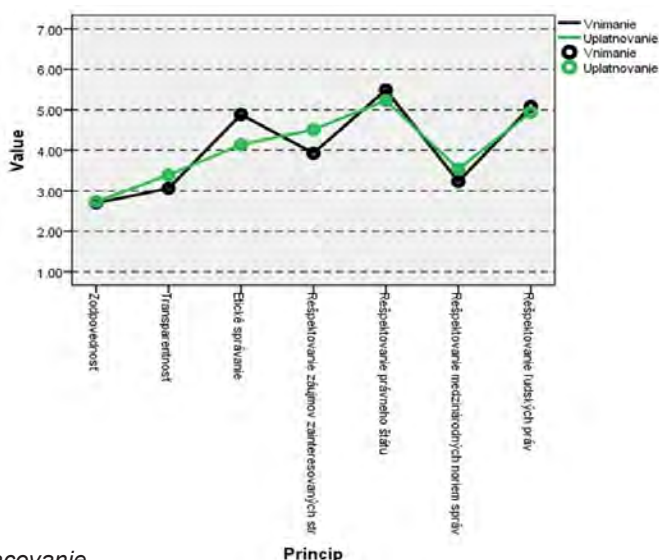
⁶ PEDERSEN, E. R. G. a kol.: (2016). Exploring the Relationship Between Business Model Innovation, Corporate Sustainability, and Organisational Values within the Fashion Industry. s. 267–284

jednotlivca. Morálka a morálne správanie sa často zamieňa za etiku, aj keď jej charakter sa mierne líši. Morálka reprezentuje súbor hodnôt, cieľov a myšlienok, ktoré posudzujú správanie jednotlivca alebo skupiny podľa dobra a zla (Cameron, 2013)⁷. Etika vychádza z morálky, rovnako ako by mala byť morálka základom pre tvorbu zákonov. Rešpektovanie právneho štátu, teda dodržiavanie zákonov, a etické správanie spolu úzko súvisia a to tak, že vychádzajú z morálnych zásad jednotlivca.

Princíp „rešpektovania právneho štátu“ sa ukázal ako štatisticky významný aj v súvislosti s ďalším princípom „rešpektovanie ľudských práv“. Tento výsledok sme už skôr predpokladali. Aj v tomto prípade majú tieto princípy spoločný prvok morálky. Ľudské práva sú práva, ktoré prislúchajú každému človeku od narodenia – ide napríklad o právo na život, osobnú slobodu, bezpečnosť a pod. Slovensko je demokratická krajina presadzujúca právny štát, ktorého prirodzenou súčasťou sú aj ľudské práva. Nie je preto až takým prekvapením, že naša analýza identifikovala pozitívny vzťah medzi etikou a ľudskými právami. Tretím identifikovaným vzťahom je „zodpovednosť“ a „rešpektovanie právneho štátu“. Zodpovednosť je princíp, ktorého podstatou je prevzatie záväzku za svoj vplyv na spoločnosť, hospodárstvo a životné prostredie. Rešpektovanie záujmov zainteresovaných strán je zase princíp, ktorého hlavnou črtou je zohľadňovanie nielen vlastných, ale predovšetkým iných záujmov. Iné záujmy súvisia so subjektami alebo skupinami subjektov, na ktoré môžeme svojou činnosťou vplývať, alebo oni môžu vplývať na našu činnosť. V konečnom dôsledku sú tieto zainteresované strany súčasťou spoločenského, hospodárskeho a environmentálneho systému. Spoločným prvkom oboch uvedených princípov je teda uvedomenie si, že sme súčasťou širšieho systému. Pre udržateľnosť svojich činností musíme tento fakt zohľadňovať, čo teda napokon je nepriamou interpretáciou vzťahu medzi princípom zodpovednosť a princípom rešpektovanie záujmov zainteresovaných strán. Štvrtou dvojicou sú princípy „etické správanie“ a „rešpektovanie ľudských práv“. Analýza aj v tejto dvojici princípov ukázala na silný prvok morálky, ktorá sa nesie celou témou spoločenskej zodpovednosti.

Aby bolo možné porovnať celkovú mieru vnímania princípov s ich uplatňovaním, je možné využiť predchádzajúce výsledky. Ak tieto výsledky doplníme o uplatňovanie princípov, môžeme získať grafický prehľad, z ktorého možno odvodiť ďalšie interpretácie. Tento prehľad sa nachádza na nasledovnom grafe 2.

Graf 2 Porovnanie vnímania a uplatňovania princípov spoločenskej zodpovednosti

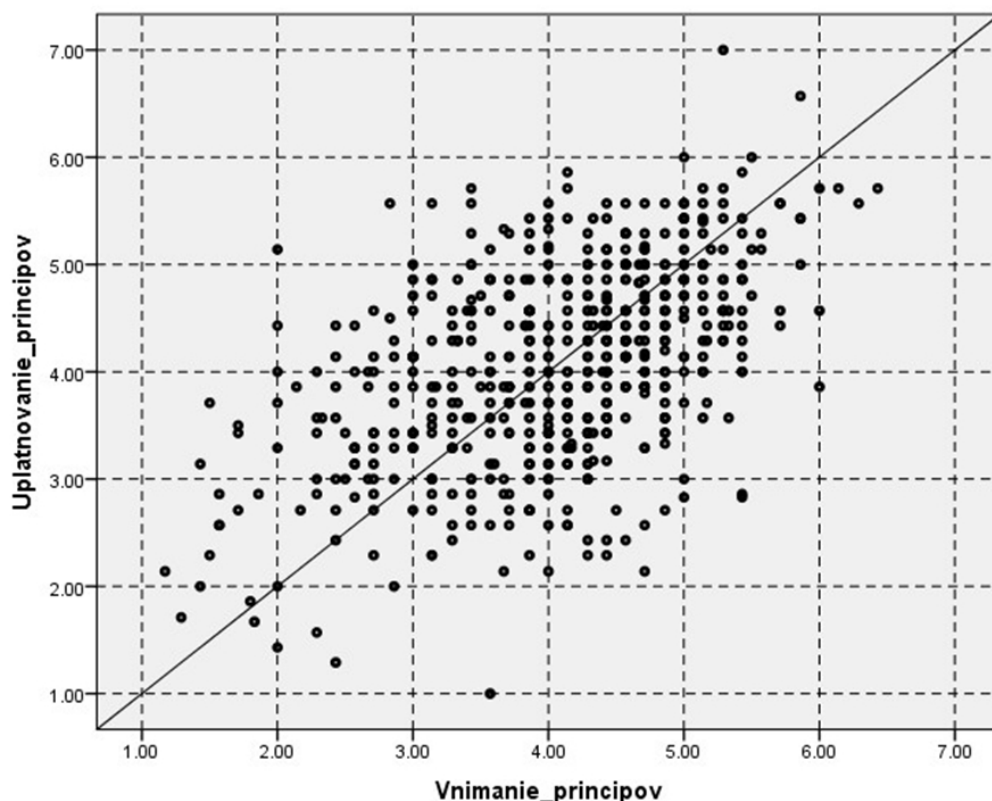

Zdroj: vlastné spracovanie

⁷ CAMERON, C. D. a kol.: (2013). Morality in high definition: Emotion differentiation calibrates the influence of incidental disgust on moral judgments. s. 719–725

Z výsledkov analýzy je možné vidieť, že uplatňovanie princípov približne kopíruje mieru vnímania ich dôležitosti. Mierny odchýlky boli spozorované v dvoch prípadoch. Prvým je etické správanie, u ktorého sa ukázalo, že síce ho firmy považujú za pomerne dôležité, nie vždy podľa neho konajú. Druhým je rešpektovanie záujmov zainteresovaných strán – tam sa naopak ukázalo, že i keď firmy tomuto princípu neprisudzovali významnú dôležitosť, napriek tomu tento princíp dodržiavali. Možno teda konštatovať, že medzi vnímaním dôležitosti princípov spoločenskej zodpovednosti a uplatňovaním týchto princípov existuje preukázateľný vzťah a je zobrazený na grafe 3.

Graf 3 Vzťah medzi vnímaním dôležitosti princípov a ich uplatňovaním

Zdroj: vlastné spracovanie

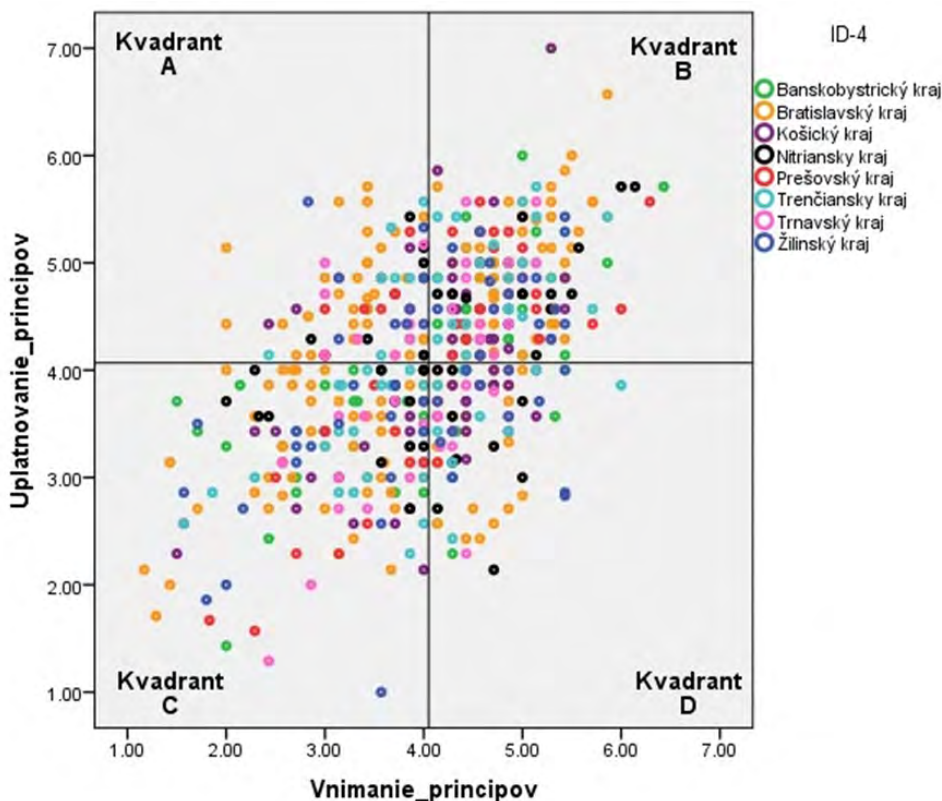
V grafe vyššie možno vidieť dve osi, pričom každá z nich reprezentuje každé z dvoch hľadísk – vnímanie dôležitosti princípov spoločenskej zodpovednosti (os x) a uplatňovanie princípov spoločenskej zodpovednosti (os y). Z grafu vidieť to, že zhuk bodov má určitý tvar – čiže body sa nachádzajú v blízkosti diagonálnej čiary. Znamená to, že vzťah medzi vnímaním dôležitosti princípov a ich uplatňovaním je pozitívny – čiže čím vyššiu mieru dôležitosti daným princípom respondenti prisúdili, tým viac sa tieto princípy rozhodli dodržiavať.

Z výsledkov grafu je možné pozorovať a odvodiť aj ďalšie informácie. Rozloženie bodov naznačuje, že medzi respondentmi sa nachádzajú takí, ktorí nereprezentujú pozitivitu vzťahu medzi vnímaním dôležitosti a uplatňovaním princípov spoločenskej zodpovednosti. Znamená to, že niektoré podniky prisudzujú princípom dôležitú úlohu, avšak ich dodržiavanie je u nich na nízkej úrovni.

Naopak sa v dátach nachádzajú aj také, u ktorých podniky prisúdili princípom nízku dôležitosť, no napriek tomu uvádzajú, že ich uplatňujú. Keďže princípy spoločenskej zodpovednosti

predstavujú základ pre oblasti, postupy a rozhodnutia, sme predchádzajúci graf 3 rozdelili tak, aby rozdeľoval podniky do štyroch kategórií, čo je prezentované v prekreslenom grafe 4.

Graf 4 Vnímanie dôležitosti princípov a ich uplatňovanie – rozdelenie do skupín

Zdroj: vlastné spracovanie

Horizontálne a vertikálne čiary rozdelili graf na štyri zóny – kvadranty:

- *Kvadrant A „Pragmaticky zodpovední“*. Ide o skupinu podnikov, ktoré neprisudzujú vysokú dôležitosť princípom spoločenskej zodpovednosti, avšak napriek tomu ich uplatňujú.
- *Kvadrant B „Skutočne zodpovední“*. Ide o skupinu podnikov, ktoré prisudzujú princípom vysokú dôležitosť a zároveň tieto princípy dodržiavajú.
- *Kvadrant C „Zjavne nezodpovední“*. Ide o tých, ktorí si teda podľa vlastných slov zjavne neosvojili myšlienku zodpovednosti.
- *Kvadrant D „Falošne zodpovední“*. Skupina podnikov síce deklarovala, že princípy spoločenskej zodpovednosti sú pre nich dôležité, no pri otázkach ich uplatňovania odpovedala v nízkych hladinách.

Štyri skupiny zapojených podnikov podľa ich postojov k princípom spoločenskej zodpovednosti boli pomerne rôznorodé. Z geografického hľadiska nie je možné vyvodiť žiadne relevantné závery, keďže v každej skupine sa nachádzali podniky zo všetkých krajov Slovenska. Najpočetnejšou skupinou bola skupina B „skutočne zodpovední“, nasledovala skupina C „zjavne nezodpovední“.

Najväčšie zastúpenie týchto dvoch skupín sa viac-menej dalo očakávať, keďže grafické výstupy v grafe 4 naznačovali, že podniky sa zhromažďujú okolo diagonálnej čiary, ktorá vedie práve

cez tieto dva kvadranty. Zhruba pätina podnikov spadalo po analýze do skupiny D „falošne zodpovední“ a o niečo menej do skupiny A „pragmaticky zodpovední“.

Záver

Náš výskum v prvom sledovanom aspekte spoločenskej zodpovednosti – princípy – viedol k zisteniam, že spoločným prvkom prakticky všetkých siedmich analyzovaných princípov je morálka.

Morálka reprezentuje súbor hodnôt, cieľov a myšlienok, ktoré posudzujú správanie jednotlivca alebo skupiny podľa dobra a zla. Morálka je jedným z najdôležitejších vnútorných motívov pre plnenie princípov spoločenskej zodpovednosti. Po preverení vzájomných vzťahov medzi princípmi spoločenskej zodpovednosti sme zistili, že morálka je určitým zjednocujúcim prvkom spoločensky zodpovedného správania – jednak z hľadiska postojov k princípom spoločenskej zodpovednosti a jednak z hľadiska ich reálneho uplatňovania.

Predpokladáme, že morálka ako spoločný prvok všetkých úrovní významným spôsobom ovplyvňuje pokrytie všetkých štyroch foriem spoločenskej zodpovednosti (ekonomickej, legislatívnej, etickej a filantropickej). Zároveň si myslíme, že väzby medzi týmito formami sú silnejšie voči centrálnemu princípu – morálke. Predchádzajúci prístup predpokladal, že väzby medzi štyrmi formami sú silné, a preto je možné len postupné napĺňanie jednotlivých úrovní spoločenskej zodpovednosti.

Po stránke mechanizmu fungovania konceptu spoločenskej zodpovednosti má zmena sily väzieb zásadný vplyv. Znamená to totiž to, že napĺňanie jednotlivých úrovní môže prebiehať súčasne – úroveň morálnej vyspelosti manažérov a zamestnancov priamo ovplyvňuje úroveň ekonomickej, legislatívnej, etickej a filantropickej zodpovednosti.

Princípy spoločenskej zodpovednosti možno napĺňať v jej rozličných formách. Či už ide o ekonomicke, etické, legislatívne alebo filantropické formy spoločenskej zodpovednosti, každý zo siedmich princípov môže byť v každej forme napĺňaný.

Literatúra

- [1] BACKMAN, J. (1975). *Social responsibility and accountability*. New York: New York University Press.
- [2] BAN, K.M. (2015). *Launch of new sustainable development agenda to guide development actions for the next 15 years*. Online: <https://sustainabledevelopment.un.org/?page=view&n-r=1021&type=230&menu=205>.
- [3] BARNARD, C. I. (1938). *The functions of the executive*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- [4] BOWEN, H. R. (1953). *Social responsibility of businessman*. New York: New York University Press.
- [5] CAMERON, C. D. – PAYNE, B. K. & DORIS, J. M. (2013). Morality in high definition: Emotion differentiation calibrates the influence of incidental disgust on moral judgments. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(4), 719–725.
- [6] CARROLL, A. B. (1991). Thy pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34, 39–48.
- [7] CARROLL, A. B. (2015). Corporate social responsibility: The centerpiece of competing and complementary frameworks. *Organizational Dynamics*, 44(2), 87–96.
- [8] GHISELLINI, P. - CIALANI, C. – ULGIATI, S. (2016). A review on circular economy: the expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner Production*, 114, 11–32.
- [9] ISO 26000 (2010). *Usmernenie k spoločenskej zodpovednosti*. Bratislava: Slovenský ústav technickej normalizácie.
- [10] LATAPI AGUDELO, A. M. a kol.: (2019). A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*.

- 11] PEDERSEN, E. R. G. – GWOZDZ, W. – HVASS, K. K. (2016). Exploring the Relationship Between Business Model Innovation, Corporate Sustainability, and Organisational Values within the Fashion Industry. *Journal of Business Ethics*, 149(2), 267–284.
- [12] PORTER, M. E., KRAMER, M. R. (2011). Creating shared value. *Harvard Business Review*, 89 (1-2).
- [13] Zákon č. 513/1991 Z. z. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

Regionálny rozvoj a jeho plánovanie v SR po roku 2020

Silvia VADKERTIOVÁ*

Regional development and its planning in the Slovak Republic after 2020

Abstract

The aim of the report is to point out regional development and regional policy planning after 2020. The economic dimension of regional development still plays an important role. Defining the concept of regional development in all its complexity is very difficult, sometimes impossible. When considering this topic, it is therefore appropriate to start from the fact that regional development, like any human activity, takes place at a certain time and in a certain space that shapes it. This formation is based on the specific conditions and properties of this space, which distinguish it from its surroundings. For such a defined area, the term region was generally used.

Keywords: *investments, coordination, program period, regional development, sectors*

JEL Classification: R51, R58

Úvod

Regionálny rozvoj nie je možný bez nadrezortného prístupu. Samosprávy pripravujú integrované územné stratégie, ktoré majú tiež prispieť k naplneniu cieľov Agendy 2030. Toto bude zabezpečené v danom území predovšetkým prostredníctvom prepojenia procesov regionálneho plánovania s procesmi programovania EÚ, konkrétne v rámci prípravy Programov hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja, a to aj pre strategicko-plánovacie regióny a územia udržateľného mestského rozvoja.

Zároveň na národnej úrovni prichádza k sektorálnej a územnej koordinácii investícií za účelom vecného prepojenia investičných priorít integrovaných územných stratégií samosprávnych krajov a rezortov. Slovensko 2030 je teda nástrojom zmeny a prináša riešenia, ktorých implementácia vyžaduje horizontálne (nadsektorálne) a vertikálne (medzi stupňami verejnej správy) integrované riadenie tak, ako to OECD odporučila Slovensku vo svojom dokumente Lepšia koordinácia pre lepšie politiky, služby a výsledky. Zároveň sa predpokladá vypracovať zákon o udržateľnom rozvoji, ktorý ukotví integrovanú spoluprácu všetkých zložiek verejnej správy, a ktorý nahradí zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja a zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, pričom vytvorí legislatívne rámce pre podporu regionálneho rozvoja z fondov EÚ. V príspevku sa budeme zaoberať otázkami, ktoré sa zaoberajú politikou boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, ktorá je súčasťou projektu Výzvy koncepcie sociálnej integrácie v Európe.¹

* PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD. Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemvs.sk

¹ IGP č. 1/2019. Výzvy koncepcie sociálnej integrácie v Európe. Výskumná úloha Vysoké školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

1 Región ako základný pojem

Pojem región je bežne používaný, ale pri jeho definovaní nastávajú určité problémy. Na jeho definíciu je toľko názorov, z koľkých pohľadov je skúmaný a hodnotený. Lauko (1990) vnímajú región ako zložitý dynamický priestorový systém, ktorý vznikol na zemskom povrchu na základe interakcie prírodných a socioekonomických javov. Ďalšia definícia považuje región za územie so špecifickou polohou, ktoré sa istým spôsobom odlišuje od iných území, a ktoré sa rozprestiera tak ďaleko, ako sa rozprestiera, vyčleňujúca ho črta (Bašovský, Lauko, 1990). Demek (1987) definuje región ako územie (časť krajiny sféry), ktoré sa súborom vlastností, stavov a javov odlišuje od susedných (prípadne) ďalších oblastí, pričom táto jednota je objektívnou podmienkou a zákonným výsledkom vývoja daného územia. Vo všeobecnej rovine môžeme chápať región ako zložitý dynamický priestorový systém, ktorý vznikol na zemskom povrchu na základe interakcie prírodných a socioekonomických javov. Voči okoliu je otvorený, ale zároveň aj vnútorne spätý a interagujúci.

Rada Európy v návrhu charty o regionalizácii (Draft Community Charter of Regionalisation) z geografického hľadiska vytvára výraznú entitu alebo zoskupenie podobných území na podklade historickej kontinuity a ktorého obyvateľstvo spájajú určité spoločné črty a želanie udržať a ďalej rozvíjať svoju identitu s cieľom podnecovať kultúrny, sociálny a hospodársky rozvoj.

Región je charakterizovaný ako územne vymedzený priestor na tvorbu a uskutočňovanie regionálnej a štrukturálnej politiky na úrovni druhého stupňa alebo tretieho stupňa podľa klasifikácie štatistických územných jednotiek.

Na základe vyššie spomenutých názorov, pri pojme región môžeme povedať, že pri jeho vymedzení je potrebné uplatniť interdisciplinárny prístup, keďže región možno charakterizovať ako bohato štruktúrovaný celok, ktorý sa vyznačuje geografickými, ekonomickými, sociálnymi, kultúrnymi, historickými, národnostnými a ďalšími znakmi.

2 Regionálny rozvoj

Pri interpretácii pojmu regionálny rozvoj, resp. rozvoj v širšom zmysle narazíme na podobné dilemy, ktoré sa vyskytli pri definovaní pojmu región. Pojem „rozvoj“ je používaný v rôznych súvislostiach, najčastejšie však pojem rozvoj, resp. regionálny rozvoj býva vnímaný ako hospodársky rozvoj regiónu, najmä ako hospodársky rast. Treba však podotknúť, že by malo ísť hlavne o taký rozvoj, ktorý „neničí vlastnú zdrojovú základňu“, teda môže byť udržiavaný dlhší čas (Maier, Tödtling, 1998). Tvrdoň, Hamalová, Žárska (1995) dávajú do pozornosti, že termíny ako „rozvoj“ a „rast“ je potrebné diferencovať. Pod rozvojom v najširšom zmysle slova chápeme rozšírenie ekonomického systému pri zmenených a progresívnych parametroch rastových faktorov. Rast v ich ponímaní je chápaný ako rozšírenie ekonomických systémov, bez zmeny kvality parametrov základných rastových faktorov. Pre objasnenie treba dodať, že rozvoj v sebe zahŕňa aj inovácie, ktoré spôsobujú kvalitatívne zmeny ekonomického systému, ktorý má v sebe zabudovaný mechanizmus nepretržite vytvárať zmeny a prispôbovať sa inovačným zmenám.

V zhode s názorom Nohlena a Nuschelera (Nohlen, Nuscheler, 1992 In Maier, Tödtling, 1998) je potrebné konštatovať, že radikálne odmietnutie pojmu rozvoj nemá zmysel, lebo žiadna lepšia alternatíva neexistuje. Regionálny rozvoj je súbor sociálnych, hospodárskych, kultúrnych a environmentálnych procesov a vzťahov, ktoré prebiehajú v regióne, a ktoré prispievajú k zvyšovaniu jeho konkurencieschopnosti, trvalému hospodárskemu rozvoju, sociálnemu rozvoju a územnému rozvoju a k vyrovnávaniu hospodárskych rozdielov a sociálnych rozdielov medzi jednotlivými oblasťami (z. č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov).

Celkovo je možné vyjadriť, že regionálny rozvoj je súbor predovšetkým sociálnych a hospodárskych procesov a vzťahov prebiehajúcich v regióne. Tieto procesy a vzťahy ovplyvňujú všetky zložky regiónu, i keď možno nie všetky naraz, ale formou postupnej reťazovej reakcie. Naopak jednotlivé zložky regiónu (ako aj ich priestorová štruktúra) majú vplyv na priebeh regionálneho rozvoja. (Hajasová, 2000).

Hlavným cieľom podpory regionálneho rozvoja je v zmysle vyššie spomenutého zákona o podpore regionálneho rozvoja najmä odstraňovať alebo zmierňovať nežiaduce rozdiely na úrovni hospodárskeho rozvoja, sociálneho rozvoja a územného rozvoja území a zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj regiónov, zvyšovať ekonomickú výkonnosť, konkurencieschopnosť území a rozvoj inovácií v regiónoch pri zabezpečení trvalo udržateľného rozvoja i zvyšovať zamestnanosť a životnú úroveň obyvateľov v území pri zabezpečení trvalo udržateľného rozvoja.

Regióny dnes čelia výzvam globalizácie rozvíjaním podmienok konkurencieschopnosti, štáty sa snažia presadzovať vyvážený regionálny rozvoj a pomáhať menej rozvinutým regiónom a inštitúcie vytvárajú podmienky ako zosúladiť lokálne potreby a verejný záujem s cieľmi nadnárodných spoločností v rámci globálnych produkčných sietí. (Rusnák, Korec 2020).

3 Základné dokumenty regionálneho rozvoja

Pri problematike programovania, resp. plánovania regionálneho rozvoja na Slovensku je potrebné sa riadiť určitými záväznými pravidlami na úrovni štátu ako aj odporúčaniami Európskej únie, keďže v priebehu roku 2004 vstúpila SR do štruktúr tejto organizácie. Podpora regionálneho rozvoja v SR sa uskutočňuje na základe týchto dokumentov:

- národného rozvojového plánu Slovenskej republiky,
- regionálneho operačného programu,
- sektorového operačného programu,
- programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja samosprávneho kraja,
- programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce.

Národný rozvojový plán (NDP)

Je to základný strednodobý strategicko-plánovací dokument, nástroj realizácie regionálnej politiky v Slovenskej republike. Obvykle sa vypracuje na päť až sedem-ročné obdobie.

Regionálny operačný program (ROP)

Je na úrovni regiónov a obsahuje rozvojové stratégie. Je strednodobým dokumentom, ktorý zahŕňa analýzu hospodárskej a sociálnej situácie regiónu, ciele a prvoradé potreby jeho rozvoja i súhrnný popis opatrení plánovaných na dosiahnutie cieľov a prvoradých potrieb či finančný plán a jeho zabezpečenie.

Sektorový operačný program (SOP)

Je to strednodobý dokument, ktorý je vypracovaný pre vopred určené regióny. Obsahuje ciele a prvoradé potreby sektoru, súhrnný popis opatrení plánovaných na dosiahnutie cieľov a prvoradých potrieb, rámcový finančný plán a ustanovenia na jeho zabezpečenie. Zväčša ide o päť vybraných sektorov – ľudské zdroje, ekonomický rozvoj, poľnohospodárstvo, rybárstvo a rozvoj vidieka, dopravu a telekomunikácie a životné prostredie.

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja samosprávneho kraja

Rovnako sa jedná o strednodobý programový dokument, ktorý obsahuje najmä:

- analýzu hospodárskeho a sociálneho rozvoja na území kraja, jeho hlavné vývojové smery, určenie cieľov a prvoradých potrieb,
- určenie okresov a obcí, ktorých rozvoj je potrebné podporovať s ohľadom na potrebu rovnováhy v rozvoji samosprávneho kraja,
- úlohy a prvoradé potreby v rozvoji technickej infraštruktúry, sociálnej infraštruktúry, v starostlivosti o životné prostredie, vo vzdelávaní, kultúre a v ďalších oblastiach,

- návrh finančného a administratívneho zabezpečenia programu rozvoja kraja.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja samosprávneho kraja má byť v súlade s cieľmi a prvoradými potrebami ustanovenými v NDP a v ROP. Program rozvoja kraja sa zohľadňuje ako podklad pri spracovaní programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí na území príslušného kraja. Štát poskytuje samosprávnym krajom finančné prostriedky na úhradu výdavkov súvisiacich s vypracovaním vlastného programu rozvoja ako i programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí.

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce

Je to strednodobý programový dokument, ktorého vypracovanie nariaďuje obciam uvedený zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov. Je to najmä:

- analýza hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce (vidieckej obce alebo mesta), hlavné smery jeho vývoja, stanovenie cieľov a prvoradých potrieb,
- úlohy a prvoradé potreby v rozvoji technickej infraštruktúry, sociálnej infraštruktúry, v starostlivosti o životné prostredie, vo vzdelaní, v kultúre a ďalších oblastiach,
- návrh finančného a administratívneho zabezpečenia.

4 Programy hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja pre obdobie po roku 2020

Súčasnité obdobie zvyšuje rozhodovacie právomoci samospráv pri rozhodovaní o alokáciách a pri využívaní európskych fondov na posilnenie partnerskej spolupráce, a tým kladie zvýšené nároky na kvalitu ich riadiacich kapacít.

V nasledujúcom období sa nachádza Slovensko pred demografickými, ekonomickými, sociálnymi a environmentálnymi výzvami. Na tieto reaguje pripravovaná Agenda SK 30 – Stratégia rozvoja. Slovensko do roku 2030 má plniť úlohu Národnej stratégie regionálneho rozvoja.

V súlade s dlhodobými cieľmi si Programové vyhlásenie vlády SR 2020-2024 stanovilo nasledovné priority:

- upevniť spoločenskú a politickú stabilitu,
- flexibilne reagovať na príležitosti a negatíva vonkajšieho prostredia,
- plynule pokračovať v podpore hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja krajiny,
- zlepšiť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť Slovenska,
- posilniť úlohu štátu a ochranu verejného záujmu.

Cieľom vlády je zabezpečiť včasnú a kvalitnú zdravotnú starostlivosť, perspektívne vzdelanie, atraktívne podnikateľské prostredie generujúce primeranú mzdu za dobrú prácu a vnútorne súdržné, silné a sociálne spravodlivé Slovensko. Vláda chce venovať osobitnú pozornosť chudobným, chorým a slabším, zvýšiť potravinovú sebestačnosť Slovenska a zmysluplnou informatizáciou premeniť Slovensko na inteligentnú a transparentnú krajinu. Vláda sa vo svojom Programovom vyhlásení súčasne zaviazala k efektívnemu využívaniu fondov EÚ, a tým znížiť regionálne rozdiely a zvýšiť ochranu životného prostredia.

V roku 2021 začalo nové programové obdobie Európskej únie, ktoré sa skončí v roku 2027. V tomto období môžeme využívať financovanie na týchto päť cieľov politiky súdržnosti:

- Inteligentnejšia Európa – inovatívna a inteligentná transformácia hospodárstva.
- Ekologickejšia, najmä nízkouhlíková Európa.

- Prepojenejšia Európa – mobilita a regionálna pripojiteľnosť IKT.
- Sociálnejšia Európa – vykonávanie Európskeho piliera sociálnych práv.
- Európa bližšie k občanom – udržateľný a integrovaný rozvoj mestských, vidieckych oblastí prostredníctvom miestnych iniciatív.

V novom programovom období majú regióny zabezpečený jednoduchší prístup k financovaniu svojich rozvojových potrieb z európskych fondov. Môžu využívať financie nielen pre všetkých päť cieľov politiky súdržnosti, ale aj vyčlenené financie pre ostatné politiky EÚ.

5 Vízia ako východisko stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030

Slovensko je krajina s vysokou životnou úrovňou, kvalitnými verejnými službami a zdravým životným prostredím pre všetkých obyvateľov. Rozvoj Slovenska sa opiera o vitálne regióny so vzdelaným a produktívnym ľudským kapitálom, fungujúcou ekonomikou a kvalitnou infraštruktúrou. Ekonomický rozvoj sa opiera o inovácie a odvetvia s vysokou pridanou hodnotou.

Štandardnou súčasťou tvorby rozvojovej stratégie ako uvádza Borecký (2000) je formulácia základných smerov rozvoja, ktoré sú východiskom pre stanovenie strategických cieľov, pretože vymedzujú celkový rámec ďalších krokov spracovania rozvojovej stratégie.

Strategická vízia vychádza z načrtnutia a definovania najpravdepodobnejšieho smerovania rozvoja. Zmyslom strategickkej vízie je dosiahnuť presnejšiu a konkrétnejšiu predstavu o orientácii hodnoteného regiónu do budúcnosti. Strategická vízia opisuje ideálnu situáciu, ktorá nastane po realizácii strategických a špecifických cieľov.

Stanovenie strategických a špecifických cieľov nadväzujú na predstavu o budúcnosti regiónu. Formulácia týchto cieľov vychádza z analýz a informácií z predchádzajúcich krokov a ich identifikácia je nevyhnutná, pretože do nich sa bude v budúcnosti sústreďovať lokálne úsilie zúčastnených strán (verejného, súkromného i tretieho sektora a pod.), ich čas ako aj prístup k finančným zdrojom.

Špecifické ciele v tomto zmysle bližšie charakterizujú a rozvíjajú strategické ciele a ich úlohou je načrtnúť predstavu o tom, čo chceme dosiahnuť v rámci strategických cieľov. Pri stanovení strategických a špecifických cieľov sa vychádza predovšetkým z predchádzajúcich dvoch krokov – strategickkej vízie a problémovej analýzy, pretože z úrovne hlavných problémov sa naformulujú strategické ciele a z úrovne jednotlivých problémov sa určia špecifické ciele.

Pri procese identifikácie týchto cieľov je možné využiť metódu tzv. *brainstormingu*. Podstata metódy spočíva v skúsenosti, že skupina je za určitých podmienok schopná v rovnakom čase vyprodukovať viac nápadov než jednotliviec, a čím je v diskusii viac návrhov, tým vyššia je pravdepodobnosť, že sa získa to najlepšie riešenie.

Jedným z prístupov k riešeniu problematiky plánovania regionálneho rozvoja je aj metodika *strategického plánovania*. Strategické plánovanie predstavuje systematický spôsob ako organizovať zmeny a vytvárať v celej spoločnosti široký konsenzus a spoločnú víziu pre rozvoj regiónu. Ide o tvorivý proces, ktorý určí problémové oblasti a nájde zhodu ohľadom stanovených cieľov a opatrení, ktoré ak budú naplnené, pomôžu riešiť situáciu v týchto problémových oblastiach.

Proces strategického plánovania regionálneho rozvoja v sebe zahŕňa nasledovné kroky: analýza územia a prieskum názorov obyvateľstva; SWOT analýza; problémová analýza; strategická vízia; stanovenie strategických a špecifických cieľov; určenie opatrení a priorít a realizácia a monitoring.

Určenie opatrení a priorít

Stanovenie strategických a špecifických cieľov a určenie opatrení a priorít predstavujú v rámci strategického plánovania tzv. plánovaciu časť, ktorá je úzko prepojená s predchádzajúcimi krokmi, pretože opatrenia naplňujúce strategický plán vychádzajú prostredníctvom špecifických

cieľov z problémovej analýzy a majú navrhnúť riešenia uvedených problémov. Od stupňa úspešnosti ich riešenia závisí aj samotný rozvoj územia, ktorý je hlavným cieľom celého procesu strategického plánovania. Význam a dôležitosť jednotlivých cieľov a k nim príslušných opatrení je rôzna. Niektoré opatrenia je potrebné realizovať prednostne (majú prioritné postavenie), s realizáciou iných je možné počítať v blízkej budúcnosti.

Význam jednotlivých opatrení je potrebné zhodnotiť z hľadiska nasledujúcich kritérií:

- vplyv na dosiahnutie strategického cieľa,
- realizovateľnosť,
- načasovanie,
- vplyv na investície a tvorbu pracovných miest,
- účasť súkromného sektoru,
- nadväznosť na iné.

Určením opatrení a priorít sa zavŕši proces vypracovania strategického plánu, ktorý by mal byť pred konečným prijatím prezentovaný na verejnosti z dôvodu možnosti pripomienkovania.

Strategický plán by mal spĺňať dané kritéria:

Reálnosť – *mal by obsahovať reálne naplánované projekty, pričom za každý projekt by mala byť určená osobná zodpovednosť, reálne odhadnuté náklady a potrebný čas na realizáciu.*

Flexibilita – *plán nie je nemenný, musí byť možné ho dopĺňať, meniť niektoré časti v závislosti od dôležitosti okolností, ktoré sa v priebehu realizácie môžu vyskytnúť.*

Transparentnosť – *musí byť otvorený pre každého občana a nie iba pre selektívnu skupinu autorov, umiestnený na verejne prístupnom mieste (ako aj na internete) s možnosťou nahliadnutia a vyjadrenia opodstatnených pripomienok a návrhov.*

Vyjadrujúci spoločný postup – *strategický plán má byť výsledkom spoločného úsilia zúčastnených strán, ktorí sa spoločne podieľajú na zodpovednosti za jeho realizáciu.*

Monitorovateľný a hodnotiteľný – *s odstupom času je potrebné merať a hodnotiť dopad plánu na dané územie so zameraním na jeho rozvoj, resp. úpadok.*

6 Málo rozvinuté regióny

Málorozvinuté regióny sú jedným z najzložitejších sociálnych a ekonomických problémov spojených s transformáciou. Ide o regióny, kde sa zhromažďujú problémy ekonomické s problémami sociálnymi, s kvalitou ľudských zdrojov, s infraštruktúrnou nevybudovanosťou, s disponibilnými sociálnymi potenciálmi, ktoré v podmienkach pôsobenia trhu nie sú atraktívne a konkurencieschopné a často ani nie sú schopné aktívne a efektívne využívať reálne či latentné dispozície svojho regiónu a jeho sídiel a zapájať ich do rozvoja.

Väčšinou ide o územia, ktoré veľmi citlivo reagovali na prebiehajúce transformačné zmeny vzhľadom na ich nízku schopnosť adaptability. Charakterizuje ich nerovnomerný hospodársky i sociálny rozvoj, zhoršovanie demografickej, vzdelanostnej štruktúry obyvateľov, čo znižuje kvalitu ich ľudského potenciálu, ale aj nízke príjmy ekonomicky aktívneho obyvateľstva, vysoký počet nezamestnaných, dlhodobo nezamestnaných a sociálne odkázaných ľudí.

To viedlo k tomu, že na konci 90. rokov sa jasne vymedzila aj základná línia priestorovo vymedzujúca rozvinuté a zaostávajúce regióny. Potvrďuje to, že základný vzorec regionálnej štruktúry v makroúrovni „bohatý severozápad a chudobný juhovýchod“ bol v tomto období stanovený a v nasledujúcom období sa už zásadnejšie nemenil.

Regionálne disparity sa zväčšovali nielen v ekonomickej a infraštruktúrnej oblasti, ale výrazné rozdiely sa prejavili aj v sociálno-demografických, vzdelanostného-kvalifikačných štruktúrach

obyvateľov regiónov, v ich sociálnej a priestorovej mobilite a hodnotových orientáciách a preferenciách. Značné regionálne rozdiely sa vyskytujú v oblasti vzdelanosti, ktorá je spojená často aj s etnickou otázkou. Práve v tejto oblasti sa prejavuje výrazný a celkovo sa prehĺbujúci trend formovania tzv. marginálnych (zaostávajúcich) regiónov. Väčší podiel dlhodobo nezamestnaných, sociálne odkázaných obyvateľov či s nízkym príjmom oproti aktívnemu obyvateľstvu s príjmami.

Vzniknutú situáciu bolo nevyhnutné zohľadniť prepracovaním pôvodného dokumentu pod názvom „Návrh Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030“. Aktualizovaný dokument pod názvom „Návrh Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030 – dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030“ bol predložený na pripomienkovanie členom expertných skupín, ktorí sa podieľali na príprave pôvodného dokumentu, nad rámec štandardného medzirezortného pripomienkového konania. Do tvorby tohto dokumentu však zasiahlo niekoľko nových faktorov – prijatie Európskej zelenej dohody, pandémie koronavírusu a nová politická situácia po voľbách vo februári 2020.

Obr. 1 Hierarchická poloha vízie a stratégie v systéme strategických a programových dokumentoch

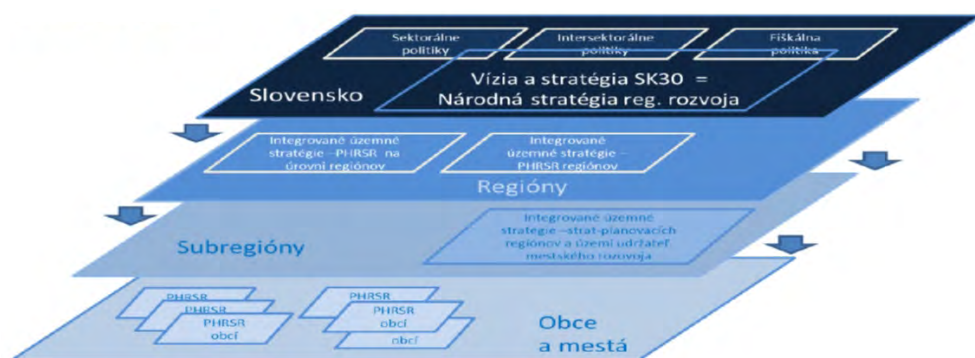
Zdroj: Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky- Návrh hierarchickej Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030

Integrované územné investície a integrované projektové balíčky ako kľúčový nástroj synergie opatrení a aktivít implementácie rozvojových stratégií

Základnou myšlienkou projektových balíčkov je integrácia opatrení a aktivít, vrátane investičných, v rôznych oblastiach tak, aby prišlo k naplneniu cieľov stratégie a samotného investovania. Vzťahuje sa predovšetkým na infraštruktúrne a environmentálne investície (investície do budovania ciest, železníc, kanalizačných systémov), ktoré prispievajú ku skvalitneniu života obyvateľov v kombinácii s inými investíciami a opatreniami (investíciami do vzdelávania, podpory podnikania a i.). Napríklad vybudovanie rýchlostnej cesty prinesie skutočne tvorbu nových pracovných príležitostí v regióne a nie naopak odliv obyvateľstva a kvalifikovanej pracovnej sily z neho.

Veľká časť členských štátov OECD a EU prijala integrované investičné stratégie a integrované investičné balíčky ako implementačný nástroj a zaviedla mechanizmy na koordináciu verejných investícií vo vybraných sektoroch. Viac ako dve tretiny z nich vyvinuli integrovanú národnú investičnú stratégiu obdobnú s návrhom Agendy SK30 (Stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030) a Národným investičným plánom SR (NIP). Medziodvetvová koordinácia pre investičné plánovanie však predstavuje významnú výzvu na nižšej ako národnej úrovni. Nedostatok koordinácie medzi odvetvami patrí medzi šesť hlavných výziev, ktoré identifikovali samosprávy členských štátov EU.

Obr. 2 Inter – sektorálna a územná integrácia stratégií v rámci implementácie Vízie a stratégie SK 30

Zdroj: Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky – Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030

Integrované investičné balíky nie sú novým nástrojom v rámci štrukturálnych fondov EÚ. Nariadením o spoločných ustanoveniach (CPR) Európskej komisie sa vytvoril obdobný nástroj územného rozvoja – Integrované územné/teritoriálne investície. Integrovaná územná investícia má tematické a územné dimenzie, ktoré spočívajú v koordinácii rôznych sektorových politík v konkrétnom území.

V programovacom období 2014-2020 sa integrované územné investície realizovali na úrovni samosprávnych krajov v spolupráci s obcami a mestami na ich území, pričom osobitné postavenie mali krajské mestá, ktoré realizovali spolu so svojim funkčným územím stratégie udržateľného mestského rozvoja.

V podmienkach SR v zmysle Agendy SK30 a metodiky pre prípravu integrovaných územných stratégií (IÚS) sú tieto oblasti so špecifickými črtami reprezentované strategicko-plánovacími regiónmi tvorených skupinami obcí, čo je aj v súlade s materiálom Európskej komisie „Scenáre pre integrované územné investovanie“ už v roku 2015 (CEC (2015) Scenarios for Integrated Territorial Investments, Luxembourg), v ktorom sa uvádza integrácia na podklade:

- spádovosti do silného centra (metropolitné regióny),
- špecifickosti podmienok a potrieb spoločného riešenia rozvojových výziev (sub-regióny),
- špecifického dominantného problému rozvoja (napr. konverzia),
- na báze potreby cezhraničnej spolupráce (napr. mestá – dvojčky).

Integrované projektové balíčky tvoria implementáciu 4 úrovní integrácie:

- **Strategická úroveň**, ktorým účelom je posilniť synergie medzi rôznymi strategickými rámami spojením mnohých investičných priorít, opatrení a aktivít, čím sa realizuje komplexná viacsektorová stratégia pre dané územie.
- **Úroveň zdrojov financovania** – ide o kombináciu rôznych zdrojov financovania, ktoré podporuje uľahčenie koordinovaných investícií na územiach a efektívne využitie zdrojov.
- **Úroveň územná** – je to podpora integrácie stratégií založených na špecifikách a špecifických potrebách obcí/miest a regiónov budovaných na prístupe zdola nahor.
- **Implementačná úroveň** – je založená na integrovaných činnostiach v území, t. j. kombinácia rôznych investícií, aktivít a opatrení v rámci prístupu založeného na viacerých zdrojoch, s cieľom umožniť realizáciu komplexnejšieho a ucelenejšieho súboru vzájomne prepojených integrovaných projektov.

Integrácia zdrojov financovania na územnej úrovni do veľkej miery závisí od mechanizmov riadenia a mechanizmov implementácie rozvojových stratégií. Keďže súkromné investície sú neraz kľúčové pre ekonomický rozvoj obce/regiónu, spolupôsobia s verejnými investíciami a z ich realizácie majú prospech tak súkromní investori, ako aj verejný sektor, preto je prirodzené, že partnerstvo verejného a súkromného sektora sa stáva často základom aj pri financovaní integrovaných projektových balíčkov.

Najnáročnejšia je operačná integrácia, t. j. implementácia integrovaných projektových balíčkov „na mieste“ a to tak vzhľadom na potrebu vertikálnej integrácie medzi národnou, regionálnou a lokálnou úrovňou, ako aj horizontálnej integrácie medzi jednotlivými sektormi a problémovými oblasťami. Táto je však nevyhnutná pre efektívne využitie, tak verejných, ako aj súkromných zdrojov. Regionálne inovačné ekosystémy na úrovni VÚC by mali byť založené na štvoruholníku podnikateľský sektor – akademický sektor – verejná správa – občianska spoločnosť. Ich cieľom by malo byť zabezpečiť prostredie pre rozvoj inovačne orientovanej regionálnej ekonomiky od tzv. „tvrdej“ infraštruktúry, cez disponibilitu udržateľne využiteľných prírodných zdrojov, koooperačné štruktúry, vzdelávací systém, kvalitu ľudskej sily až po kvalitu obytného a sociálneho prostredia.

7 Plán obnovy Európy po pandémie Covid-19 a systémový prístup k riešeniu dopadov koronakrízy

Dopady pandémie COVID-19 výrazne ovplyvnili spoločnosť a hospodárstvo a zvýrazňujú dôležitosť funkčnej kritickej infraštruktúry štátu. Pandémia odkryla zraniteľnosť a množstvo charakteristík súčasnej spoločnosti, ako napríklad závislosť od zahraničných trhov a dodávok surovín, materiálov a výrobkov, ale i dopady degradácie ekosystémov na ľudské zdravie, ťažkosti v rozhodovaní procese, zníženie dôvery časti obyvateľstva voči inštitúciám verejnej správy.

Na základe požiadavky Európskej komisie vláda SR pripravuje Plán obnovy EÚ, ktorý je reakciou na dopady koronakrízy na spoločnosť. Riešenie dopadov koronakrízy si vyžaduje aj systémové opatrenia v rámci verejnej správy, najmä uplatňovaním nadrezortného prístupu. Je potrebné podľa odporúčaní Medzinárodného menového fondu a OECD vybudovať silnejšie inštitúcie a procesy, skvalitniť strategické plánovanie a vytvoriť prioritizáciu projektov. Priorizácia dlhodobých investícií bude predmetom dokumentu „Národná investičná stratégia“.

Záver

V súčasnosti sa Slovensko orientuje na Programy rozvoja obcí na obdobie 2021-2027. Na Slovensku prichádza v rámci eurofondov (eurofondy sú jeden z možných zdrojov financovania plánovaných projektových zámerov miest a obcí) v novom programovom období k zmene implementačného mechanizmu. Časť projektov sa bude schvaľovať tak, ako tomu bolo doteraz (tzn. cez dopytovo orientované výzvy), menšia časť však bude schvaľovaná prostredníctvom Rád partnerstva, ktoré boli v priebehu rokov 2020 a 2021 vytvorené na území každého kraja. Systém schvaľovania cez Rady partnerstva bude pre potenciálnych žiadateľov (medzi ktorých patria aj obce a mestá) jednoduchší v tom, že najprv Rada partnerstva schváli daný projektový zámer (žiadateľ bude mať istotu v tom, že jeho projektový zámer dostane financie na realizáciu) a až potom dostane žiadateľ čas na to, aby dodal celú potrebnú dokumentáciu.

Vzhľadom k spoločenskej závažnosti a aktuálnosti, problematika regionálneho rozvoja sa stále viac dostáva do predmetu záujmu väčšieho počtu geografov, ekonómov, sociológov, ekológov a odborníkov, ale i ďalších vedných odborov, ktorí sa zaoberajú teoreticko-metodologickou stránkou regionálneho rozvoja.

Povzbudením v tomto smere je, že o ich výsledky začínajú prejavovať dopyt aj predstavitelia politickej a ekonomickej sféry. A práve praktické využitie týchto poznatkov je vhodným základom a predpokladom, že navrhované metodiky a prístupy v rámci regionálneho rozvoja sú potrebné a ich ďalšie rozpracovanie a zdokonalenie, čo v konečnom dôsledku bude mať pozitívny dopad na celú spoločnosť a jej úspešné napredovanie.

Podstatným účelom podpory regionálneho rozvoja je teda zmierňovať nepriaznivé rozdiely na úrovni hospodárskeho, sociálneho a územného rozvoja území a zabezpečovať najmä trvalo udržateľný rozvoj regiónov, od čoho sa bezprostredne odvíja ekonomická výkonnosť, konkurencieschopnosť území a rozvoj inovácií v regiónoch. Nie menej podstatnou výzvou a úlohou do budúcnosti zostáva zvyšovanie kvality zamestnanosti a primeraná životná úroveň obyvateľov.

Literatúra

- [1] BAŠOVSKÝ, O. – LAUKO, V. 1990. *Úvod do regionálnej geografie*. SPN Bratislava, s. 118. ISBN 80-08-00278-6.
- [2] BORECKÝ, D. 2002. *Regionální plánování nebo regionální rozvoj?* Geografické informácie 7, II. diel., Prírodovedecká fakulta UKF, Nitra, 95-102.
- [3] HAJASOVÁ, K. 2000. *Vybrané názory na pojem región a regionálny rozvoj*. Geografické štúdie 7, Prírodovedecká fakulta UKF, Nitra, 89-97.
- [4] MAIER, G. – TODTLING, F. 1998. *Regionálna a urbanistická ekonomika*, Bratislava: Elita 1998, ISBN 80-8044-049-2.
- [5] Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky. *Návrh Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030 – dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030 – nové znenie*. [online].[citované 28.9.2021]. Dostupné na: <file:///D:/Regionálny%20rozvoj%20príspevok/SLOVENSKO-2030.pdf>.
- [6] RUSNÁK, J. – KOREC, P. 2020. *Teórie regionálneho rozvoja a výskum regiónov*. Bratislava. Univerzita Komenského. 2020. Bratislava. ISBN: 978-80-223-5059-4.
- [7] TVRDOŇ, J. – HAMALOVÁ, M. – ŽÁRSKA, E. 1995. *Regionálny rozvoj*. Vysokoškolské skriptá. Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita Bratislava, s.174.
- [8] Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online].[citované 28.9.2021]. Dostupné na: <https://www.slovlex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/336/>.
- [9] Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja [online].[citované 28.9.2021]. Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/2008-539>.

K niektorým aktuálnym otázkam právnej regulácie verejnej a štátnej služby

Jozef KURIL*

On some issues of public and civil service legislation

Abstract

In this paper, we deal with some issues of public and civil service legislation. The term public service is used to refer to the employment of employees in public administration. The terms public service and civil service are not identical, they are close to each other they overlap. The concept of public service is broader than the concept of civil service. We analyze in detail the term from the law „public interest“. We state that this term is relatively vague and not very specific. We present that for employment relations in the performance of work in the public interest the subsidiary competence of the Labor Code applies. We consider this legal status to be satisfactory. We state that the civil service is directly related to the exercise of state power and is conditioned by the tasks and functions of the state. Civil service is performed in civil service relations, these are of a public nature. The legal regulation of the civil service is fully autonomous, independent of the legal regulation of other employment relations subject to the general labor law regime. Definitions apply in the civil service. Increasing the level of public and state service is closely related to increasing the level of management, increasing the professional level of employees, compliance with the law, derivation of responsibility, judicial control of public administration, as well as quality legislation in public administration.

Keywords: *government, government management, public service, state service, employment relations, public interest, employment, subsidiary scope, Labour Code, state, state power, autonomy of legislation, civil service relations, civil servant, definitive, management and education, administrative justice, corruption*

JEL Classification: K31

Úvod

Zakotvenie inštitútu verejnej a štátnej služby do právneho poriadku Slovenskej republiky transformovalo verejnú a štátnu službu do podoby zodpovedajúcej pomerom súčasného demokratického štátu, zásadným a podstatným spôsobom zmenilo postavenie verejných a štátnych zamestnancov, ale tiež vytvorilo dôležité a nevyhnutné predpoklady pre kvalitný a bezporuchový proces uskutočňovania výkonnej moci v štáte. Verejná a štátna služba ako reálne existujúca sociálna a spoločenská realita musí byť právne usmerňovaná. Právna úprava verejnej a štátnej služby si vzhľadom na jej špecifiká vyžaduje adekvátnu a osobitnú právnu reguláciu.

Je nepochybné, že zdokonaľovanie právnej úpravy verejnej a štátnej služby súvisí s celkovým smerovaním nášho štátu a spoločnosti, ale súvisí aj so zvyšovaním účinnosti štátneho aparátu, s optimálnou reguláciou zamestnaneckých vzťahov v tejto oblasti, ale tiež s rozvojom právneho vedomia, s prehlbovaním slušnosti, etiky a kultúrnosti verejných a štátnych zamestnancov vo

* prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra práva, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemvs.sk

vzťahu k občanom, čo korešponduje nesporne so zvyšovaním náročnosti pri výbere uchádzačov do verejnej a štátnej služby.

Zákonodarstvo vo verejnej a štátnej službe musí optimálne ustanoviť požiadavky pre verejnú a štátnu službu z hľadiska kritérií prijatia, z hľadiska obsadzovania funkčných miest, objektívnych ukazovateľov hodnotenia, stimulovania a služobného postupu, precízneho zakotvenia práv a povinností verejných a štátnych zamestnancov, ale aj zodpovednosti vo verejnej a štátnej službe.

V súvislosti s činnosťou zamestnancov vo verejnej správe sa používa pojem verejná služba. Verejná správa sa realizuje prostredníctvom verejnej služby, t. j. prostredníctvom profesionálne pripravených a kvalifikovaných zamestnancov vytvárajúcich jej personálny základ. (Prusák, J., 1997/1). Verejná služba predstavuje činnosť verejných zamestnancov pri plnení úloh verejnej správy. Verejná služba je vykonávanie práce vo veciach verejného záujmu v zamestnaneckých vzťahoch verejných zamestnancov. Právna úprava zamestnaneckých vzťahov vo verejnej službe je obsiahnutá v zákone č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme a o znení a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Odmeňovanie zamestnancov pri výkone verejnej služby upravuje zákon č. 553/2003 Z. z. o odmeňovaní niektorých zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zamestnanecké vzťahy verejných zamestnancov pri vykonávaní práce vo veciach verejného záujmu majú povahu pracovnoprávných vzťahov a právnu formu pracovného pomeru. Právna úprava pracovného pomeru vo verejnej službe vyplýva zo zákona o výkone práce vo verejnom záujme. Predmetný zákon upravuje práva a povinnosti zamestnancov a zamestnávateľov pri výkone práce vo verejnom záujme. Verejným záujmom sa v zmysle zákona rozumie záujem, ktorý prináša majetkový prospech alebo iný prospech všetkým občanom alebo väčšine občanov. Pojem „verejný záujem“ sa objavuje v našom právnom poriadku najmä po roku 1989, hoci v starších právnych predpisoch sa stretávame s ekvivalentami toho pojmu ako napr. všeobecný záujem, dôležitý záujem, záujem spoločnosti a pod. V súčasnosti je pojem „verejný záujem“ v právnej terminológii pomerne frekvencovaný, adjektívum „verejný“ sa odvodzuje od substantíva „verejnosti“. Je to však právny pojem v značnej miere neurčitý, ktorého obsah nie je jednoznačný, pretože vyjadruje len všeobecné, bližšie neidentifikovateľné javy. Rovnako formulácia v predmetnom zákone „záujem v prospech všetkých občanov“, resp. „záujem v prospech väčšiny občanov“ tiež nie je úplne zreteľná a jasne vyhranená. V tomto prípade z pojmu „verejný záujem“ vyplýva, že ide o hodnotiace kritérium prospešnosti výkonu práce, resp. prospešnosti určitej činnosti, jeho slovné vyjadrenie v zmysle „v prospech všetkých občanov, resp. v prospech väčšiny občanov“ nie je celkom jasné, absentuje tu presné vymedzenie jeho obsahu. Nie je to jednoduché a to aj preto, že bez pochybností pojem „verejný záujem“ je dynamický pojem, ktorý nie je nemenný, ktorého interpretácia si vyžaduje spájať ho a posudzovať v kontexte s konkrétnou situáciou, v konkrétnom mieste, v konkrétnom čase, s konkrétnym sociálno-spoločenským pozadím. Slovné vyjadrenie „záujem“ v rovine spoločnosti ako celku je synonymom spoločenskej potreby resp. kolektívneho cieľa.

Pojem „verejný záujem“ v kontexte predmetného zákona o výkone práce vo verejnom záujme má dva sprievodné znaky, ktorými sú prospech (majetkový resp. iný) a subjekt, ktorému je prospech určený (všetkým občanom, resp. väčšine občanov). Pojem „verejný záujem“ je v zákone upravený a jeho obsah vymedzený v súvislosti s okruhom spoločenských vzťahov, ktoré predmetný zákon reguluje. V týchto vzťahoch sa uskutočňuje výkon práce, ich obsahom sú práva a povinnosti zamestnancov a zamestnávateľov. Uvedené vzťahy tvoria materiálny základ pojmu „verejný záujem“ v citovanom zákone.

Rozvoj spoločnosti a zdokonaľovanie zákonodarstva v predmetnej oblasti si vyžaduje permanentné spresňovanie pojmu „verejný záujem“, avšak aj napriek uvedenému, pri definovaní obsahových náležitostí tohto pojmu prevláda určitá zdržanlivosť. Aj Ústavný súd Slovenskej republiky v tejto súvislosti konštatoval, že konkrétny obsah tohto pojmu môže byť, resp. mal by byť vymedzený v konkrétnom zákone, a to na okruh spoločenských vzťahov, ktoré sú v príslušnom zákone upravené. (Nález Ústavného súdu SR 1995 /2)

Zákon o výkone práce vo verejnom záujme sa vzťahuje na zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme k zamestnávateľom, ktorých spoločným menovateľom je, že títo

zamestnávateľa sú činní vo veciach verejného záujmu. Aj tu platí o pojme „verejný záujem“ to, čo sme konštatovali v predchádzajúcom.

Na pracovnoprávne vzťahy zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme sa vzťahuje Zákonník práce, ak tento zákon, (t. j. zákon o výkone práce vo verejnom záujme) alebo osobitný právny predpis neustanovuje inak. Na pracovné pomery verejných zamestnancov v zmysle predmetného zákona sa Zákonník práce vzťahuje subsidiárne. Prednostne, ako prvý v poradí, sa bude aplikovať zákon o výkone práce vo verejnom záujme, prípadne iný, osobitný predpis a to vo veciach patriacich do pôsobnosti tohto osobitného zákona (môže to byť napr. zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov) a až následne Zákonník práce. (Kuril, J., 2018/3)

Vzhľadom na to, že cieľom právnej úpravy zamestnaneckých vzťahov pri výkone práce vo verejnom záujme je zabezpečiť ochranu verejného záujmu, majú zamestnanci v týchto pracovnoprávných vzťahoch aj niektoré osobitné povinnosti a obmedzenia, pričom ide v tejto veci o nadviazanie na právnu úpravu vykonanú v Zákonníku práce.

Na zamestnanecké vzťahy v zmysle zákona o výkone práce vo verejnom záujme sa uplatňuje subsidiárna pôsobnosť Zákonníka práce. Sme toho názoru, že tento právny stav je v zásade vyhovujúci a bezprostredne si nevyžaduje principiálnejšie legislatívne zmeny.

Právna úprava zamestnaneckých vzťahov vo verejnej službe ako systém musí mať svoju kvalitu a vzhľadom na spoločenský význam, musí predstavovať náležité hodnoty. Má povinnosť vytvárať predpoklady a zabezpečovať, aby výkon práce verejných zamestnancov bol na požadovanej odbornej úrovni, nestranný, bez politických vplyvov, s potrebnými prvkami etiky a slušnosti. Právna úprava zamestnaneckých vzťahov pri výkone práce vo verejnom záujme musí vytvárať potrebné podmienky pri získavaní, ale aj udržaní si kvalitných zamestnancov. (Kuril, J., 2018/4). Zároveň právna regulácia zamestnaneckých vzťahov v tejto oblasti je povinná s dostatočnou pružnosťou reagovať na meniace sa podmienky a prostredie v spoločnosti tak, aby výkon práce verejných zamestnancov požíval zo strany občanov potrebnú dôveru. V kontexte s uvedeným, sme však toho názoru, že v oblasti verejnej služby stále pretrvávajú nedostatky, nedostatočná pružnosť v odmeňovaní a slabá konkurencieschopnosť voči súkromnej sfére. Verejný sektor v tejto oblasti musí byť pružným zamestnávateľom, ktorý neponúka svojim zamestnancom celoživotnú istotu slabo platenej a menej náročnej práce, ale výzvu a atraktívnu víziu. Aj preto treba zaviesť výraznejšiu diferenciáciu v odmeňovaní, ale aj v nárokoch. To je jedna z možných ciest, ako môže verejná služba lepšie konkurovať aj súkromnej sfére.

Pojem verejná služba a pojem štátna služba sú bezprostredne späté, spolu úzko súvisia a vzájomne sa prelínajú. Verejná služba predstavuje širší pojem ako štátna služba, keďže za verejnú službu považujeme činnosť vykonávanú vo verejnej správe v plnej šírke jej chápania, t. j. v štátnej správe, samospráve a vo verejnoprávných korporáciách, ako aj okruh osôb vykonávajúcich službu v prospech právnickej osoby verejného práva. Zatiaľ čo za štátnu službu považujeme činnosť vykonávanú „len“ v štátnej správe, ako aj okruh osôb vykonávajúcich službu „len“ v prospech štátu a vo vzťahu k štátu. Pojem verejná služba ako právny inštitút predstavuje súhrn právnych noriem, ktoré regulujú vzájomne blízke a spolu úzko súvisiace spoločenské vzťahy v oblasti organizácie a činnosti verejnej správy. Za verejného zamestnanca možno považovať každého zamestnanca, ktorého zamestnáva právnická osoba verejného práva, bez ohľadu na to, aký režim právnej regulácie sa uplatňuje. Za štátneho zamestnanca považujeme len toho zamestnanca, ktorého zamestnáva štát, spravidla vo verejnoprávnom štátnozamestnaneckom vzťahu (v služobnom pomere). V štátnozamestnaneckých vzťahoch prevládajú prvky verejnoprávnej povahy, tieto sú v ich obsahu dominantné a determinujú ich právnu povahu. Na druhej strane zamestnanecké vzťahy v štátnej službe treba posudzovať v celej ich komplexnosti, nemožno v ich obsahu opomenúť aj prvky súkromnoprávnej povahy, tieto sú však menej výrazné, dotvárajúce ich právnu charakteristiku.

Štátna služba bezprostredne súvisí s uplatňovaním štátnej moci, má silný aspekt mocenský a politický. Spoločenská funkcia štátnej služby je podmienená úlohami a funkciami štátu, v jej

činnosti a usporiadaní sa odrážajú viac či menej záujmy štátu. Štátna služba, ako právny inštitút, zahŕňa právne normy regulujúce organizáciu štátu, resp. organizačnú štruktúru štátneho aparátu, čo potvrdzuje, že do obsahovej náplne právneho inštitútu štátnej služby je nutné zaraďovať aj normy ústavného práva či teórie verejného práva.

Štátna služba sa vykonáva v štátnozamestnaneckých vzťahoch. Právna úprava štátnej služby je plne autonómna, nezávislá od právnej úpravy iných zamestnaneckých vzťahov. Funkciou zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe nie je „iba“ výkon pracovnej činnosti, v týchto vzťahoch sú popri „klasických“ pracovnoprávných prvkoch zastúpené aj iné obsahové zložky, zasahujúce spravidla do iných právnych odvetví. Koncepcia zamestnaneckých vzťahov štátnej služby v Slovenskej republike vychádza v prevažnej miere z kariérneho systému štátnej služby, ktorý predpokladá podriadenie zamestnancov statusu verejnoprávneho zamestnaneckého režimu. Hoci na druhej strane nemožno opomíňať, že právna úprava štátnej služby v Slovenskej republike predstavuje do istej miery hybridný model, to znamená, že dochádza k uplatňovaniu kombinácie prvkov kariérneho a merit systému s využitím predností oboch systémov.

V čom spočíva a čo prináša konštrukcia štátnozamestnaneckých vzťahov ako vzťahov verejnoprávných, v čom spočívajú dôvody verejnoprávneho zamestnaneckého režimu štátnych zamestnancov? Základným dôvodom autonómnej úpravy štátnozamestnaneckých vzťahov je predovšetkým postavenie štátu v pozícii zamestnávateľa. (Kuril, J., 2006/5). Zamestnávateľ (štát), jeho povaha ako nositeľa moci, potreba štátu „včleniť zamestnanca do svojho organizmu“, t. j. podriaďiť ho duchu a poriadku svojej organizácie. Verejnoprávny režim v štátno-služobných vzťahoch umožňuje pripútať zamestnanca pevnejšie k zamestnávateľovi, pri regulovaní právneho postavenia štátneho zamestnanca sa uplatňuje prevaha štátu, právna povaha týchto vzťahov korešponduje a je v priamej korelácii s povahou plnenia úloh vykonávaných v predmetných zamestnaneckých vzťahoch.

Aj preto považujeme za správne a nevyhnutné legislatívne oddelenie týchto verejnoprávných vzťahov od iných zamestnaneckých vzťahov podliehajúcich všeobecnému pracovnoprávnemu režimu.

Verejnoprávne zamestnanecké vzťahy v štátnej službe sa odlišujú od pracovnoprávných vzťahov vznikajúcich na trhu práce svojou trvalosťou a zásadnou nezrušiteľnosťou. Zvýšená miera povinností štátnych zamestnancov spojená so systémom nevyhnutných obmedzení je kompenzovaná aj zárukou stability zamestnaneckého vzťahu, tzv. definitívou. Základom tohto systému je právom chránený zamestnanecký vzťah, ktorý je trvalý a nezrušiteľný po tom, ako bol štátny zamestnanec po splnení predpísaných požiadaviek zaradený do stálej služby, t. j. spravidla do dlhodobého, celoživotného vzťahu, pokiaľ sa nedopustí konania s ktorým je spojené prepustenie zo štátnej služby. Uplatnenie definitívy znamená predovšetkým, že zrušiť zamestnanecký vzťah možno len celkom mimoriadne, zo závažných dôvodov týkajúcich sa osoby štátneho zamestnanca. Sme tej mienky, obdobne s prevládajúcimi názormi, že prepustenie štátneho zamestnanca zo zamestnaneckého vzťahu v prípade zvlášť hrubého porušenia služobnej prísahy alebo služobnej povinnosti nenarušuje základný zmysel inštitútu definitívy a skončenie štátnozamestnaneckého vzťahu prepustením treba považovať v týchto prípadoch za plne opodstatnené. Za spornejšie by bolo treba považovať dôvody prepustenia spočívajúce v organizačných zmenách, racionalizačných či podobných opatreniach, v týchto prípadoch by definitíva strácala na hodnote. Definitíva, právny inštitút v štátnej službe, musí spolupôsobiť ako výrazný stabilizačný faktor, avšak na druhej strane nesmie byť brzdou efektívnosti. (Kuril, J., 2000/6)

Záver

Je nesporné, že právna úprava verejnej a štátnej služby si vyžaduje, vzhľadom na určité špecifiká, osobitnú a adekvátnu právnu reguláciu. S uvedeným korešponduje aj aktuálna otázka permanentného skvalitňovania právnej úpravy verejnej a štátnej služby tak, aby zodpovedala pomerom súčasného demokratického štátu. Zároveň musí zodpovedať a byť porovnateľná s modernými právnymi úpravami verejnej a štátnej služby v ostatných demokratických štátoch, najmä v krajinách EÚ. Právna úprava verejnej a štátnej služby v našich podmienkach je koncipovaná

tak, aby verejná a štátna služba svojou činnosťou náležite prispievala k všestrannej prosperite našej krajiny, aby motivovala zamestnancov k zabezpečovaniu svojich úloh na požadovanej úrovni, v súlade s požiadavkami profesionality, nestrannosti, politickej neutrality a lojality. Zároveň však tak, aby poskytovala potrebné istoty a záruky zamestnancom, verejnosti i štátu. Aj preto sa právne postavenie verejných a štátnych zamestnancov zásadne odlišuje od právneho postavenia zamestnancov v súkromnom sektore.

Sme tej mienky, že právna úprava verejnej a štátnej služby, vrátane jej zamestnaneckých vzťahov, v našich podmienkach v zásade zodpovedá pomerom súčasného demokratického štátu. Aktuálnou záležitosťou sa v súčasnej dobe stávajú otázky zefektívňovania a zdokonaľovania právnej úpravy v predmetnej oblasti, predovšetkým sú to otázky súvisiace so stabilitou, profesionalizáciou, depolitizáciou a efektivitou verejnej a štátnej služby.

So zvyšovaním úrovne verejnej a štátnej služby bezprostredne korešponduje požiadavka presadzovania jednotného systému riadenia a vzdelávania. Zvyšovanie odbornej úrovne zamestnancov musí smerovať k získavaniu príslušného vzdelania, v tom odbore, v ktorom zamestnanec vykonáva prácu. Dôležité je tiež dodržiavanie zákonnosti a vyvodzovanie zodpovednosti voči tým zamestnancom, ktorí porušujú právne predpisy, páchajú priestupky, nie je im cudzie korupčné správanie a pod. Rovnako je žiadúca kvalitná legislatíva, a to nielen len v zmysle jej súladnosti s Ústavou SR, ale máme na zreteli takú kvalitu tvorby práva, ktorá je reálne aplikovateľná. S tým úzko súvisí aj zvyšovanie úrovne súdnej kontroly verejnej správy a správneho súdnictva, jeho prehľbovanie a zdokonaľovanie. Permanentnú a intenzívnu pozornosť treba venovať aj eliminácii priestoru pre korupčné správanie. Cieľom nás všetkých musí byť, aby verejná správa a s ňou spojená verejná a štátna služba tvorili efektívny a verejne kontrolovateľný systém, ktorý bude významným determinantom všestranného napredovania našej spoločnosti.

Literatúra

- [1] PRUSÁK, J., 1997. *Teória práva*, Bratislava: VO PFUK 1997, s. 75.
- [2] Nález Ústavného súdu SR 33/95, tiež Rozsudok Najvyššieho súdu SR 2 Sžo 99/2.
- [3] KURIL, J. 2018. *Verejná a štátna služba*, Bratislava 2018, Wolters Kluwer, s. 62 a nasl. ISBN978-80-8168-822-5.
- [4] KURIL, J. 2018. *Verejná a štátna služba*, Bratislava 2018, Wolters Kluwer, s. 70 a nasl. ISBN 978-80-8168-822-5.
- [5] KURIL, J., 2006. *Štátna služba*, Bratislava 2006, Akadémia PZ, s. 95 ISBN 80-8054-374-7.
- [6] KURIL, J., 2000. *Základné teoretické otázky služobného pomeru príslušníkov PZ*, s. 45, ISBN 80-8054-137-X.

Vývoj bezpečnosti cestnej premávky na Slovensku v kontexte strategických dokumentov EÚ a SR

Stanislav FILIP – Ľubica FILIPOVÁ*

Development of Road Safety in Slovakia Within Strategic Documents of EU and SR

Abstract

Authors of the article provide an analysis of progress on road safety in the Slovak Republic and selected EU member states with regards to the competences and strategic papers and strategic plan of the EU and of the Slovak public administration bodies on road safety. The article focuses on competences of the state administrative and local and regional municipality bodies and particularly on statistical data on the number of fatal road traffic crashes as well as causes of road traffic accidents. This article aims to analyse the strategic implementation process on road safety and indicate plausible causal development of crucial factors within the EU, in the Slovak Republic and selected Member States of the EU.

Keywords: Road safety, EU road safety strategy, National Road Safety Plan of the Slovak Republic, Evaluation of road safety situation in SR

JEL Classification: H11, H12, N74, R41

Úvod

Bezpečnosť cestnej premávky je predmetom záujmu a strategickým politickým cieľom vlád, orgánom štátnej správy a samosprávy ako aj špecifickým agentúram všetkých demokratických štátov vrátane členských štátov Európskej únie. Vedie ich k tomu skutočnosť, že počet ľudí, ktorí na svete zomrú pri dopravných nehodách neustále rastie. Podľa správy WHO o globálnom stave bezpečnosti cestnej premávky, to len v roku 2016 bolo 1,35 mil. ľudí [1]. V celosvetovom meradle zomrie viac ľudí na následky zranení pri dopravných nehodách ako následky ochorenia na HIV/AIDS, tuberkulózu alebo hnačkové ochorenia [2]. Veľmi nepriaznivým zistením je skutočnosť, že dopravné nehody celosvetovo sú najbežnejšou príčinou usmrtenia mladých ľudí vo veku medzi 5. a 29. rokom života.

V porovnaní s globálnou situáciou je na tom Európa relatívne lepšia. Nemalú zásluhu na tom majú však účinné opatrenia prijímané členskými štátmi a Komisiou EÚ. Dôkazom toho je pokles počtu úmrtí na cestách o 43 % za obdobie od roku 2001 do roku 2010 a medzi rokmi 2010 až 2018 o ďalších 21 %. Napriek tomu v roku 2018 prišlo na cestách EÚ o život 21 50 ľudí a približne 135 000 ľudí sa vážne zranilo [3]. Významný vplyv na vývoj bezpečnosti cestnej premávky, v podstate na celom svete, mala globálna pandémia vyvolaná koronavírusom COVID-19, v dôsledku ktorej došlo k zníženiu objemu dopravy tovarov aj osôb. Podľa správy komisárky EK pre dopravu Adiny Velezovej v roku 2020 došlo k usmrteniu 18 800 ľudí, čo predstavuje medziročný pokles

* doc. Ing. Stanislav Filip, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 85104 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: stanislav.filip@vsemvs.sk

Mgr. Ľubica Filipová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 85104 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: lubica.filipova@vsemvs.sk

o 4 000. Táto skutočnosť radí Európske cesty medzi najbezpečnejšie na svete [4]. Ďalej konštatuje, že napriek tomu EÚ zaostáva za svojim strategickým cieľom zníženia počtu usmrtených ľudí a nabáda prijímať ďalšie opatrenia, aby sa zabránilo návratu na úroveň pred pandémiou COVID.

Národné strategické dokumenty prijímané vládami jednotlivých členských štátov, ale aj strategické dokumenty Európskej komisie formulujú kompatibilné strategické ciele v oblasti bezpečnosti cestnej premávky od roku 1991 a sú priebežne spresňované na základe výsledkov analýz a hodnotení stavu po dekádach až do roku 2030 s výhľadom až do roku 2050.

Tieto dokumenty jasne vytyčujú strategické ciele, úlohy, prostriedky a nástroje na ich realizáciu. Meradlom reálnosti týchto strategických cieľov je vývoj bezpečnosti cestnej premávky. Sú to predovšetkým štatistické údaje o počtoch a príčinách dopravných nehôd spojených so smrteľnými následkami a ťažkými ublíženiami na zdraví účastníkov cestnej premávky na národnej aj nadnárodnej úrovni. Tieto údaje sú rozhodujúcim kritériom hodnotenia schopnosti jednotlivých krajín plniť ambiciózne ciele týchto dokumentov.

Rovnako bezpečnosť cestnej premávky je strategickým cieľom aj ministerstiev dopravy a vnútra SR, ich špecifických agentúr ako je Národná diaľničná spoločnosť a Slovenská správa ciest. Touto problematikou sa zaoberajú aj orgány miestnej štátnej správy, regionálnej a miestnej samosprávy. Vedú ich k tomu kompetencie vyplývajúce z právnych noriem a strategických priorít a cieľov Plánov hospodárskeho a sociálneho rozvoja samosprávnych krajov, miest a obcí. Ich spoločným úsilím je dosiahnuť želanú úroveň bezpečnosti cestnej premávky na cestných komunikáciách všetkých úrovní.

Cieľom predkladaného článku je sústrediť základné poznatky o vývoji bezpečnosti cestnej premávky v kontexte s kompetenciami a strategickými dokumentmi relevantných orgánov verejnej správy SR na úseku bezpečnosti cestnej premávky a na základe kvantitatívnej analýzy dostupných dát, zhodnotiť súčasný stav realizácie strategických cieľov v tejto oblasti v rámci EÚ a vybraných členských štátov od roku 2002 až do roku 2018. Osobitnú pozornosť autori venujú komparácii cieľov strategických dokumentov Slovenskej republiky s vývojom nehodovosti s následkami usmrtenia osôb za roky 2001, 2019 a 2020.

Objektom skúmania teda sú strategické dokumenty EÚ a Slovenskej republiky v oblasti bezpečnosti cestnej premávky a štatistické údaje o počtoch a príčinách dopravných nehôd s následkami usmrtenia osôb v rámci EÚ a vybraných členských krajín, ktoré susedia so Slovenskom a tiež krajín, ktoré sú obľúbenými destináciami našich obyvateľov počas letných dovolení, ako sú Chorvátsko, Rumunsko i Bulharsko.

V práci sú uplatnené analyticko-syntetická metóda, komparatívna, matematicko-štatistická metóda a tiež deduktívno-induktívna metóda.

1 Vývoj bezpečnosti cestnej premávky v kontexte strategických dokumentov EÚ

Na riadenie a koordináciu spoločných opatrení EÚ a členských štátov na úseku bezpečnosti cestnej dopravy v štruktúrach Európskej komisie je vytvorené Generálne riaditeľstvo dopravy. Medzi jeho hlavné úlohy patrí aj zabezpečovanie čo najvyšších bezpečnostných štandardov znižovaním bezpečnostných hrozieb pri zvyšovaní celkového objemu dopravy.

Na realizáciu tejto kľúčovej úlohy využíva strategické akčné plány, hodnotiace správy, politické rámce, konferencie a štatistické údaje. Svoje aktivity koordinuje s Európskym parlamentom s Radou EÚ, Európskym hospodárskym a sociálnym výborom aj s výborom regiónov.

Z aktuálnych strategických dokumentov vypracovaných EK uvádzame:

- **Oznámenie Európa v pohybe – Udržateľná mobilita pre Európu:** bezpečná, prepojená a ekologická [4]. V tomto dokumente sa deklaruje, že bezpečnosť pre každý dopravný systém musí byť vždy najvyššou prioritou. Dlhodobým cieľom EÚ do roku 2050 priblížiť sa k nulovej úmrtnosti (tzv. Vision Zero). Strednodobým cieľom na roky 2020 až 2030 by malo byť zníženie úmrtnosti a ťažkých ublížení na zdraví o 50%.

- Na dosiahnutie týchto cieľov EK vypracovala Spoločný rámec spolu so **Strategickým akčným plánom pre bezpečnosť cestnej premávky na roky 2021–2030**. Medzi priority akčného plánu patria:
 - posilnenie riadenia bezpečnosti riadenia cestnej premávky,
 - väčšia finančná podpora pre bezpečnosť cestnej premávky,
 - bezpečné cesty a krajnice,
 - bezpečné vozidlá,
 - bezpečná účasť na cestnej premávke,
 - rýchly a účinný zásah v núdzových situáciách,
 - bezpečnosť cestnej premávky v budúcnosti
 - úloha EÚ v globálnom meradle: medzinárodný presah bezpečnosti cestnej premávky.

Každá jedna priorita je rozpracovaná do kľúčových opatrení Komisie bez konkrétneho časového rámca.

Významným pomocníkom EK v jej snažení dosahovať stanovené ciele a zvyšovať bezpečnosť cestnej premávky je *Európska charta bezpečnosti na cestách* (European Road Safety Charter) [5]. Táto charta najväčšou platformou občianskej spoločnosti v oblasti bezpečnosti cestnej premávky. K charte sa doposiaľ zaviazalo viac ako 4 000 verejných a súkromných subjektov z celej Európy, ktoré podnikli akcie a iniciatívy v oblasti bezpečnosti cestnej premávky zamerané na svojich členov, zamestnancov a zvyšok občianskej spoločnosti.

Princípy charty spočívajú v:

- starostlivosť o bezpečnosť na cestách,
- konať lokálne a konkrétnym spôsobom,
- podporovať bezpečnosť na cestách vo vlastnej krajine,
- deliť sa o poznatky, spolupracovať a vymieňať si osvedčené postupy.

Vývoj bezpečnosti cestnej premávky od roku 2010 o roku 2020 v kontexte stanovených cieľov týchto strategických dokumentov, môžeme považovať za pozitívny. Pre ilustráciu nášho tvrdenia uvádzame prehľadnú tabuľku o počtoch usmrtených osôb na milión obyvateľov v rámci EÚ aj za vybrané členské krajiny.

Tabuľka 1 Počty usmrtených ľudí na milión obyvateľov

Krajina	2010	2019	2020	% zmena 2010 – 2019	% zmena 2019 – 2020	% zmena 2010 – 2020
EÚ – 27	67	51	42	- 23	-17	- 36
Bulharsko	105	90	44	- 15	- 26	- 40
Česko	77	58	48	- 24	-16	- 35
Maďarsko	74	62	46	- 16	- 25	- 39
Rakúsko	66	47	38	- 29	-19	- 39
Poľsko	103	77	65	- 25	-15	- 37
Chorvátsko	99	73	58	- 20	- 21	- 44
Rumunsko	117	96	85	- 18	- 12	- 42
Slovensko	69	50	45	- 18	- 9	- 33

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa [6]

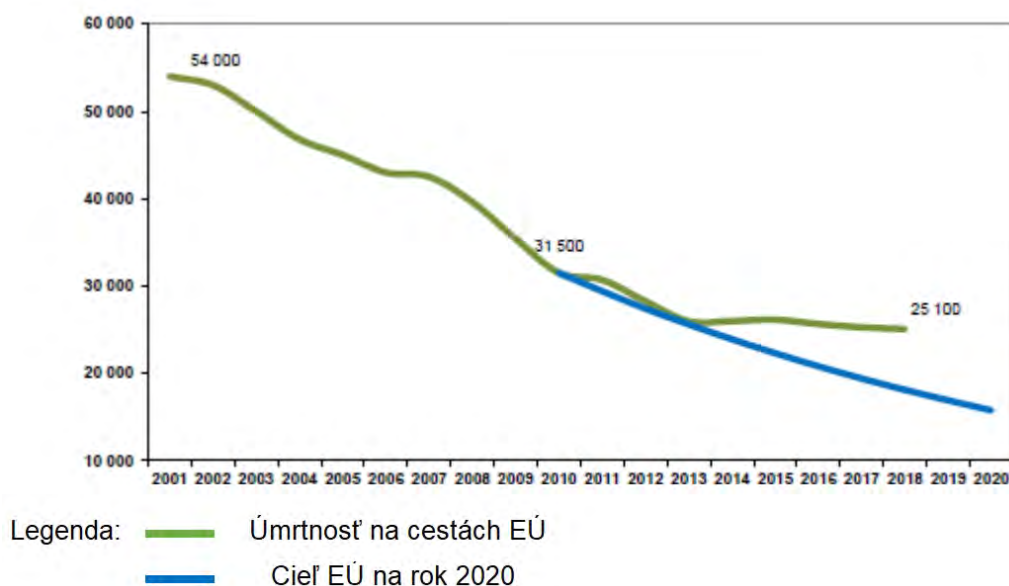
Z uvedenej tabuľky je zrejmé, že napriek stanovenému strategickému cieľu zníženia počtu usmrtených osôb o 50 % oproti roku 2010 sa nepodarilo splniť ani v rámci EÚ ani uvedeným členským štátom. Ako už v úvode spomíname, uvedené zmeny hlavne v rokoch 2019 a 2020 sú ovplyvnené znížením celkového objemu cestnej prepravy v dôsledku pandémie COVID-19. Ku stanovenému cieľu 50% ku koncu roku 2020 sa EÚ priblížila na 36 %. Z členských štátov uvedených v tabuľke sa najviac priblížili Rumunsko so 42%, Bulharsko so 40 %, Rakúsko a Maďarsko s 39 %. Slovensko s 33 % je na deviatom mieste v poradí členských krajín EÚ. Na druhej strane Slovensko znížilo počet usmrtených osôb od roku 2010 do roku 2020 iba o 33 %. Iný pohľad, myslíme si, že viac objektívny, nám však ponúka porovnanie počtov usmrtených osôb medzi rokmi 2010 a 2019, ktoré neboli poznačené pandemiou. Z tohto pohľadu je zrejmé, že EÚ plní záväzok iba na 23 %, Rakúsko na 29 %, Poľsko na 25 % a Česko na 24 %. Na druhej strane najnižšie percento zaznamenalo Bulharsko s 15 % a Slovensko s Rumunskom zhodne po 18 %.

Za pozitívum Slovenska môžeme považovať aj tú skutočnosť, že v počte usmrtených osôb na 1 mil. obyvateľstva od roku 2010 vykazuje pozitívny trend postupného znižovania počtu usmrtených osôb a v roku 2020 sa radí na desiate miesto poradia členských krajín EÚ.

Pre úplnosť dodávame, že strategický záväzok znížiť počet usmrtených osôb o 50 % sa v priebehu rokov 2010 – 2020 podarilo len Grécku (54 %) a najviac sa priblížili k uvedenej méte ešte Chorvátsko, Španielsko a Portugalsko (všetci na 44 %).

Celkový vývoj počtov usmrtených osôb v porovnaní so záväzkom EÚ uvádzame v grafe:

Obrázok 1 Graf vývoja počtu úmrtí na cestách EÚ a cieľ na obdobie rokov 2001 – 2020

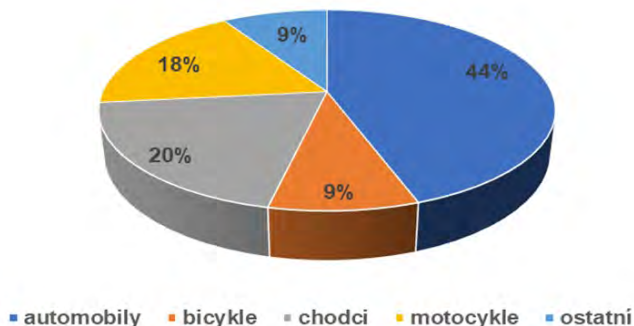

Zdroj: [4]

Z dostupných štatistických údajov za rok 2018 môžeme konštatovať, že v rámci EÚ, bolo najviac usmrtených osôb až 53 % na vidieckych komunikáciách, urbanizovaných celkoch miest a obcí 38 % a najmenej iba 9 % usmrtených osôb bolo na diaľniciach, z čoho je možné urobiť záver, že stanovená priorita Strategického akčného plánu na zvyšovanie bezpečnosti ciest a krajín je správna a členské krajiny by mali venovať pozornosť ich opravám a modernizáciám.

Nasledujúci graf 1 prezentuje podiel usmrtených osôb z hľadiska zdroja. Najväčší podiel na usmrtení osôb mali nehody automobilov (44 %), potom nasledovali chodci (20 %), motocyklisti (18 %), cyklisti a ostatné zdroje zhodne po (9 %).

Obrázok 2 Graf Podiel usmrtených osôb v EÚ z hľadiska zdroja 2020

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Road Safety. Key Figures 2020

Z uvedených údajov je možné opäť konštatovať, že prioritné ciele Strategického akčného plánu EÚ zamerané na bezpečné vozidlá, bezpečnú účasť na cestnej premávke a rýchly a účinný zásah v núdzových situáciách sú adekvátne pre nápravu vývoja bezpečnosti cestnej premávky.

2 Vývoj bezpečnosti cestnej premávky na Slovensku v kontexte strategických dokumentov SR

Vývoj bezpečnosti cestnej premávky na Slovensku posúdime z hľadiska kompetencií relevantných orgánov verejnej správy a ich strategických dokumentov na úseku bezpečnosti a porovnáme ich s realitou vývoja podľa oficiálnych štatistických údajov Prezídia Policajného zboru za rok 2020.

2.1 Bezpečnosť cestnej premávky v kompetenciách orgánov verejnej správy SR

Pre objektívne hodnotenie zodpovednosti jednotlivých orgánov verejnej správy za bezpečnosť cestnej premávky je potrebné poznať dĺžku ciest podľa jednotlivých druhov a kompetencie vyplývajúce z cestného zákona.

V tabuľke 2 uvádzame prehľad dĺžky cestných komunikácií po jednotlivých triedach a krajoch Slovenska a za Slovensko ako celok so stavom k 1.1. 2021.

Jednotlivé druhy cestných komunikácií ustanovuje cestný zákon č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách v znení neskorších predpisov takto:

Diaľnice sú vyhradené len pre motorové vozidlá s určenou povolenou rýchlosťou podľa osobitného predpisu. Z hľadiska stavebnotechnického vyhotovenia sa diaľnice delia na diaľnice a rýchlostné cesty.

Rýchlostné cesty sa budujú ako pozemné komunikácie s obmedzeným pripojením a prístupom, ktoré sa svojím stavebnotechnickým vyhotovením odlišujú od diaľnic návrhovými prvkami.

Cesty I. triedy sú štátne cesty, ktoré majú nadregionálny dopravný význam a vzájomne prepájajú dopravné centrá vyššej úrovne a pripájajú ich k diaľniciam.

Cesty II. triedy sú krajské cesty, ktoré majú regionálny dopravný význam a vzájomne prepájajú dopravné centrá nižšej úrovne a pripájajú ich k diaľniciam a cestám I. triedy.

Tabuľka 2 Prehľad dĺžky cestných komunikácií podľa druhov a krajov SR k 1. 1. 2021

[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	
KRAJ	DIAĽNICA / D	DIAĽNICA / R	CESTY I. TRIEDY	CESTY II. TRIEDY	CESTY III. TRIEDY	SPOLU
Banskobystrický kraj		127,590	640,281	602,114	1 840,033	3 210,018
Bratislavský kraj	117,543	9,435	129,783	223,663	342,834	823,258
Košický kraj	22,281	14,999	367,216	583,692	1 408,031	2 396,219
Nitriansky kraj		67,188	491,234	498,263	1 537,341	2 594,026
Prešovský kraj	106,778	4,472	631,494	516,371	1 923,173	3 182,288
Trenčiansky kraj	87,509	12,107	304,005	346,692	1 134,356	1 884,669
Trnavský kraj	67,462	42,128	267,232	530,168	1 057,793	1 964,783
Žilinský kraj	119,654	19,063	505,536	330,837	1 099,631	2 074,721
Celkový súčet	521,227	296,982	3 336,781	3 631,800	10 43,192	18129,982

Zdroj: <https://www.cdb.sk/sk/Vystupy-CDB/Statisticke-prehlady/Dlzk-cestnych-komunikaci>

Cesty III. triedy sú lokálne cesty, ktoré vzájomne prepájajú ostatné sídelné útvary a pripájajú ich k cestám I. a II. triedy, výnimočne k diaľniciam.

Miestnymi komunikáciami sú všeobecne prístupné a užívané ulice, parkoviská vo vlastníctve obcí a verejné priestranstvá, ktoré slúžia miestnej doprave a sú zaradené do siete miestnych komunikácií.

Z hľadiska kompetencií a zodpovednosti orgánov verejnej správy za bezpečnosť cestnej premávky, je potrebné rozlišovať podiel zodpovednosti za vlastníctvo, za správu cestných komunikácií aj za štátny dozor. Uvedený zákon tieto vzťahy definuje pre štát v zastúpení Národnej diaľničnej spoločnosti a Slovenskej správy ciest, pre samosprávne kraje a obce a okresné úrady v sídle kraja a okresné úrady.

Vlastníctvo cestných komunikácií:

- Diaľnice a cesty I. triedy vrátane ich prejazdnych úsekov cez colné priestory a obce sú vo vlastníctve štátu,
- Cesty II. triedy a III. triedy vrátane ich prejazdnych úsekov cez obce sú vo vlastníctve samosprávneho kraja,
- Miestne komunikácie sú vo vlastníctve obcí. Miestne komunikácie pre cestnú nemotorovú dopravu sú vo vlastníctve štátu, samosprávneho kraja, obce alebo iných právnických osôb alebo fyzických osôb.
- Účelové komunikácie sú vo vlastníctve štátu alebo iných právnických osôb alebo fyzických osôb.

Správu pozemných komunikácií vykonávajú:

- ak ide o diaľnice a cesty podľa schváleného plánu rozvoja diaľnic a ciest vo vlastníctve štátu okrem ich prejazdnych úsekov cez colné priestory a koncesných ciest – Národná diaľničná spoločnosť,
- ak ide o cesty a miestne komunikácie pre cestnú nemotorovú dopravu vo vlastníctve samosprávneho kraja, samosprávny kraj, prípadne právnické osoby ním na tento účel založené alebo zriadené,
- ak ide o cesty vo vlastníctve štátu okrem ich prejazdnych úsekov cez colné priestory – právnické osoby.

Štátny odborný dozor, ktorého úlohu je na zabezpečenie ochrany pozemných komunikácií a dozerať, či sa dodržiavajú povinnosti a podmienky užívania pozemných komunikácií ustanovené cestným zákonom, predpismi vydanými na jeho vykonanie, ako aj opatrenia cestných správnych orgánov.

Štátny odborný dozor vykonávajú:

- nad diaľnicami Ministerstvo dopravy a výstavby SR,
- nad cestami I. triedy okresné úrady v sídle kraja,
- nad cestami II. a III. triedy okresné úrady,
- nad miestnymi a účelovými komunikáciami obce.

Pre Slovenskú republiku, predstaviteľov vlády, nevládných organizácií, ale aj pre celú spoločnosť otázka bezpečnosti cestnej premávky je jednou z najvyšších priorít. Ako členská krajina sa riadi rozhodnutiami, smernicami, odporúčaniami Rady EÚ, Európskej komisie a ich inštitúcií, ktoré implementuje do národných strategických dokumentov.

Ústredným orgánom štátnej správy pre riadenie dopravy je Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Vo svojej organizačnej štruktúre má Sekciu dopravy, ktorá vypracúva a koordinuje činnosti na realizáciu *Strategického plánu dopravy do roku 2030* [7]. Tento dokument si kladie za cieľ nastaviť smer rozvoja dopravného sektora, identifikuje úzke miesta na dopravnej infraštruktúre a vo väzbe na európske strategické a rozvojové dokumenty definuje rozvojovú víziu s horizontom do roku 2030, stanovuje strategické ciele a opatrenia na ich realizáciu. Bezpečnosť cestnej dopravy je zahrnutá medzi kľúčové problémy a je jej venovaná špecifická pozornosť najmä z hľadiska bezpečnosti a životného prostredia. Zameriava sa na vplyv kvality dopravnej infraštruktúry na vývoj počty usmrtených osôb na cestách I. triedy, na monitorovanie hluku a čistoty ovzdušia ako aj na vplyv verejnej a udržateľnej lokálnej a regionálnej dopravy na jej bezpečnosť.

Bezpečnosti cestnej premávky sa na ministerstve špecificky venuje Oddelenie bezpečnosti cestnej premávky, ktoré okrem iného sa podieľa na :

- tvorbe dopravnej politiky Slovenskej republiky v oblasti bezpečnosti cestnej premávky a zabezpečuje jej realizáciu,
- vypracováva legislatívne, strategické, koncepčné dokumenty a metodické usmernenia v oblasti bezpečnosti cestnej premávky,
- zodpovedá za plnenie Stratégie zvýšenia bezpečnosti cestnej premávky v Slovenskej republike,
- koordinuje činnosti v oblasti riadenia bezpečnosti pozemných komunikácií podľa zákona č. 249/2011 Z. z. o riadení bezpečnosti pozemných komunikácií,
- zabezpečuje koordináciu výchovnej a osvetovej činnosti zameranej na všetky kategórie a vekové skupiny účastníkov cestnej premávky a
- spolupracuje s médiami a ostatnými subjektmi, s cieľom zabezpečiť účinný vplyv na účastníkov cestnej premávky.

Produktom tohto oddelenia je aj *Národný plán Slovenskej republiky pre Bezpečnosť cestnej premávky 2011 – 2020 – Stratégia zvýšenia bezpečnosti cestnej premávky v Slovenskej republike v rokoch 2011 – 2020* [8].

Obsahuje tieto ciele a návrhy opatrení na ich realizáciu:

- zníženie dopravnej nehodovosti v dôsledku prekročenia najvyššej povolenej rýchlosti a neprispôsobenie rýchlosti okolitým podmienkam,
- zníženie dopravnej nehodovosti v dôsledku požitia alkoholu a drog,
- zníženie dopravnej nehodovosti u zraniteľných účastníkov cestnej premávky,
- zvýšenie bezpečnosti prostredníctvom účinnej dopravnej výchovy v školách a výcviku žiadateľov o vodičské oprávnenie vo výcvikových zariadeniach,
- zvýšenie úrovne bezpečnosti cestnej infraštruktúry,
- zvýšenie bezpečnosti prostredníctvom bezpečnejších vozidiel a zavádzaním inteligentných dopravných systémov,
- zvýšenie bezpečnosti v cestnej nákladnej a autobusovej doprave,
- zvýšenie úrovne ponehodovej starostlivosti a
- zlepšenie manažmentu bezpečnosti cestnej premávky.

V súčasnosti sa dokončuje Národný plán na roky 2021 – 2030, ktorý zohľadňuje pripojenie sa Slovenskej republiky ku Štokholmskej deklarácii, čím sa *SR zaviazala znížiť počty usmrtených a ťažko ranených osôb pri dopravných nehodách do roku 2030 o polovicu*.

Toto oddelenie spravuje špecifickú, verejne prístupnú webovú stránku s dôležitými informáciami v oblasti bezpečnosti cestnej premávky na Slovensku [10].

Národná diaľničná spoločnosť, a. s. (ďalej aj NDA) vznikla ako akciová spoločnosť, ktorej zakladateľom je štát. V jeho mene koná ministerstvo MDV SR. Zakladateľskú listinu a stanovky diaľničnej spoločnosti schvaľuje vláda Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“) na návrh ministerstva.

Hlavné činnosti:

- Súčinnosť pri tvorbe strategicko-koncepčných dokumentov rozvoja diaľničnej siete,
- Komplexné zabezpečenie predinvestičnej a investičnej prípravy a výstavby,
- Inžinierska činnosť v stavebníctve,
- Výkon a zabezpečenie údržby a realizácie opráv diaľničnej siete a jej súčastí,
- Zmluvný výkon údržby ciest pre iných správcov a vlastníkov,
- Zapečenie správy majetku spoločnosti,
- Zabezpečuje splatnenia zákonom definovanej cestnej siete.

Bezpečnosť cestnej premávky je zakomponovaná v prioritných zámeroch spoločnosti vo výstavbe a správe diaľničnej siete, predovšetkým v letnej a zimnej údržbe, v opravách, rekonštrukciách a modernizácii diaľničnej siete. Bezpečnosť cestnej premávky v ponímaní NDA je v poskytovaní služieb formou pomoci motoristom v núdzi.

NDA má svoje nezastupiteľné miesto v aktivitách v rámci bezpečnosti cestnej premávky BE-CEP. Jej pozornosť je zameraná na tri základné faktory:

- zvýšenie úrovne bezpečnosti cestnej infraštruktúry s dôrazom, na doplnenie nových, opravy, údržbu a modernizáciu existujúcich bezpečnostných záchytných zariadení a tiež na zvýšenie bezpečnosti prevádzky tunelov,
- zvýšenie úrovne bezpečnosti zamestnancov NDS a účastníkov cestnej premávky a

- skvalitnenie dopravného značenia na cestnej sieti so zameraním na zrozumiteľnosť a kvalitu dopravného značenia a pravidelnú údržbu vodorovného dopravného značenia.¹

Slovenská správa ciest (ďalej aj SSC) je samostatná rozpočtová organizácia zriadená 1.1.1996 Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky (právny nástupca Ministerstva dopravy a výstavby SR).

Hlavné kompetencie

- Investičná príprava a výstavba ciest I. triedy,
- Správa a údržba ciest I. triedy,
- Centrálna technická evidencia ciest vedie to Odbor Cestnej databanky.

Náplňou odboru Cestnej databanky (CDB) je výkon centrálnej technickej evidencie ciest, návrhy a posudzovanie trás pre prepravy nadmerných a nadrozmerných nákladov a zabezpečovanie prevádzky dispečingu centrálnej spravodajskej služby (jednotný informačný systém zimnej spravodajskej služby) v zmysle zákona č. 135/1961 Zb. (cestný zákon) o pozemných komunikáciách v znení neskorších predpisov.

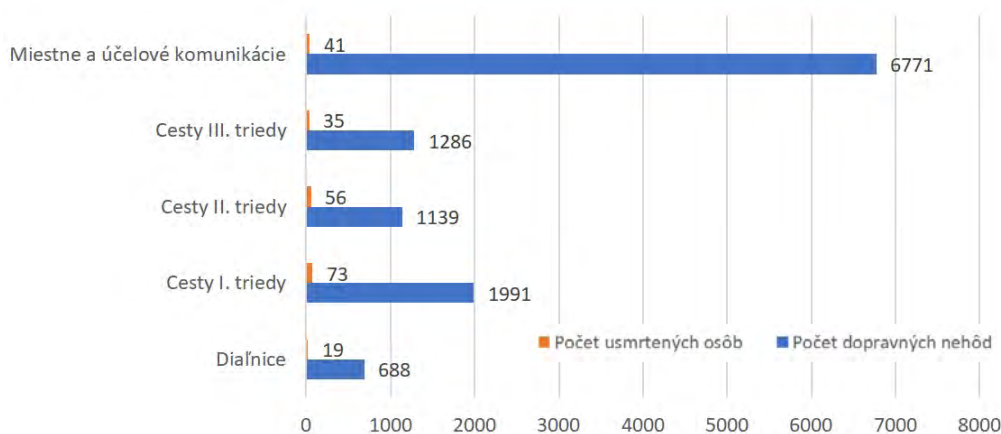
Podľa štatútu SSC k predmetom činnosti patrí aj vykonávanie činnosti v oblasti dopravného inžinierstva (dopravné prieskumy, analýzy a pod.) v oblasti zvyšovania cestnej premávky na cestnej sieti.

Strategické ciele ako aj úlohy v oblasti bezpečnosti cestnej premávky na cestách II. a II. triedy a na miestnych komunikáciách sú prezentované samosprávami krajov, miest a obcí v Plánoch hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Sú prevažne orientované na skvalitnenie údržby a opráv cestnej siete, chodníkov a parkovísk ako aj na výstavbu cyklotrás.

Vo svetle uvedených skutočností potom môžeme hodnotiť stav a vývoj bezpečnosti cestnej premávky v SR aj z pohľadu zodpovednosti vyplývajúcej z vlastníctva a spravovania cestných komunikácií. Využívame k tomu dostupné štatistické údaje z Prezídia Policajného zboru za rok 2020.

V grafe na obrázku uvádzame prehľad dopravných nehôd s následkami usmrtenia podľa jednotlivých druhov cestných komunikácií.

Obrázok 3 Graf vývoja počtu dopravných nehôd a usmrtených osôb v SR podľa druhu cestných komunikácií za rok 2020

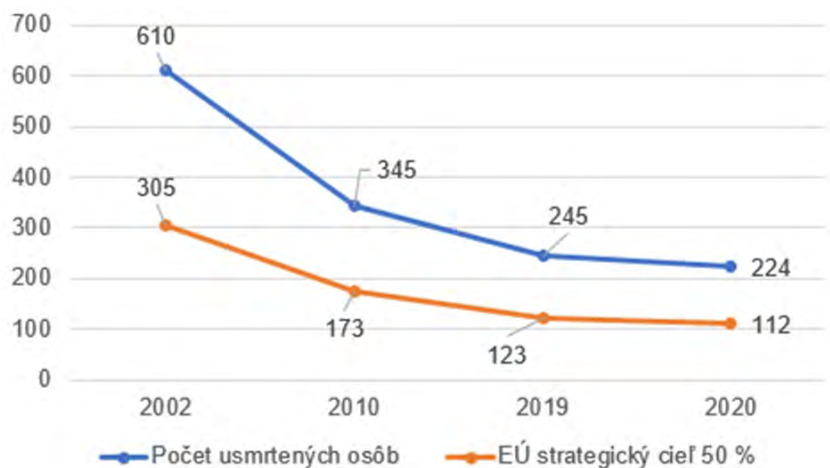
Zdroj: vlastné spracovanie podľa [9]

¹ NDS. 2021. Výročná správa 2020. s. 29

2.2 Vývoj bezpečnosti cestnej premávky na Slovensku v kontexte strategických cieľov EÚ

V kontexte stanovených národných aj EÚ strategických cieľov je možné konštatovať, že vývoj bezpečnosti cestnej premávky v Slovenskej republike je priaznivý, aj keď sa nedarí plniť strategický cieľ v celom rozsahu. V grafe uvádzame vývoj počtu usmrtených osôb v SR od roku 2002 do roku 2020 v porovnaní so stanoveným cieľom.

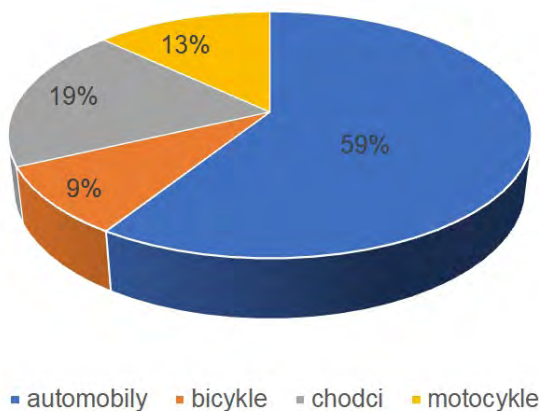
Obrázok 4 Graf vývoja počtu usmrtených osôb v SR od roku 2002 do roku 2020 v porovnaní so stanoveným cieľom

Zdroj: vlastné spracovanie podľa [8,9]

Zdroje usmrtenia účastníkov cestnej premávky v SR za rok 2020 približne kopírujú priemer EÚ. U cyklistov sa dosahuje zhoda s Európskym priemerom 9%, ďalej u chodcov je to 13% a motocyklistov 19%. Výrazne vyššie percento vykazuje počet usmrtených osôb pri nehodách automobilov až 59%.

Obrázok 5 Graf podiel počtu usmrtených osôb v SR z hľadiska zdroja

Zdroj: vlastné spracovanie podľa [8]

Pri analýze najčastejších hlavných príčin vzniku dopravných nehôd, pri ktorých bola usmrtená osoba za rok 2020 konštatujeme, že z celkového počtu 224 usmrtených osôb až 54 osôb bolo usmrtených pre porušenie povinností vodiča, 52 osôb pre nepovolenú rýchlosť jazdy, 34 osôb pre nesprávny spôsob jazdy. 18 usmrtených osôb bolo pre porušenie osobitných ustanovení o chodcoch, 11 pre porušenie povinností účastníkov cestnej premávky, 10 pre nesprávne odbočovanie, 8 pre nesprávne predchádzanie, 7 pre nesprávne správanie sa na železničnom priecestí a 7 osôb pre nesprávnu jazdu cez križovatku.

Percentuálne vyjadrenie údajov uvádzame v grafe na obrázku 5.

Obrázok 6 Podiel hlavných príčin dopravných nehôd so smrteľnými následkami v SR za rok 2020

Zdroj: vlastné spracovanie podľa [9]

Záver

Záverom môžeme konštatovať, že bezpečnosti cestnej premávky v EÚ aj v jej členských štátoch sa venuje primeraná pozornosť ako jednej z najvyšších priorít. Stanovené strategické ciele znížiť počet usmrtených osôb, rozšírený o rovnaké zníženie počtu osôb s ťažkým ublížením na zdraví o 50 % v horizonte rokov 2021 až 2030 s výhľadom do roku 2050 dosiahnuť nulovú úmrtnosť tzv. Vision Zero je viac, ako ambiciózny.

Priebežné analýzy štatistických údajov signalizujú, že to nie je nereálne. Na jeho splnenie však je nevyhnutná synergia orgánov EÚ, vládnych i nevládnych orgánov a inštitúcií jednotlivých členských štátov, ale aj celej spoločnosti tieto ciele dosiahnuť. Slovenská republika má vytvorené, legislatívne, organizačné, personálne, ale aj ekonomické a materiálne predpoklady pri postupnom zavádzaní inteligentných dopravných systémov stanovené ciele splniť.

Literatúra

- [1] WORLD HEALTH ORGANISATION.2018. *Global Status Report of Road Safety*. <https://www.who.int/publications/i/item/9>.
- [2] EURÓPSKA KOMISIA (2018), *Oznámenie Európa v pohybe – Udržateľná mobilita pre Európu: bezpečná, prepojená a ekologická*, COM(2018) 293 final.
- [3] MOBILITY AND TRANSPORT.2022.*Road safety. 4000 fewer people lost their lives on EU roads in 2020 as death rate falls to all time low*. https://ec.europa.eu/transport/modes/road/news/2021-04-20-road-safety_sk.
- [4] EUROPEAN COMMISSION.2019. Commission staff working document. EU Road Safety Policy Framework 2021 – 2030 – Next steps towards the Vision Zero". https://ec.europa.eu/transport/road_safety/sites/default/files/move-2019-01178-01-00-en-tra-00_3.pdf.

- [5] MOBILITY AND TRANSPORT. 2022. European Road Safety Charter. https://webgate.ec.europa.eu/multisite/ersc/about-the-charter/what-we-do_en
- [6] EUROPEAN COMMISSION. 2020. *Road Safety. Ke Figures 2020*. <https://ec.europa.eu/roadsafety/>.
- [7] MINISTERSTVO DOPRAVY A VÝSTAVBY SR.2016. Strategický plán rozvoja dopravy SR do roku 2030 – II. Fáza. <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/doprava-3/strategia/strategicky-plan-rozvoja-dopravy-sr-do-roku-2030/strategicky-plan-rozvoja-dopravy-sr-do-roku-2030>.
- [8] MINISTERSTVO DOPRAVY A VÝSTAVBY SR.2020. *Stratégia zvýšenia bezpečnosti cestnej premávky v Slovenskej republike v rokoch 2011 – 2020*. Bratislava. ISBN 978-80-8076-097-7.
- [9] PRESIDIU OF THE POLICE FORCE.2021. *Evaluation of the traffic safety situation for 12 months 2022*. https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/dopravna_policia/dn/prezentacie_dbs/2020/Vyhodnotenie%20DBS%20za%20rok%202020%20def..pdf.
- [10] MINISTERSTVO DOPRAVY A VÝSTAVBY SR. Bezpečnosť cestnej premávky. Dostupné na <https://www.becep.sk/>.

Aktuálne výzvy migrácie

Vojtech STANEK*

Current challenges of migration

Abstract

Presently the migration is a fact that can potentially lead to conflicts. We have to try to influence and to control it. Uncontrollable migration is unacceptable. In order to achieve consistent and dignified integration of foreigners it is necessary to cover its complex requirements. The goal of the migration policy is to create conditions in the field of legitimate migration, considering the priorities, needs and abilities to receive the migrations, including their integration. Striving for controlled economic integration.

Keywords: migration, integration, migration policy, coordination of approaches, controlled integration, human rights and liberties, municipality, third sector organizations

JEL Classification: J15, J18, J68, J69

Úvod

Európska únia je i modelom sociálnej dimenzie. Jej cieľom je dať šancu posilňovaniu demokracie, rôznorodosti a solidarity aj v ekonómii. V ére globalizácie je cieľom dať šancu občanom zvyšovať si mieru svojej prosperity, solidarity a bezpečnosti. Jednou z aktuálnych problémov, ktoré v súčasnosti štáty EÚ riešia je migrácia a azylová politika. Dramatický nárast migrácie na Slovensku sme nezaznamenali. Neboli sme pre migrantov cieľovou krajinou. To však neznamená, že v súčasnosti môžu nastať i v tejto problematike iné časy. Zároveň naša štatistika udáva, že do sveta zo Slovenska odišli tisíce osôb. Migrácia je spoločenský jav, ktorý sa týka tak politiky, ako i ekonomiky a má svoje veľké sociálne dôsledky. V dôsledku širokého okruhu vplyvu, môže byť zdrojom rozvoja, ale i zdrojom mnohých konfliktov.

Formy migrácie

Štrukturovať migráciu môžeme z rôznych hľadísk:

1. Pracovná migrácia - je založená na 2 teóriách, a to a) teórii duálneho pracovného trhu, b) teórii makrosociologickej.
2. Kompenzačná migrácia. Podľa odlíšenia domovskej cieľovej krajiny rozlišujeme:
 - a) emigráciu,
 - b) imigráciu.

* prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdakova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvs.sk

Podľa motívu rozlišujeme migráciu na:

a) dobrovoľnú,

b) nútenú.

3. Podľa geografického priestoru a politického právneho teritória rozlišujeme:

a) vnútroštátnu – vnútornú,

b) medzinárodnú – vonkajšiu.

4. V súvislosti s medzinárodnou migráciou ju rozčleňujeme na skupiny podľa:

a) pôvodu – emigračné štáty,

b) tranzitu – prechodné krajiny,

c) cieľa – imigračné prijímajúce štáty.

5. Migráciu je možné rozlišovať aj podľa počtu účastníkov na:

a) individuálnu,

b) kolektívnu (skupinovú) – najnebezpečnejšia jej forma je exodus.

6. Na základe časového hľadiska rozdeľujeme migráciu na:

a) krátkodobú – menej ako 12 mesiacov,

b) dlhodobú – viac ako 12 mesiacov, ale s návratom do krajiny pôvodu,

c) permanentnú – viac ako 12 mesiacov bez návratu do krajiny pôvodu.

7. Zvláštny prípad migrácie:

a) reemigrácia vlastný návrat emigranta do domovskej krajiny, na vlastné náklady,

b) repatriácia – je to reemigrácia organizovaná domovskou krajinou.

Krátky exkurz do migrácie Slovákov do zahraničia: V rokoch 1880 až 1898 odišlo do USA 380 tisíc obyvateľov Uhorska. Od roku 1898 až do roku 1919 odišlo do USA 480 tisíc Slovákov. Počas prvej Československej republiky emigrovalo 205 tisíc Slovákov. Počas 2. svetovej vojny počet emigrovaných Slovákov v rokoch 1938 až 1945 bol 276 tisíc. V rokoch 1945 až 1989 odišlo zo Slovenska odhadom 130-250 tisíc obyvateľov. Bola to tzv. prvá vlna po roku 1948 a druhá vlna 1968 až po vstup vojsk Varšavskej zmluvy na naše územie. V rokoch 1968 až 1971 to bol odchod cca 80 tisíc osôb. Tretia vlna po roku 1989, kedy podľa ŠÚ SR v rokoch 2013 až 2014 v zahraničí menej ako 1 rok pracovalo 130 tisíc Slovákov. V roku 2012 študovalo v zahraničí 36 tisíc Slovákov. Odhadom, v súčasnosti žije a pracuje v zahraničí až 300 tisíc osôb, z toho 40% v ČR, vo Veľkej Británii 25%, v Rakúsku a Nemecku 15%, zvyšok v Belgicku, Holandsku, Írsku, Taliansku, Francúzsku, Švédsku a 9 tisíc vo Švajčiarsku. Za posledných 100 rokov zo Slovenska emigrovalo viac ako 1 milión osôb. V zahraničí sa k slovenským koreňom hlásia cca 2 milióny osôb. V rámci výmeny obyvateľov Československa a Maďarska bolo do Maďarska presídlených 89 660 osôb a opačne do SR 71 787 osôb.

Tabuľka 1 Súčasný stav v oblasti pohybu občanov SR :

Roky	2019	2020
Prirodzený pohyb narodení	57 216	56 650
Prirodzený pohyb zomrelí	53 234	59 089
Prirodzený prírastok	3 820	2 439

Mechanický pohyb prisťahovaní	7 016	6 775
Mechanický pohyb odsťahovaní	3 384	2 425
Migračné saldo	3 632	4 347
Celkový prírastok	7 452	1 908
Počet obyvateľov SR spolu	5 452 257	5 459 781

Zdroj: vlastné spracovanie autora podľa štatistických údajov

Cudzinci v našej spoločnosti

Aj keď sa v posledných rokoch legálna migrácia na Slovensko zvýšila, zastúpenie cudzincov v populácii je nízke. Doteraz prevládajúcou migráciou boli sociálne dôvody, zlúčenie rodiny, manželstvo. Na konci roka 2020 bol počet cudzincov s povoleným pobytom na Slovensku 145 940 osôb. Pôvod cudzincov: Ukrajina - 42 162 osôb, Srbsko - 16 005, Vietnam - 6 789, Rusko - 5 658, Čína - 22695, Severné Macedónsko - 1 675, Kórejská republika - 1 493, Irán - 1 221, USA - 1 055, India - 991. V tomto roku boli u nás zamestnaní cudzinci pochádzajúci zo 130 štátov sveta. Z tohoto počtu cudzincov pracuje 60 012 migrantov, z toho je 73% mužov. Aj keď dôvody migrácie či azylu sú známe a v ďalšom texte si povieme, treba si uvedomiť, že tam, kde spoločnosť poskytuje primeranú kvalitu života, kde sú podmienky pre dôstojný život, pre rozvoj ľudí nezaznamenávame hromadné migrácie (severské štáty).

Migrácia je v súčasnosti fakt, ktorý je zdrojom konfliktov, ktoré ovplyvňujú stav i budúcnosť mnohých štátov a národov. Slovensko v budúcnosti ovplyvní migrácia v pozitívnom i negatívnom zmysle, musíme sa naučiť ju ovplyvňovať a kontrolovať. Nekontrolovateľná migrácia je neprijateľná. Slovensko prijalo dva významné dokumenty Migračná politika do roku 2020 a v súčasnosti dokument je dopracovaný až do roku 2025. Dokumenty vyjadrujú pripravenosť a ochotu štátu podieľať sa na harmonizácii migračných politík jednotlivých štátov v rámci EÚ. Je výrazom spolupatričnosti k princípom a spôsobu fungovania EÚ pri riadení procesov migrácie. Cieľom migračnej politiky je vytvárať podmienky v oblasti legálnej migrácie vrátane ich integrácie do spoločnosti. Chceme pôsobiť v spoločnom európskom azylovom systéme. Naplniť tieto ciele znamená aktívne sa podieľať na kontrole hraníc, na politike prisťahovalectva, ústavnosti, zákonnosti, suverenity, regulácie migrácie, dodržiavania ľudských práv a slobôd, zákaze diskriminácie a flexibility. V rámci SR ide aj o koordináciu práce štátnych orgánov, orgánov samosprávy, miestnej štátnej správy, neziskových organizácií, mimovládnych organizácií. Problematika migrácie a azylu je dynamický proces s narastajúcou harmonizáciou prístupov. EÚ má prijatých rad významných dokumentov, z ktorých potom môžeme čerpať námety, skúsenosti v migračnej politike. Ide o dokumenty: Zmluva o EÚ, Európsky pakt o prisťahovalectve a azyle, Štokholmský program, Globálny prístup k migrácii. Dlhodobá sa snažíme o legálnu migráciu to znamená riadenú ekonomickú integráciu, ktorá vychádza najmä do budúcnosti zo situácie v demografickom vývoji a na trhu práce. Cieľavedomosť je teda nevyhnutná pri analýze potrieb národného hospodárstva a pracovného trhu. Potrebné je pôsobiť v oprávnenosti pohybu, zamestnávania, vzdelávania, ich podnikania a poskytovania zdravotnej starostlivosti, zapojenia sa do systému nášho sociálneho zabezpečenia. Komplexný prístup k migračnej politike nás vedie k integračnej politike. Integrácia imigrantov do spoločnosti v tej ktorej krajine je dlhodobý, kontinuálny, dynamický proces, kde sú dve strany, a to cudzinci a občania prijímajúcej krajiny a jej právny systém. SR sa prikláňa k integračnému modelu, ktorý je založený na akceptácii realít SR imigrantmi. Naše integračné aktivity sú v súlade s Koncepciou migračnej politiky SR.

Z počtu cudzincov u nás prišlo viac ako 50% z krajín mimo EÚ. Chýba nám zodpovedný orgán, ktorý by sa systematicky venoval začleňovaniu ľudí zo zahraničia. Máme Migračný úrad, ďalej MPSVaR, mimovládne organizácie, ktoré napriek úsiliu nestačia pokryť komplex požiadaviek

na dôslednú a dôstojnú integráciu cudzincov. Integračné opatrenia, ktoré rieši i migračná politika, nie sú dostatočné na úrovni najmä samospráv. Koordinátorom by malo byť MPSVaR s využitím medzivládnych organizácií a úzkou spoluprácou s Medzinárodnou organizáciou pre migráciu (IOM). Doteraz totiž riešime iba integračnú politiku na trhu práce. Na Migračnom úrade sa zas venujú iba integrácii utečencov, ktorí na Slovensku dostali azyl alebo doplnkovú potrebu. Počítame, že pomôžu finančné prostriedky z EÚ, ktoré sú v súčasnosti neisté a obmedzené. Posilnenie integrácie cudzincov na úrovni samospráv počíta už práve schválená Migračná politika do roku 2025. Počíta sa s využitím poznatkov sociálnej politiky a sociálnej práce ako kroku k interkultúrnej práci. Otázka začleňovania je otázkou mentálneho nastavenia našich občanov, ktorí dnes sú pod vplyvom diskusií o ohrození migráciou.

Významnú úlohu pri organizovaní migračnej politiky má IOM založené v roku 1951. Svojou činnosťou pokrýva otázky migrácie vo viac ako 130 krajinách sveta. Na Slovensku pôsobí Medzinárodné informačné centrum (MIC), ako poradenské centrum IOM. Od roku 2006 toto centrum poskytuje cudzincom služby, ktorými pomáha pri ich ekonomickej, sociálnej a kultúrnej integrácii na Slovensku. Poskytuje im komplexné integračné, sociálne a pracovné poradenstvo, podporuje ich inklúziu na trhu práce, organizuje pre cudzincov otvorené kurzy slovenského jazyka, kurzy sociálnej a kultúrnej orientácie a sprostredkováva im dôležité informácie o živote v SR. Medzinárodná organizácia podporuje komunitný život cudzincov. Naše Medzinárodné centrum v roku 2019 poskytlo spolu 10398 konzultácií a to spolu 6198 klientom. Na Slovensku od novembra 2018 pôsobí i mimovládna organizácia Európska migračná agentúra (EMA), ktorá rozvíja aktivity v oblasti pracovnej migrácie, migrácie a rozvoja a v oblasti podpory diverzity a inklúzie.

Podľa štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície Policajného zboru SR žilo na Slovensku k 31.12.2020 spolu 145 940 cudzincov. Z toho z tretích krajín 88 245 a občanov EÚ a Spojeného kráľovstva bolo 57 695. Rozmiestnenie cudzincov v rámci SR zobrazuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 2 Rozmiestnenie cudzincov podľa krajov k 31.12.2020

Kraj	Počet cudzincov, aj v %
Bratislavský	33 479 t. j. 36,9% (čo tvorí až 10% obyvateľov mesta)
Trnavský	11 713 t. j. 12,9%
Trenčiansky	6 192 t. j. 6,8%
Žilinský	6 602 t. j. 7,3%
Prešovský	7 646 t. j. 8,4%
Košický	11 183 t. j. 12,3%
Banskobystrický	5 018 t. j. 5,5%
Nitriansky	8 955 t. j. 9,9%

Zdroj: vlastné spracovanie podľa štatistických údajov

Účelom pobytu cudzincov s prechodným bývaním sú nasledovné aktivity:

1. zamestnanie 34,7%,
2. podnikanie 23,5%,
3. Slováci žijúci v zahraničí 16,1%,
4. zlúčenie rodiny 13,4%,
5. štúdium 11,1%,
6. ostatné 0,4%.

Špecifickou časťou migrantov sú utečenci. Sú to tí, ktorí museli odísť z vlastnej krajiny ne dobrovoľne kvôli prenasledovaniu alebo vojnovému konfliktu. Na Slovensku od začiatku 90-tych rokov bolo podaných celkom 59 520 žiadostí o azyl. Neudelených bolo celkom 8 443 a štátne občianstvo dostalo 294 osôb.

Utečenci na Slovensku, údaje za rok 2020:

1. počet žiadostí o azyl: 282,
2. počet udelených azylov: 11.

Pre uvedenie si šírky a vážnosti rozsahu migrantov a azylantov vo svete, uvádzame údaj z roku 2019, keď bolo vo svete 79,5 milióna násilne vysídlených ľudí vo svete. Pritom až 68% utečencov pochádzalo z piatich krajín: Sýria, Venezuela, Afganistan, Južný Sudán, Mjarmarsko. Z celkového počtu utečencov tvorili deti takmer 40%. Najviac utečencov žije v Turecku, a to 2,6 milióna, Kolumbii - 1,8 miliónov, Pakistane - 1,4 miliónov, Ugande - 1,4 miliónov, Nemecku - 1,1 milióna osôb.

Riadená migrácia

Nová koncepcia migračnej politiky je návodom aj pre oblasť riadenej ekonomickej migrácie, v ktorej migračná politika vytvára rámec pre zamestnávanie cudzincov, podnikateľov, študentov. Vychádza z poznania nášho demografického vývoja, zmien v kvalite života i zmien v klimaticky neutrálnom hospodárstve. Takéto vnímanie znamená, že Slovensko sa stáva cieľovou krajinou pre migrantov. Slovensko patrí ku štátom s najrýchlejšie starnúcim obyvateľstvom, pritom našu krajinu stále opúšťa až tretina mladej populácie. Veľká časť z nich sa už nikdy nevráti, čo bude mať vážne dôsledky pre ekonomiku a sociálny systém. Musíme sa pokúsiť o takú migračnú politiku, ktorá dokáže ľuďom pomôcť v núdzi a zároveň umožní pritiahnuť talentovaných a potrebných pre naše hospodárstvo.

Na skutočnosť, či sú migranti z ekonomického hľadiska pre európske krajiny prínosom alebo nie, sú rôzne názory. Problémom je v súčasnosti fakt, že masová migrácia do EÚ prebieha v čase, keď ešte stále zápasíme s prekonávaním dôsledkov svetovej finančnej krízy a krízy v európe, pretrvávajúcou svetovou pandémiou (Covid 19). Migrácia navyše prináša veľké množstvo znevýhodnených a nekvalifikovaných ľudí. Podľa informácií z Bavarska, až 15% žiadateľov v roku 2015 bolo analfabetov. (Pravda 19.9.2015). Zo skúseností niektorých krajín EÚ tiež vieme, že málo kvalifikovaní migranti majú tendenciu usadiť sa v chudobnejších regiónoch s už značnými sociálnymi problémami, ako je bývanie a sociálne služby.

Zámerom migračnej politiky SR je predovšetkým zabezpečiť ochranu národných záujmov, realizáciu cieľov a priorít v oblasti migrácie. Ďalej je to vytváranie podmienok v oblasti ľudských, materiálnych a finančných zdrojov a koordináciu kompetentných inštitúcií v tejto oblasti. Ide tiež o harmonizáciu právnych predpisov SR a predpisov EÚ v oblasti migrácie a tiež rozvoj inštitucionálneho rámca nevyhnutného pre zvládnutie problematiky. Celá migračná politika musí vychádzať z týchto princípov: suverenity, zákonnosti, regulácie, flexibility a aktívnej spolupráce.

Charita sa neskončí vyjadrením dobrej vôle a krátkodobou pomocou. Vyžaduje si zodpovednú koncepciu dlhodobej integrácie prisťahovalcov. Dôvodov, pre ktoré budú ľudia opúšťať krajiny, bude pribúdať. Málo sa hovorí o tom, že v strednodobom horizonte hrozí nedostatok vody, klimatické zmeny, čo môže byť príčinou migračných pohybov vo svete. Treba ich sledovať a pritom rozvíjať nové parametre osídlenia našej planéty. Bude asi nutné určiť počet ľudí, ktorých jedna spoločnosť dokáže prijať naraz. Pritom treba vymedziť rámcové podmienky využitia tuzemských obyvateľov s prisťahovalcami. Myslíme si, že v EÚ niet krajiny, ktorá by nebola dostatočne schopná aspoň určitou mierou prispieť k rozumnému riešeniu globálnej výzvy migrácie.

Skutočnosťou je, že v súvislosti s rastom migrácie a voľným pohybom pracovnej sily po celej EÚ, sa postupne objavuje prvok postupnej straty slovenskej identity. Pri vysokej migrácii mladých z republiky, prichádzame o značné percento vzdelaného práceschopného obyvateľstva. Slováci v súčasnosti v niektorých štátoch EÚ nielen pracujú, ale aj prežívajú rodičovstvo, následne

detstvo, školské roky. Žijú najmä v Nemecku, Rakúsku, Írsku a Veľkej Británii. Takto postupne slovenské komunity strácajú kontakt s domovom a strácajú i motiváciu vrátiť sa do vlasti. Podľa štatistiky prirodzený prírastok slovenského obyvateľstva v zahraničí prevyšuje ten doma. Podľa matriky MV SR bolo v rokoch 2012 až 2016 vydaných 47 tisíc rodných listov deťom slovenských rodičov žijúcich či pracujúcich v cudzine. Iba v roku 2016 sa mimo Slovenska narodilo 6497 slovenských detí. V danom roku sa na Slovensku narodilo 57 tisíc detí, no zároveň 52 tisíc osôb zomrelo, čiže prirodzený prírastok bol 5 tisíc osôb. Je pravda, že Slováci vo vyššom veku sa do vlasti vracajú, zväčša majú nárok na dôchodok, zdravotnú starostlivosť. Návrat ich detí, keď sa dostanú do produktívneho veku vôbec nie je istý. Ak tieto osoby nezískajú súdržnosť so Slovenskom, sú pre nás stratení.

Tabuľka 3 Vývoj počtu pracujúcich Slovákov v 2. kvartáli roka v tisícoch osôb

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Počet	115,4	119,4	136,3	133,8	141,9	165,1	149,1	139,8	127,7

Zdroj: vlastné spracovanie podľa štatistických údajov

Záver

EÚ desaťročia predstavuje kombináciu voľných trhov a širokej sociálnej ochrany. Je tu snaha kombinovať hospodársku efektívnosť so sociálnou spravodlivosťou. V priestore EÚ postupne dochádza k zmenšovaniu rozdielov v kvalite života a v celej škále otázok, ako sú zamestnanecké práva, sociálny dialóg, rodová rovnosť, boj proti diskriminácii, riešenie problémov migrácie. Zodpovednosť nesú štáty, ale i medzinárodné organizácie, ktoré robia chyby najmä pri vymedzovaní kompetencii inštitúcií, ale i pri zlyhávaní politických rozhodnutí.

Literatúra

- [1] ARCHÍV NEWSLETTROV IOM(/sk/publikacie/newslette-iom-slovensko.html).
- [2] DUDOVÁ I. 2014: *Sociálne systémy v krajinách EÚ*, VŠEMVS Bratislava. ISBN 978-80-89654-13-0.
- [3] KATERNIKOVÁ, M. 2010: *Zahraničné sťahovanie a cudzinci v SR v roku 2009*, Štatistický úrad SR.
- [4] MARCZYOVÁ, Z. a kol. 2016: *Aktuálne problémy migrácie v Európe a jej ľudsko-právna dimenzia*, Právnická fakulta UK Praha, ISBN 978-80-87975-50-3.
- [5] LIETAVA, S. – DIVINSKÝ, B. 2019: *Náš spoločný dom. Migrácia a rozvoj na Slovensku*, Slovenská katolícka charita Bratislava.
- [6] WOHLCKE, M 2001: Grenzüberschreitende Migration als Gegenstand der Internationalen Politik. In: *Politik und Zeitgeschichte*, No 43.
- [7] BBC New 2021. Migration Crisis. Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-europa-34131911>.
- [8] BBC New. 2007: Migrants are good, says Brussels. Dostupné na internete: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6993403.stm>.
- [9] EUROSTAT - Populácia podľa občianstva a pobytu-cudzinci(štatistika k 1.1.2020) Dostupné na internete:(<http://ec.europa.eu/eurostat/databrowles/view/tps00001/default/table?lang=en>), (<http://ec.europa.eu/eurostat/databrowles/view/tps00157/default/table?lang=en>), (<http://ec.europa.eu/eurostat/databrowles/view/tps00178/default/table?lang=en>).
- [10] IOM 2021:Medznárodná organizácia pre migráciu. Migrácia na prospech všetkých. Predstavenie medzinárodnej organizácie pre migráciu. Internet <http://www.iom.sk/sk/iom/o-iom.html>.
- [11] IOM Slovensko na Facebooku (<http://www.facebook.com/IOM Slovakia>).
- [12] IOM Slovensko na You-Tube (<http://www.youtube.com/user/iombratislava>).

- [13] KADLEČÍKOVÁ, J. 2015: Odborné podklady o migrácii(online) 2021 internet Manual-Rozumne-o-migrácii-finálna-verzia.pdf.
- [14] MIGRAČNÁ POLITIKA SR s výhľadom do roku 2020.MV SR Bratislava.
- [15] MV SR 2021 : Migračný úrad MV SR (online).
- [16] RSS kanály IOM Slovensko(/sk/pre-media/rss-feed.html).
- [17] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR 2021: Stav obyvateľstva v SR k 31.12.2020 (online).
- [18] TA3.COM. 2015: Počet Slovákov pracujúcich v zahraničí stúpa (online) UNHCR 2021: Dohovor o právnom postavení utečencov (online).
- [19] ZÁKON č.480/2020 z. z. O azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- [20] Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny: Zamestnávanie cudzincov na území SR za rok 2020. Dostupné na internete: <http://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/statistic/cudzinci/2020/cudzinci-2012.xlsx>, <http://www.uspsvr.gov.sk/buxus/statistic/cudzinci/2020/cudzinci-2012.xlsx>.
- [21] ÚHCO P PZ-Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v SR roky 2000-2020 internet <http://www.inv.sk/?rocenky>.
- [22] MIGRAČNÝ ÚRAD MV SR: Štatistický prehľad Žiadateľa o udelenie azylu a rozhodnutia v 1 stupni za obdobie rokov 1993-december 2020 internet <http://www.minv.sk/?statistiky-208> súbor =395993.
- [23] ŠTATISTIKY Migračného úradu MV SR internet <http://www.minv.sk/?statistiky-20>.

Základné rámce európskej príst'ahovaleckej a azylovej politiky¹

Iveta DUDOVÁ*

Basic frameworks for European immigration and asylum policy

Abstract

Globally, migration is influenced by key societal challenges, notably demography, climate change, security, the global struggle for talent and inequality. In the EU context, political aspects such as free movement within the Schengen area, protection of fundamental rights, ensuring security and filling skills gaps are also particularly emphasised, all requiring an effective migration policy. The article focuses on defining the legal and policy framework for building a common European immigration and asylum policy as part of the EU area of freedom, security and justice.

Keywords: migration, European immigration policy, EU asylum policy, Common European Asylum System

JEL Classification: J11, J18

Úvod

Migrácia je proces, kedy jednotlivci i celé skupiny ľudí z rôznych dôvodov opúšťajú svoje domovy. Podľa slovníka Európskej migračnej siete migrácia v globálnom kontexte je pohyb osoby buď cez medzinárodnú hranicu (medzinárodná migrácia) alebo v rámci štátu (vnútorná migrácia) na viac ako jeden rok bez ohľadu na príčiny (dobrovoľné alebo nedobrovoľné) a na prostriedky (regulárne alebo neregulárne) použité na migráciu. V kontexte EÚ sa za migráciu považuje činnosť, ktorou osoba si buď, po prvé, zriadi svoje obvyklé bydlisko na území členského štátu EÚ na obdobie, ktoré je alebo sa očakáva, že bude trvať najmenej 12 mesiacov, pričom predtým mala obvyklý pobyt v inom členskom štáte EÚ alebo v tretej krajine alebo, po druhé, po predchádzajúcom obvyklom pobyte na území členského štátu EÚ prestane mať svoj obvyklý pobyt v tomto členskom štáte EÚ na obdobie, ktoré trvá alebo sa očakáva, že bude trvať, najmenej 12 mesiacov.

Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) definuje migráciu ako pohyb osôb, osoby alebo skupiny osôb, a to buď cez medzinárodnú hranicu (medzinárodná migrácia), alebo v rámci štátu (vnútorná migrácia), ktorý zahŕňa akýkoľvek druh pohybu osôb, bez ohľadu na jeho dĺžku, zloženie a príčiny. Táto široká definícia zahŕňa všetky formy migrácie (dobrovoľná/vynútená migrácia, vnútorná/medzinárodná migrácia, dlhodobá/krátkodobá migrácia), rôzne motívy migrácie (migrácia z dôvodu politického prenasledovania, konfliktov, ekonomických problémov, zhoršovania životného prostredia alebo kombináciu dôvodov alebo migrácia za lepšími ekonomickými podmienkami alebo podmienkami prežitia alebo blahobytu, alebo iné motívy, ako napríklad zlúčenie rodiny) a bez ohľadu na prostriedky použité na migráciu (legálna/nelegálna migrácia). Zahŕňa teda migráciu utečencov, vysídlených osôb, ekonomických migrantov a osôb sťahujúcich sa na iné účely vrátane zlúčenia rodiny. Podľa OSN sa pohyb na kratšie obdobia nepovažuje za migráciu.

* doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci IG 1/2019 Výzvy koncepcie sociálnej integrácie v Európe

Z približne 200 štátov sveta skoro všetky tieto štáty sú zdrojové, tranzitné alebo cieľové územia pre migrantov. Podľa údajov Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM) je odhadovaný počet medzinárodných migrantov vo svete 281 miliónov, čo predstavuje podiel na celosvetovej populácii 3,6 %. Percentuálny podiel migrantov na svetovej populácii tak vzrástol z 2,8 % v roku 2000. Každý siedmy človek na svete je migrant. Približne dve tretiny medzinárodných migrantov žijú v dvadsiatich krajinách sveta, pričom najviac žije v USA (50,6 milióna, resp. 18,1 % všetkých migrantov), nasleduje Nemecko (15,8 mil.), Saudská Arábia s 13,5 miliónmi migrantov, Ruská federácia (11,6 mil.), Veľká Británia (9,4 mil.), Spojené arabské emiráty (8,7 mil.), Francúzsko (8,5 mil.), Kanada (8,1 mil.), Austrália (7,7 mil.) a Taliansko (6,4 mil.).

Najatraktívnejšou destináciou pre migrantov je Európa, kde v roku 2020 žila skoro jedna tretina (30,9 %) z celkového počtu medzinárodných migrantov. Migranti tvoria 7,9 % celkovej populácie členských krajín EÚ. Z ich celkového počtu bolo 13,3 milióna migrantov obyvateľmi inej krajiny EÚ a zvyšných 21,8 milióna boli štátni príslušníci štátov mimo Únie (4,9 % z 446,8 mil. obyvateľov krajín EÚ). Takmer tri štvrtiny migrantov (71 %) žije v piatich krajinách EÚ – v Nemecku (10,1 mil.), Taliansku (5,3 mil.), vo Francúzsku (4,9 mil.) a v Španielsku (4,8 mil.).

Článok sa zameriava na vymedzenie základného právneho a politického rámca pre vybudovanie spoločnej európskej prístahovaleckej politiky a azylovej politiky EÚ ako súčasti priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti EÚ.

1 Politiky v oblasti hraničných kontrol, azylu a prístahovateľstva ako súčasť priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti Európskej únie

Politiky v oblasti hraničných kontrol, azylu a prístahovateľstva sú súčasťou priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, ktorého právnym základom je článok 3 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii. (ZFEÚ). Podľa článku 67 Únia vytvára priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti pri rešpektovaní základných práv a rozličných právnych systémov a tradícií členských štátov. Zabezpečuje absenciu kontrol osôb na vnútorných hraniciach a tvorí spoločnú politiku v oblasti azylu, prístahovateľstva a kontroly vonkajších hraníc, ktorá sa zakladá na solidarite medzi členskými štátmi a ktorá je spravodlivá voči štátnym príslušníkom tretích krajín. V kapitole 2 ZFEÚ sú v článkoch 77 – 80 vymedzené politiky vzťahujúce sa na hraničné kontroly, azyl a prístahovateľstvo. Únia tvorí túto politiku s cieľom, po prvé, zabezpečiť absenciu akýchkoľvek kontrol osôb bez ohľadu na štátnu príslušnosť pri prekročení vnútorných hraníc, po druhé, zabezpečiť kontroly osôb a účinné monitorovanie prekračovania vonkajších hraníc a po tretie, postupne zaviesť integrovaný systém riadenia vonkajších hraníc. Na tieto účely prijímá Európsky parlament a Rada opatrenia týkajúce sa spoločnej politiky – v oblasti víz a iných povolení na krátkodobý pobyt, v oblasti kontrol, ktorým sú podrobené osoby prekračujúce vonkajšie hranice a podmienok, za ktorých môžu štátni príslušníci tretích krajín počas krátkeho obdobia voľne cestovať v rámci Únie. Týka sa to aj všetkých opatrení potrebných na postupné vybudovanie integrovaného systému riadenia vonkajších hraníc. Únia tvorí spoločnú politiku v oblasti azylu, doplnkovej ochrany a dočasnej ochrany s cieľom poskytnúť zodpovedajúce právne postavenie každému štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, ktorý potrebuje medzinárodnú ochranu, a zabezpečiť súlad so zásadou non-refoulement. Táto politika musí byť v súlade so Ženevským dohovorom z 28. júla 1951 a Protokolom z 31. januára 1967 týkajúcimi sa právneho postavenia utečencov, ako aj inými príslušnými zmluvami.

Európsky parlament a Rada majú za úlohu prijať opatrenia týkajúce sa spoločného európskeho azylového systému, ktorý zahŕňa jednotný štatút azylu pre štátnych príslušníkov tretích krajín (platný v celej únii), jednotný štatút doplnkovej ochrany pre štátnych príslušníkov tretích krajín (ktorí bez toho, aby získali európsky azyl, potrebujú medzinárodnú ochranu, spoločný systém dočasnej ochrany pre odídencov v prípade hromadného prílevu, spoločné postupy udeľovania a odnímania jednotného štatútu azylu alebo doplnkovej ochrany, kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu príslušného pre posúdenie žiadosti o azyl alebo o doplnkovú ochranu, normy týkajúce sa podmienok prijímania žiadateľov o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany, partnerstvo a spoluprácu s tretími krajinami na účely riadenia prílevov žiadateľov

o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej alebo dočasnej ochrany. Ak sa jeden alebo viac členských štátov ocitne v núdzovej situácii v dôsledku náhleho prílevu štátnych príslušníkov tretích krajín, môže Rada na návrh Komisie prijať dočasné opatrenia v prospech dotknutého, respektíve dotknutých členských štátov. Uznáva sa po porade s Európskym parlamentom.

Únia tvorí spoločnú prisťahovaleckú politiku s cieľom zabezpečiť vo všetkých etapách účinné riadenie migračných tokov, spravodlivé zaobchádzanie so štátnymi príslušníkmi tretích krajín, ktorí sa oprávnenne zdržiavajú v členských štátoch, ako aj predchádzanie a posilnený boj proti nelegálnemu prisťahovalectvu a obchodovaniu s ľuďmi. Európsky parlament a Rada prijímajú opatrenia v oblastiach, ktoré sa týkajú podmienok vstupu a pobytu, ako aj noriem udeľovania dlhodobých víz a povolení na dlhodobý pobyt členskými štátmi (vrátane tých, ktoré sú udeľované na účely zlúčenia rodiny). Ďalej ide o oblasť vymedzenia práv štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa oprávnenne zdržiavajú v členskom štáte (vrátane podmienok, ktorými sa spravuje sloboda pohybu a pobytu v iných členských štátoch), oblasť nelegálneho prisťahovalectva a neoprávneného pobytu (vrátane odsunu a repatriácie osôb, ktoré sa zdržiavajú na území štátu neoprávnené) a boja proti obchodovaniu s ľuďmi, najmä so ženami a deťmi. Únia môže uzatvárať dohody s tretími krajinami o readmisii štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí nespĺňajú alebo prestali spĺňať podmienky vstupu, prítomnosť alebo pobytu na území jedného z členských štátov, do krajiny pôvodu alebo do krajiny, z ktorej prichádzajú.

Európsky parlament a Rada môžu v súlade s riadnym legislatívnym postupom ustanoviť opatrenia na povzbudzovanie a podporu činnosti členských štátov s cieľom presadzovať integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa oprávnenne zdržiavajú na ich územiach. Je však vylúčená akákoľvek harmonizácia zákonov a iných právnych predpisov členských štátov. Členské štáty majú právo určiť počty prijímaných štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí prichádzajú na ich územie z tretích krajín s cieľom nájsť si prácu buď ako zamestnanci, alebo ako samostatne zárobkovo činné osoby.

Všetky tieto politiky Únie musia naplňovať zásadu solidarity a spravodlivého rozdelenia zodpovednosti medzi členskými štátmi vrátane finančných dôsledkov. Právne akty Únie obsahujú vždy, keď je to potrebné, vhodné opatrenia na uplatnenie tejto zásady.

2 Európska prisťahovalecká politika

Účelom prisťahovaleckej politiky je zaviesť vyvážený prístup k riešeniu legálneho i nelegálneho prisťahovalectva. Právnym základom sú články 79 a 80 ZFEÚ. V prípade legálneho prisťahovalectva má EÚ právomoc určovať podmienky vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí vstúpili na územie niektorého z členských štátov a legálne sa na ňom zdržiavajú, a to aj na účely zlúčenia rodiny. Členské štáty si aj naďalej ponechali právo určovať počet osôb z tretích krajín, ktoré môžu vstúpiť na ich územie a uchádzať sa o zamestnanie. Na podporu integrácie môže EÚ poskytovať stimuly a podporovať opatrenia členských štátov na podporu integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín s oprávneným pobytom. Právo EÚ však neobsahuje ustanovenie o zosúladení vnútroštátnych zákonov a právnych predpisov.

EÚ je povinná predchádzať nelegálnemu prisťahovalectvu a obmedzovať ho najmä účinnou politikou návratu pri plnom rešpektovaní základných práv. Má právomoc uzatvárať s tretími krajinami dohody o readmisii ich štátnych príslušníkov do krajiny pôvodu alebo tranzitu, ak nespĺňajú alebo prestali spĺňať podmienky vstupu, zdržiavania sa alebo pobytu na území niektorého z členských štátov. Podľa Lisabonskej zmluvy by sa politiky prisťahovalectva mali riadiť zásadou solidarity a spravodlivého rozdelenia zodpovednosti medzi členskými štátmi vrátane finančných dôsledkov (článok 80 ZFEÚ).

Komisia prijala v roku 2011 Globálny prístup k migrácii a mobilite (GAMM), ktorý stanovuje všeobecný rámec pre vzťah EÚ s tretími krajinami v oblasti migrácie. Tento prístup spočíva na štyroch pilieroch – legálne prisťahovalectvo a mobilita, nelegálne prisťahovalectvo a obchodovanie s ľuďmi, medzinárodná ochrana a azylová politika a maximalizácia vplyvu migrácie a mobility na rozvoj. Komisia v roku 2020 uverejnila svoj nový pakt, ktorého cieľom je začať azylové

konanie do celkového riadenia migrácie, prepojiť ho s predbežnou kontrolou a návratom a pokryť aj riadenie vonkajších hraníc, lepšie prognózovanie, pripravenosť na krízy a reakciu na ne spolu s mechanizmom solidarity a vonkajšími vzťahmi s kľúčovými tretími krajinami pôvodu a tranzitu. Súčasťou tohto prístupu je odporúčanie Komisie na vytvorenie doplnkových legálnych spôsobov ochrany, akými sú presídlenie a iné formy prijímania osôb z humanitárnych dôvodov, ako programy komunitného sponzorstva a spôsoby spojené so vzdelávaním a s prácou.

Podľa údajov Eurostatu k 1. januáru 2019 malo v EÚ trvalý pobyt 21,8 milióna ľudí, ktorí nie sú občanmi EÚ. To predstavuje 4,9 % počtu obyvateľov EÚ-27. 13,3 milióna občanov EÚ žije v inej členskej krajine ako je tá, kde majú občianstvo. Z hľadiska migračných tokov imigrácia do EÚ z nečlenských krajín v roku 2019 dosiahla úroveň 2,7 milióna. V roku 2019 prišlo do EÚ odhadom 2,7 milióna prisťahovalcov z krajín mimo EÚ a asi 1,2 milióna ľudí emigrovalo z EÚ do krajiny mimo EÚ. Najväčší celkový počet prisťahovalcov (886,3 tisíc) v roku 2019 vykázalo Nemecko, nasledovalo Španielsko (750,5 tisíc), Francúzsko (385,6 tisíc) a Taliansko (332,8 tisíc). Nemecko tiež zaznamenalo v roku 2019 najvyšší počet emigrantov (576,3 tisíc), nasledovalo Francúzsko (299,1 tisíc), Španielsko (296,2 tisíc) a Rumunsko (233,7 tisíc). Celkovo 22 členských štátov EÚ zaznamenalo v roku 2019 vyššiu imigráciu ako emigráciu. V Bulharsku, Chorvátsku, Lotyšsku, Dánsku a Rumunsku však počet emigrantov prevýšil počet imigrantov.

2.1 Legislatívny rámec európskej prisťahovaleckej politiky

Od roku 2008 bolo na tému prisťahovalectva prijatých niekoľko európskych smerníc, pričom súčasný prístup spočíva v prijímaní odvetvových právnych predpisov podľa kategórií migrantov s cieľom vytvoriť politiku legálneho prisťahovalectva na úrovni EÚ.

Smernicou 2009/50/ES o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely vysokokvalifikovaného zamestnania sa zaviedla tzv. modrá karta EÚ. Ide o zrýchlený postup vydávania osobitných povolení na pobyt a pracovných povolení za atraktívnejších podmienok, aby štátni príslušníci tretích krajín mohli v členských štátoch získať vysokokvalifikované zamestnanie. Smernica 2011/98/EÚ o jednotnom postupe vybavovania žiadostí o jednotné povolenie na pobyt a zamestnanie na území členského štátu pre štátnych príslušníkov tretích krajín a o spoločnom súbore práv pracovníkov z tretích krajín s oprávneným pobytom v členskom štáte stanovuje spoločný zjednodušený postup pre štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí žiadajú o povolenie na pobyt a pracovné povolenie v niektorom členskom štáte, a stanovuje aj spoločný súbor práv, ktoré majú mať legálni prisťahovalci.

Smernica 2014/36/EÚ o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účel zamestnania ako sezónni pracovníci určuje podmienky vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely zamestnania ako sezónnych pracovníkov. Sezónni pracovníci sa môžu v EÚ dočasne legálne zdržiavať (najviac päť až deväť mesiacov v závislosti od členského štátu) na účely výkonu činnosti závislej od ročného obdobia, pričom ich hlavné miesto pobytu ostáva v tretej krajine. Touto smernicou sa stanovuje aj súbor práv, ktoré sa na takýchto migrujúcich pracovníkov vzťahujú. Smernica 2014/66/EÚ o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci vnútropodnikového presunu umožňuje podnikom a nadnárodným spoločnostiam dočasne presúvať manažérov, špecialistov a zamestnaných štážistov do svojich pobočiek a dcérskych spoločností so sídlom v EÚ. Smernica 2016/801/EÚ uvádza podmienky vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely výskumu, štúdia, odborného vzdelávania, dobrovoľníckej služby, výmenných programov žiakov alebo vzdelávacích projektov a činnosti aupair. Postavenie štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí majú dlhodobý pobyt v EÚ, upravuje smernica Rady 2003/109/ES o právnom postavení štátnych príslušníkov tretích krajín, ktoré sú osobami s dlhodobým pobytom. Táto smernica sa zmenila v roku 2011, keď sa oblasť pôsobnosti rozšírila o utečencov a iné osoby pod medzinárodnou ochranou.

Právomoc EÚ v oblasti integrácie je obmedzená. Smernica Rady 2003/86/ES obsahuje ustanovenia o práve na zlúčenie rodiny, ktoré siahajú nad rámec práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života podľa článku 8 Európskeho súdu pre ľudské práva. V roku 2011 prijala Komisia Európsku agendu v oblasti integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín. V roku 2020

Komisia predložila Akčný plán pre integráciu a začlenenie 2021 – 2027, ktorý zahŕňa rámec politiky a konkrétne iniciatívy na pomoc členským štátom pri integrácii a začleňovaní približne 34 miliónov príslušníkov tretích krajín, ktorí majú legálny pobyt na území EÚ, v oblasti vzdelávania, zamestnania, zdravotnej starostlivosti a bývania.

EÚ prijala na boj proti nelegálnemu prisťahovalectvu niekoľko dôležitých právnych predpisov. V tzv. balíku opatrení proti prevádzkaom je začlenená smernica Rady č. 2002/90/ES, ktorou sa jednotne vymedzuje pojem trestného činu napomáhania neoprávneného vstupu, tranzitu a bydliska, a rámcové rozhodnutie č. 2002/946/SVV, ktorým sa stanovujú trestné sankcie za takéto konanie. Obchodovanie s ľuďmi je predmetom smernice 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania. Balík dopĺňa smernica Rady 2004/81/ES o povoleniach na trvalý pobyt vydaných osobám, ktoré sú obeťami obchodovania s ľuďmi alebo prevádzkačstva, a ktoré spolupracujú s príslušnými orgánmi.

Smernica 2008/115/ES o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území (tzv. smernica o návrate) stanovuje spoločné normy a postupy EÚ na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín. Parlament a Rada prijali nariadenie (EÚ) 2016/1953 o zavedení európskeho cestovného dokladu pre návrat príslušníkov tretích krajín s neoprávneným pobytom. Európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž (Frontex) pomáha členským štátom pri činnostiach súvisiacich s návratom.

V smernici 2009/52/ES sa stanovujú sankcie a opatrenia, ktoré sa majú uplatňovať v členských štátoch voči zamestnávateľom štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na území členských štátov. Od roku 2001 si členské štáty vzájomne uznávajú rozhodnutia o vyhostení (smernica 2001/40), podľa ktorých sa rešpektuje a dodržiava rozhodnutie jedného členského štátu o vyhostení štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorý je prítomný v inom členskom štáte.

EÚ zároveň rokuje a uzatvára dohody o readmisii s krajinami pôvodu a tranzitu na účely návratu nelegálnych migrantov a spolupráce v boji proti obchodovaniu s ľuďmi. V týchto dohodách sa stanovuje, že spoločné readmisné výbory budú monitorovať ich vykonávanie. Taktiež sú prepojené na dohody o zjednodušení udeľovania víz, ktorých cieľom je poskytnúť potrebný stimul pre rokovania o readmisii v dotknutej tretej krajine bez zvýšenia nelegálnej migrácie.

3 Azylová politika EÚ

Cieľom azylovej politiky EÚ je poskytnúť zodpovedajúce právne postavenie každému štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, ktorý potrebuje medzinárodnú ochranu v jednom z členských štátov, a zabezpečiť súlad so zásadou zákazu vyhostenia alebo vrátenia. Na tento účel sa Únia snaží o vytvorenie spoločného európskeho azylového systému. Právnym základom sú článok 67 ods. 2, články 78 a 80 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) a článok 18 Charty základných práv EÚ. Zámerom je vypracovať spoločnú politiku v oblasti azylu, doplnkovej ochrany a dočasnej ochrany, ktorá musí byť v súlade so Ženevským dohovorom o právnom postavení utečencov (1951) a s jeho protokolom (1967).

3.1 Spoločný európsky azylový systém

EÚ v roku 1999 zriadila Spoločný európsky azylový systém (CEAS), ktorý stanovuje spoločné normy a spoluprácu tak, aby sa so žiadateľmi o azyl zaobchádzalo v otvorenom a spravodlivom systéme rovnako. CEAS je postavený na nasledujúcich piatich legislatívnych nástrojoch.

Cieľom smernice o konaní o azyle 2013/32/EÚ je stanoviť podmienky pre spravodlivé, rýchle a kvalitné rozhodnutia o azyle. Žiadateľom o azyl so špeciálnymi potrebami sa dostáva potrebnej podpory, aby vysvetlili svoje tvrdenie, a najmä je zaistená ochrana mladistvých bez sprievodu a obetí mučenia. Smernica o podmienkach prijímania 2013/33/EÚ zaisťuje, aby boli žiadateľom o azyl v celej EÚ k dispozícii spoločné normy pre podmienky príjmu (ako je bývanie, strava a obliečenie a za určitých podmienok prístup k zdravotnej starostlivosti, vzdelaniu alebo zamestnaniu),

aby sa zaistila dôstojná životná úroveň v súlade s Chartou základných práv. Smernica o oprávnení na medzinárodnú ochranu 2011/95/EÚ (tzv. kvalifikačná smernica) uvádza dôvody pre udeľenie medzinárodnej ochrany a tiež poskytuje prístup k právam a integračným opatreniam. Nariadenie Dublin III (Nariadenie EP a Rady EÚ č. 604/2013) posilňuje ochranu žiadateľov o azyl počas procesu určenia štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o azyl, a vysvetľuje pravidlá, ktorými sa riadia vzťahy medzi štátmi. Vytvára systém na zisťovanie včasných problémov v národných azylových alebo prijímacích systémoch a riešenie ich základných príčin predtým, ako sa rozvinú do plnohodnotných kríz. Nariadenie EURODAC (Nariadenie EP a Rady EÚ č. 603/2013) podporuje určenie zodpovedného členského štátu podľa dublinského nariadenia a umožňuje orgánom presadzovania práva za prísne obmedzených okolností prístup k databáze EÚ o odtlačkoch prstov žiadateľov o azyl s cieľom predchádzať najzávažnejším zločinom, odhaľovať ich alebo vyšetrovať, ako napr. vraždy a terorizmus.

Európsky podporný úrad pre azyl (EASO) podporuje implementáciu spoločného európskeho azylového systému členskými štátmi prostredníctvom rozvoja školení, budovania kapacít, núdzovej pomoci, informácií a analýz a činností spolupráce s tretími krajinami. EASO je agentúra EÚ zriadená nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 439/2010.

V prvej fáze spoločného európskeho azylového systému (CEAS) (1999 – 2004), ktorým sa stanovili kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o azyl (nahradil medzinárodný/medzivládny Dublinský dohovor z roku 1990) vrátane vytvorenia Európskej azylovej daktyloskopickkej databázy (Eurodac) na uchovávanie a porovnávanie údajov o odtlačkoch prstov. Vymedzili sa v ňom aj spoločné minimálne normy, ktoré členské štáty majú dodržiavať v súvislosti s prijímaním žiadateľov o azyl, určené kvalifikácie pre medzinárodnú ochranu a povahu poskytovanej ochrany, a stanovili sa postupy udeľovania a odnímania postavenia utečenca.

3.2 Vývoj spoločného európskeho azylového systému po prijatí Lisabonskej zmluvy

Lisabonskou zmluvou (2009) sa zmenila situácia tým, že opatrenia v oblasti azylu sa menia z ustanovovania minimálnych noriem na vytváranie spoločného systému s jednotným štatútom a postupmi.

Tento spoločný systém musí obsahovať jednotný štatút azylu, jednotný štatút doplnkovej ochrany, spoločný systém dočasnej ochrany, spoločné postupy udeľovania a odnímania jednotného štatútu azylu alebo doplnkovej ochrany, kritériá a mechanizmy na rozhodovanie o tom, ktorý členský štát je príslušný posúdiť žiadosť o azyl, normy týkajúce sa podmienok prijímania žiadateľov o azyl a partnerstvo a spoluprácu s tretími krajinami.

Lisabonskou zmluvou sa v článku 80 ZFEÚ výslovne stanovuje zásada solidarity a spravodlivého rozdeľovania zodpovednosti, vrátane všetkých finančných záťaží, medzi členskými štátmi. Kroky EÚ v oblasti azylu by mali, ak je to potrebné, obsahovať vhodné opatrenia na uplatnenie tejto zásady. Zmluvou sa výrazne zmenil aj rozhodovací postup v oblasti azylu, a to zavedením postupu spolurozhodovania ako štandardného postupu. Okrem toho sa výrazne zlepšila súdna kontrola vykonávaná Súdnym dvorom EÚ. Komisia v snahe opäť spustiť pozastavenú reformu CEAS, predložila v septembri 2020 Nový pakt o migrácii a azyly.

Globálny prístup k migrácii a mobilite (GPMM), ktorý Komisia prijala v roku 2011, je zastrešujúcim rámcom vonkajšej migračnej a azylovej politiky EÚ. Vymedzuje sa v ňom, akým spôsobom EÚ vedie svoje politické dialógy a spoluprácu s krajinami, ktoré nie sú členmi EÚ, a to na základe jasne vymedzených priorít. Je súčasťou celkovej vonkajšej činnosti EÚ a zahŕňa rozvojovú spoluprácu. Medzi jeho hlavné ciele patrí lepšia organizácia legálnej migrácie, predchádzanie nelegálnej migrácii a boj proti nej, maximalizácia vplyvu migrácie a mobility na rozvoj a podpora medzinárodnej ochrany

Hlavným nástrojom financovania v rozpočte EÚ v oblasti azylu je Fond pre azyl, migráciu a integráciu (AMIF). Prostriedky z AMIF na roky 2014 – 2020 dosiahli 6,6 miliardy eur. V dlhodobom

rozpočte EÚ na obdobie 2021 – 2027 sa finančné prostriedky v rámci nového fondu AMIF zvýšili na 9,9 miliardy eur. Ďalšie nástroje financovania z EÚ, ako je Európsky sociálny fond (ESF), Fond európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby (FEAD) a Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF), tiež pridávajú finančné prostriedky, najmä na podporu integrácie utečencov a migrantov, hoci podiel finančných prostriedkov, ktoré sú im pridelené, sa nezohľadňuje osobitne v rozpočtových riadkoch, a teda nie je jasný.

Podobne sa počítateľné príspevky pre úrad EASO (budúcu Agentúru EÚ pre azyl) v rokoch 2014 – 2020 zvýšili zo 109 miliónov eur na 456 miliónov eur. Aby bolo v budúcnosti možné poskytovať plnú operačnú podporu v oblasti konaní o azyle, nový viacročný finančný rámec (VFR) stanovuje na roky 2021 – 2027 rozpočet vo výške 1,22 miliardy eur.

Mimo VFR, ale v rámci rozpočtu EÚ existujú trustové fondy pre vonkajšie opatrenia, ako sú Núdzový trustový fond EÚ pre Afriku, Regionálny trustový fond EÚ, nástroj pre utečencov v Turecku.

Európsky rozvojový fond (ERDF), ktorý predtým netvoril súčasť rozpočtu EÚ, bol začlenený do VFR na roky 2021 – 2027 v rámci okruhu „Susedstvo a svet“ (98,4 miliardy eur pre celý okruh). Zameriava sa na odstránenie chudoby a naplnenie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj, ale v posledných rokoch sa čoraz častejšie využíva na financovanie reakcie na migračné otázky.

Podľa Eurostatu v roku 2020 v členských štátoch EÚ požiadalo o medzinárodnú ochranu 416 600 prvých žiadateľov o azyl. Hlavné občianstvo žiadateľov o azyl v EÚ v roku 2020 bolo sýrska, afganská, venezuelská a kolumbijská. 41% prvostupňových rozhodnutí EÚ o azyle v roku 2020 malo pozitívny výsledok.

Záver

Zmluva o založení Európskeho spoločenstva s cieľom ďalej vytvárať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti stanovuje prijatie opatrení zameraných na zabezpečenie voľného pohybu osôb súbežne s vedľajšími opatreniami vzťahujúcimi sa na kontroly na vonkajšej hranici, azyl a prisťahovalectvo a tiež prijatie opatrení vzťahujúcich sa na azyl, prisťahovalectvo a zabezpečenie práv štátnych príslušníkov tretích krajín. Európska komisia pri systéme riadenia migrácie presadzuje komplexný prístup, ktorý uznáva kolektívnu zodpovednosť a vybudovanie systému, ktorý zaisťuje riadenie a normalizáciu migrácie z dlhodobého hľadiska. Snaží sa o zavedenie spoločného európskeho rámca a lepšiu správu riadenia migrácie a azylu, ako aj nový mechanizmus solidarity, zvýšenie konzistentnosti a efektívnosti postupov na hraniciach a zabezpečenie jednotného štandardu podmienok prijímania. EÚ má zabezpečiť spravodlivé zaobchádzanie so štátnymi občanmi tretích krajín, ktorí sa oprávnené zdržiavajú na území členských štátov. Integračná politika má viesť k zabezpečeniu ich práv a povinností, ktoré sú porovnateľné s právami a povinnosťami občanov EÚ. Spoločná azylová politika by sa mala riadiť zásadou solidarity a spravodlivého rozdelenia zodpovednosti medzi členskými štátmi, a to aj na finančnej úrovni.

Literatúra

- [1] European commission : Asylum and Migration. Glossary 6.0. 2018. European Migration Network (online), 2018. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-09/interactive_glossary_6.0_final_version.pdf.
- [2] Európska komisia: Nový pakt o migrácii a azyle. Nový začiatok pre migráciu v Európe. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_sk.
- [3] Európsky parlament: Informačné listy o Európskej únii. Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Online. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/section/202/priestor-slobody-bezpecnosti-a-spravodlivosti>.
- [4] Eurostat: Asylum statistics. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics.

- [5] Eurostat: Migration and migrant population statistics. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_21.8_million_non-EU-27_citizens_living_in_the_EU-27_on_1_January_2019.
- [6] Medzinárodná organizácia pre migráciu : Migrácia vo svete. Dostupné na internete: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete.html>.
- [7] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1953 z 26. októbra 2016 o zavedení európskeho cestovného dokladu pre návrat neoprávnene sa zdržiavajúcich štátnych príslušníkov tretích krajín a zrušení odporúčania Rady z 30. novembra 1994. Úradný vestník Európskej únie L 311/13, 17.11.2016.
- [8] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 603/2013 z 26. júna 2013 o zriadení systému Eurodac na porovnávanie odtlačkov prstov pre účinné uplatňovanie nariadenia (EÚ) č. 604/2013, ktorým sa ustanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov, a o žiadostiach orgánov členských štátov na presadzovanie práva a Europolu o porovnanie s údajmi v systéme Eurodac na účely presadzovania práva a o zmene nariadenia (EÚ) č. 1077/2011, ktorým sa zriaďuje Európska agentúra na prevádzkové riadenie rozsiahlych informačných systémov v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti (prepracované znenie). Úradný vestník Európskej únie L 180/1, 29.6.2013.
- [9] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 604/2013 z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov (prepracované znenie). Úradný vestník Európskej únie L 180/31, 29.6.2013.
- [10] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 439/2010 z 19. mája 2010, ktorým sa zriaďuje Európsky podporný úrad pre azyl. Úradný vestník Európskej únie L 132/11, 29.5.2010.
- [11] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Európska agenda v oblasti integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín /* KOM/2011/0455 v konečnom znení.
- [12] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán pre integráciu a začlenenie 2021 – 2027. COM(2020) 758 final.
- [13] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov : Globálny prístup k migrácii a mobilite. KOM(2011) 743 v konečnom znení.
- [14] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o Novom pakte o migrácii a azyle. COM(2020) 609 final.
- [15] Príloha k Oznámeniu Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov o Novom pakte o migrácii a azyle. COM(2020) 609 final ANNEX.
- [16] Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 319/1996 Z. z. Dohovor o právnom postavení utečencov.
- [17] Smernica Rady 2009/50/ES z 25. mája 2009 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely vysokokvalifikovaného zamestnania. Úradný vestník Európskej únie L 155/17, 18.6.2009.
- [18] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/98/EÚ z 13. decembra 2011 o jednotnom postupe vybavovania žiadostí o jednotné povolenie na pobyt a zamestnanie na území členského štátu pre štátnych príslušníkov tretích krajín a o spoločnom súbore práv pracovníkov z tretích krajín s oprávneným pobytom v členskom štáte. Úradný vestník Európskej únie L 343/1, 23.12.2011.
- [19] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/36/EÚ z 26. februára 2014 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účel zamestnania ako sezónni pracovníci. Úradný vestník Európskej únie L 94/375, 28.3.2014.

- [20] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/66/EÚ z 15. mája 2014 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci vnútropodnikového presunu. Úradný vestník Európskej únie L 157/1, 27.5.2014.
- [21] Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/801 z 11. mája 2016 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely výskumu, štúdií, odborného vzdelávania, dobrovoľníckej služby, výmenných programov žiakov alebo vzdelávacích projektov a činnosti aupair (prepracované znenie). Úradný vestník Európskej únie L 132/21, 21.5.2016.
- [22] Smernica Rady 2003/109/ES z 25. novembra 2003 o právnom postavení štátnych príslušníkov tretích krajín, ktoré sú osobami s dlhodobým pobytom.
- [23] Smernica Rady 2003/86/ES z 22. septembra 2003 o práve na zlúčenie rodiny. Úradný vestník Európskej únie L 251/12, 3.10.2003.
- [24] Smernica Rady 2002/90/ES, ktorá definuje napomáhanie neoprávneného vstupu, tranzitu a bydlisku. Úradný vestník európskych spoločenstiev L 328/17, 5.12.2002.
- [25] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV. Úradný vestník Európskej únie L 101/1, 15.4.2011.
- [26] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území. Úradný vestník Európskej únie L 348/98, 24.12.2008.
- [27] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/52/ES z 18. júna 2009, ktorou sa stanovujú minimálne normy pre sankcie a opatrenia voči zamestnávateľom štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na území členských štátov. Úradný vestník Európskej únie L 168/24, 30.6.2009.
- [28] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/32/EÚ z 26. júna 2013 o spoločných konaniach o poskytovaní a odnímaní medzinárodnej ochrany. Úradný vestník Európskej únie L 180/60, 29.6.2013.
- [29] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/33/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa stanovujú normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu (prepracované znenie). Úradný vestník Európskej únie L 180/96, 29.6.2013.
- [30] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území. Úradný vestník Európskej únie L 348/98, 24.12.2008.
- [31] Zmluva o fungovaní Európskej únie (Konsolidované znenie), Úradný vestník Európskej únie C 326/1. Dostupné na internete https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2012.326.01.0001.01.SLK&toc=OJ%3AC%3A2012%3A326%3ATOC.

Veková heterogenita verzus výkonnosť pracovného tímu

Jozef SABLIK*

Age heterogeneity versus work team performance

Abstract

The general trend of changing the length (extension) and structure of people's active working age and the related changes in their work skills, attitude to work and their impact on the effectiveness of team formation and management are increasingly common and urgent topic theoretical research and reasons for changes in practical team management performance, work processes and work systems respectively. The aim of the paper is to point out the main problems of the existence of age heterogeneity and the possibility (experience) of solving its consequences.

Keywords: work system, work team, age structure of the team, productivity and efficiency, performance of the work system

JEL Classification: E22, E24, M21

Úvod

Konkurenčná schopnosť ako predpoklad i parameter rozvoja a prosperity podniku je dokázateľne závislá na vzdelanostnej (kvalifikačnej) a vekovej štruktúre jeho zamestnancov. Preto je táto závislosť (dlhodobá) predmetom záujmu manažmentu podnikov a spolu s problematikou interkultúrnosti pracovných tímov aj aktuálnou potrebou a cieľom rozsiahlych výskumných štúdií.

V ostatnom čase sa v súvislosti s riešením potreby (počtu a kvalifikácie) personálu stáva stále aktuálnejšou aj potreba riešiť dôsledky (účinky, pôsobenie) veku zamestnancov (vekovej štruktúry pracovných tímov) na výkonnosť a efektívnosť pracovných systémov podnikov.

Obsah pojmu „veková heterogenita“ zamestnancov sa v publikovaných štúdiách (ale už aj v praxi podnikového manažmentu) chápe ako:

- podiel počtu vekovo rozdielných skupín zamestnancov v štruktúre (tvorených, manažovaných) pracovných tímov,
- rozpätie veku zamestnancov v štruktúre pracovného tímu, ako rozdiel veku najstarších a najmladších členov tímu,
- separácia (rozčleňovanie) zamestnancov pracovného tímu do skupín podľa ich príslušnosti k určitej vekovej skupine ako dôsledok (následok), resp. prejav:
 - všeobecne platného trendu predlžovania veku ľudí,
 - tímového (skupinového) charakteru práce,
 - lokálnych cieľov (konceptie) riešenia politiky zamestnanosti v jednotlivých podnikoch (organizáciách) a regiónoch.

* prof. Ing. Jozef Sablik, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.sablik@vsemvs.sk

Heterogenita (diverzita) veku zamestnancov ako aktuálny parameter (charakteristika, znak) vekovej štruktúry pracovných tímov, podľa výsledkov realizovaných výskumov i podľa praktických skúseností manažérov podnikov pôsobí na tvorbu a efektívnosť fungovania pracovných tímov (pracovných systémov):

- pozitívne – determinuje (ovplyvňuje) silu (pracovný potenciál) a inovatívnosť (tvorivý charakter) pracovného potenciálu tímov (synergia vedomostí a skúseností starších zamestnancov s progresívnosťou myslenia a dynamikou konania mladších členov pracovného tímu);
- negatívne – vyvoláva (podporuje) odstredivé (separačné) tendencie vo vnútri pracovného tímu na základe vnímanej rozdielnosti (inakosti) pracovného potenciálu, prístupu k práci a obavy o uchovanie pracovnej pozície, resp. možnosti kariérneho rastu jednotlivých kategórií vekovej štruktúry pracovného tímu.

Intenzita a smer pôsobenia vekovej heterogenity pracovného tímu je závislá najmä od typu komunikácie zamestnancov (členov pracovného tímu).

Ak sa nevytvoria podmienky pre fungovanie spontánnej (formálnej i neformálnej) komunikácie členov pracovného tímu, vzniká predpoklad negatívneho pôsobenia vekovej heterogenity (pokles výkonnosti pracovného tímu, zníženie intenzity inovačných procesov, zhoršovanie medziľudských vzťahov, nespokojnosť s prácou, fluktuácia a pod.). [Livian, Y. F. / 4 ; Stein, V. / 8]

Ak ale vedúci zamestnanci podniku (línioví manažéri) vnímajú (hodnotia, posudzujú) existenciu vekovej heterogenity (diverzity) pracovných tímov racionálne a vytvárajú podmienky pre dobre (spontánne) fungujúcu komunikáciu v pracovnom tíme, môže byť pôsobenie vekovej heterogenity pozitívne alebo aspoň neutrálne.

Základné charakteristiky vekovej heterogenity

Pre potreby identifikácie vplyvu vekovej heterogenity, stanovenie (posúdenie) intenzity a smeru jej pôsobenia v procese projektovania opatrení na potlačenie (negatívneho) vplyvu vekovej heterogenity je potrebné stanoviť (ohraničiť) sústavu jej charakteristických znakov (určujúcich parametrov).

Z doteraz známych skúseností z popisu, posudzovania a odstraňovania / posilňovania pôsobenia vekovej heterogenity možno vyexcerpovať tieto jej najvýznamnejšie parametre (znaky, charakteristiky):

- charakter (druh, vlastnosti) pracovným tímom realizovaných procesov (typ práce);
- vekové rozpätie a vnútorná štruktúra, t. j. počet vekových skupín v rámci daného pracovného tímu (v príslušnom škálovaní);
- registrované vplyvy vekovej heterogenity (diverzity vekovej štruktúry) na fungovanie pracovného tímu (pracovného systému)
 - smer pôsobenia (negatívny, pozitívny),
 - intenzita pôsobenia (miera pociťovaného vplyvu);
- merateľné (aj nemerateľné) účinky (prejavy vplyvu) vekovej heterogenity (najmä) na efektívnosť fungovania pracovného tímu (pracovného systému),
 - rast / pokles výkonnosti pracovného tímu,
 - vážnosť a frekvencia vzniku vnútrotímových konfliktov (agresivity správania sa členov pracovného tímu),
 - vznik (frekvencia a rozsah) negatívneho vplyvu vekovej heterogenity na zdravotný stav členov pracovného tímu;

- registrovaný vplyv vekovej heterogenity na zmenu (najmä negatívnu) tvorivého potenciálu pracovného tímu;
- registrovaný vplyv vekovej heterogenity na zmeny parametrov sociálno-psychologického prostredia pracovného tímu (pracovná pohoda, spokojnosť s prácou, saturácia prácou, pracovné vyhorenie a pod.).

Tieto charakteristiky (parametre) vplyvu vekovej heterogenity možno (je potrebné) modifikovať podľa konkrétneho charakteru a veľkosti pracovného tímu, resp. ďalej špecifikovať (konkretizovať, dekomponovať) podľa typu pracovných procesov (prác), ktoré v ňom prebiehajú a tiež podľa účelu (cieľa), pre ktorý chceme vplyv vekovej heterogenity na fungovanie pracovného tímu (pracovného systému) hodnotiť – viď obr. 1.

Obr. 1 Posudzovanie a korekcia vplyvu vekovej heterogenity na výkonnosť pracovných systémov

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Ries, B., C. / 7

Ak chceme posúdiť pôsobenie (smer, intenzitu) vekovej heterogenity na efektívnosť fungovania pracovného tímu (pracovného systému), je potrebné poznať konkrétne hodnoty jednotlivých (najvýznamnejších) parametrov (charakteristik, znakov) pôsobenia vekovej heterogenity.

Objektívne (vierohtodné) hodnoty parametrov vplyvu vekovej heterogenity na efektívnosť fungovania pracovného tímu (systému) je možné získať využitím vhodných (dostupných, overených) metód (pozorovanie, meranie, porovnávanie, extrapolácia, odhad, atď.) a postupov.

Pracovný proces je potrebné (možné) charakterizovať (identifikovať) týmito jeho určujúcimi veličinami:

- typ pracovného procesu (jednoduchý – zložitý, ručný – mechanizovaný, s prevahou fyzického alebo psychického zaťaženia, opakujúci sa – nevratný, atď.),
- náročnosť pracovného procesu (veľkosť, druh a expozícia zaťaženia pri práci),
- nadväznosť pracovného procesu (začiatok a koniec pracovného procesu),
- druh a množstvo výstupov pracovného procesu (počet merateľných jednotiek výkonu na výstupe pracovného systému),
- systém riadenia pracovného procesu (deľba a organizácia prác, systém riadenia procesu, „vlastník“ procesu a pod.).

Pracovný tím je potrebné (vhodné) popísať (charakterizovať) týmito jeho najvýznamnejšími znakmi (parametrami):

- počet členov (veľkosť) pracovného tímu,
- kvalifikačná štruktúra členov pracovného tímu,
- počet vekovo odlišných skupín vo vnútri pracovného tímu,

- vekové rozpätie členov pracovného tímu,
- dôvody vytvorenia pracovného tímu a očakávané ciele jeho činnosti.

Vplyv vekovej heterogenity na efektívnosť činnosti pracovného tímu (pracovného systému) možno charakterizovať týmito najvýznamnejšími znakmi:

- rast / pokles výkonnosti pracovného tímu (pracovného systému),
- frekvencia, typ a závažnosť vznikajúcich konfliktov medzi členmi pracovného tímu (medzi pracovnými skupinami),
- forma a úroveň (formálnej i neformálnej) komunikácie vo vnútri pracovného tímu, resp. medzi pracovnými skupinami,
- vznik (frekvencia a závažnosť) pracovných úrazov a chorôb z povolania.

Pôsobenie vekovej heterogenity na inovatívnosť a úroveň kreativity pracovného potenciálu pracovného tímu (systému) možno posúdiť týmito charakteristikami:

- ochota prebrať zodpovednosť za riešenie nových pracovných úloh,
- snaha členov pracovného tímu podieľať sa na riešení nových pracovných úloh, projektov,
- úroveň, stálosť a kreativnosť výkonnosti pracovného tímu (pracovného systému).

Vplyv vekovej heterogenity na kvalitu pracovných podmienok (sociálne – psychologického prostredia) pracovného systému možno posúdiť týmito znakmi :

- pracovná pohoda (úroveň pracovných podmienok podporujúca stálosť zloženia pracovného tímu a jeho výkonnosť),
- spokojnosť a identita s prácou (frekvencia vzniku konfliktov, migrácia členov pracovného tímu),
- saturácia (nasýtenosť) prácou, t. j. meniaci sa obsah a tempo práce členov pracovného tímu (potlačanie vzniku monotónie práce),
- odmena za prácu (primeranosť a spravodlivosť zložiek hmotnej a nehmotnej stimulácie členov pracovného tímu). [Börner, K. / ; Trebuňa, P. / 9 ; Horčíčka, A. / 2]

Stanovenie konkrétnych hodnôt merateľného vplyvu a posúdenie úrovne nemerateľných účinkov vekovej heterogenity na efektívnosť činnosti pracovných tímov (fungovania pracovných systémov), t. j. stanovenie smeru a intenzity pôsobenia vekovej heterogenity je riešiteľné využitím exaktných metód pozorovanie, meranie), poznatkov manažérskej empirie, resp. intuíciou (expertným odhadom) – podľa tab. 1.

Tab. 1 Prehľad vybraných metód merania a posudzovania vplyvu vekovej heterogenity na efektívnosť činnosti pracovných tímov

Charakteristika pracovného tímu	Parameter vplyvu	Metóda hodnotenia (posudzovania) vekovej heterogenity
Pracovný proces	* typ procesu * náročnosť výkonu procesu * výkonnosť procesu * typ riadenia systému	* popis, grafické zobrazenie * psycho-fyziologické štúdie (metódy, testy) * kapacitné prepočty (meranie výkonu) * grafický model systému riadenia
Pracovný tím	* veľkosť (počet členov) * veková štruktúra (diverzita) * vekové rozpätie * kvalifikačná štruktúra	* analýza dokumentácie personálneho útvaru podniku

Pôsobenie na efektívnosť pracovného systému a kreativitu prac. potenciálu	* zmena pracovnej výkonnosti * vznikajúce konflikty * komunikácia * úrazy, chorobnosť * pracovná iniciatíva * stálosť výkonu systému	* evidencia výkonov (pracovné výkazy) * komunikácia (rozhovory, pohovory, posudky) * pozorovanie (vedúci tímu, člen tímu) * výkazy BOZP a pracovnej neschopnosti * hodnotenie, posudky (vedúci prac. tímu) * pracovné výkazy, výkazy inovačnej aktivity
Pracovné prostredie, pracovné podmienky	* parametre hmotného prostredia * param. nehmotného prostredia * odmena za prácu * fluktuácia, migrácia	* pozorovanie, meranie, analýza * pozorovanie, testy, porovnávanie * evidencia miezd a plátov * evidencia stavu zamestnancov v podniku

Zdroj: vlastné spracovanie

Výsledné hodnotenie pôsobenia vekovej heterogenity na výkonnosť pracovného tímu

Premyslený, dlhodobý a systematický prístup k vnímaniu a posudzovaniu vplyvu vekovej heterogenity na funkčnosť (efektívnosť činnosti) pracovných tímov pre jednotlivé pracovné systémy umožňuje:

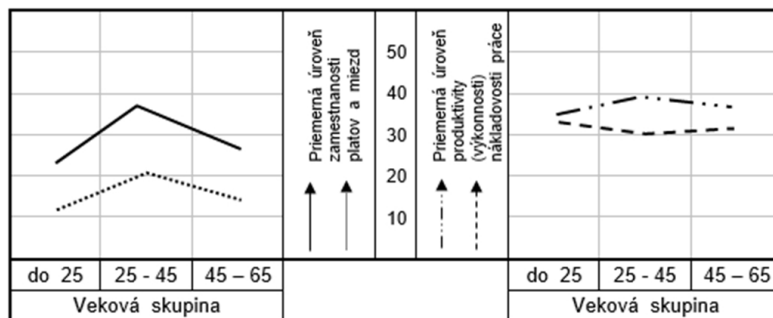
- akcelerovať pozitívne pôsobenie vekovej heterogenity členov pracovného tímu,
- potláčať negatívne účinky vekovej heterogenity členov pracovného tímu.

Hlavným cieľom a najvýznamnejšími ukazovateľmi správneho hodnotenia (posudzovania) vplyvu vekovej heterogenity sú najmä:

- miera (rozsah, počet) angažovanosti starších zamestnancov v štruktúre pracovných tímov podniku,
- efektívnosť a racionálnosť činnosti vekovo diverzifikovaných pracovných tímov v štruktúre zamestnancov podniku.

Napĺňanie týchto cieľov potvrdzuje podporu tvorby (budovaniu) pracovných tímov. Podpora tímovej práce je hlavným znakom progresivity riadenia pracovných systémov nielen v našich podnikoch, ale aj vo väčšine priemyselne vyspelých krajín EÚ. Je to v súčasnosti najčastejšie uplatňovaná koncepcia manažérstva práce s cieľom zabezpečiť prosperitu a konkurenčnú schopnosť podnikov.

Obr. 2 Základné štatistické ukazovatele prínosov riešenia tvorby a manažmentu vekovo diverzifikovaných pracovných tímov

Zdroj: vlastné spracovanie štatistických dát OECD

Výsledky realizovaných výskumných projektov, ako aj empirické poznatky v oblasti manažmentu tímovej práce dávajú možnosť poznávať a modelovať poznatky z riadenia tímovej práce za pôsobenia vekovej heterogenity pracovných tímov. [Landau, K. / 3 ; Miskell, J.,R. / 6]

Výmena poznatkov a skúseností z využitia pozitívneho účinku tvorby (budovania) a využívania vekovo diverzifikovaných pracovných tímov na všetkých úrovniach:

- internacionalizovaný (globalizovaný) výskum,
- integrovaný národný (podnikový) výskum,
- tímové projektovanie tvorby a manažovania vekovo diverzifikovaných pracovných tímov

poskytuje možnosť rozšírenia teoretického poznania v oblasti a zdokonaľovania manažmentu pracovných systémov s vekovo diverzifikovanou štruktúrou ich pracovných tímov najmä tým, že:

- napomáha zužitkovať spoločne nadobudnuté poznatky z odstraňovania (potláčania) negatívnych účinkov vekovej heterogenity pracovných tímov,
- umožňuje zvyšovať veľkosť a efektívnosť využívania (vynakladania) pracovného potenciálu vekovo diverzifikovaných pracovných tímov s cieľom dosiahnuť (potvrdiť) efektívnosť tímovej práce aj za pôsobenia vekovej heterogenity pracovných tímov.

Záver

Výsledky doterajších výskumov i praktické skúsenosti podnikových manažérov (manažérska mpíria) potvrdzujú, že:

„pracovný tím je viac, ako pracovná skupina“.

Pracovný tím je kolektív spolupracovníkov, ktorý je tvorený (budovaný) cieľovo a účelovo a predstavuje integrujúci medzistupeň manažérstva podniku a manažérstva pracovných systémov.

Pracovný tím vykazuje tieto hlavné rozdiely (odlišnosti) voči štruktúre a pôsobnosti pracovných skupín alebo jednotlivcov:

- pracovný tím je zameraný na realizáciu spoločnej pracovnej úlohy s daným spoločným cieľom,
- pracovný tím autonómne ovláda určitú (uzavretú, ohraničenú) časť procesu pracovného systému (je vlastníkom procesu),
- pracovný tím disponuje širším, flexibilnejším pracovným potenciálom s výrazne vyšším stupňom jeho kreativity,
- pracovný tím preberá zodpovednosť za priebeh a výsledky práce aj za spravodlivé rozdelenie odmeny za odvedený pracovný výkon,
- pracovný tím má schopnosť zjednocovať predstavy a požiadavky všetkých členov tímu (riešiť, potláčať vznik konfliktov),
- pracovný tím je schopný riešiť (pomáha prekonávať) obavy z prijatia nesprávneho (individuálneho) rozhodnutia,
- pracovný tím má svoj systém (internej a externej) komunikácie ako aj svoj systém tímovej identity. [Mabey, Ch. – Caird, S. / 5]

Ak pre takto definovaný pracovný tím aplikujeme už uvedené poznatky o pôsobení vekovej heterogenity, dá sa očakávať pozitívny výstup projektovania (tvorby štruktúry) a efektívny systém manažérstva aj vekovo diverzifikovaných pracovných tímov zodpovedajúcich aktuálnym potrebám (požiadavkám) rozvoja pracovných systémov (zvyšovania ich výkonnosti a efektívnosti) inovátnych podnikov.

Literatúra

- [1] BÖRNER, K. – BULLINGER, A. C.: Altersdifferenzierte Beanspruchungsanalyse von Montagemitarbeitern in der Automobilindustrie. In: ZfA 12 / 2018. Springer, Heidelberg 2018.
- [2] HORČIČKA, A. – JELÍNKOVÁ, L.: Zvyšování výkonnosti lidských zdrojů zavedením manažérské hry. In: *Trendy v podnikání 3 / 2013*, ZČU Plzeň 2013.
- [3] LANDAU, K. – WEISSERT-HORN, M. – PRES, A.- BRAUCHLER, R.: Active Age Management. In : ZfA No 1, GfA, Stuttgart 2012.
- [4] LIVIAN, Y. F. – PRAŽSKÁ, L.: *Řízení lidských zdrojů*. HZ – system, Praha 1997.
- [5] MABEY, CH. – CAIRD, S.: *Formovanie efektívneho tímu*. City University, Bratislava 1994.
- [6] MISKELL, J. R. – MISKELL, V.: Pracovní motivace. GRADA, Praha 1996.
- [7] RIES, B., C. – DIESTEL, S. – WEGGE, J. – SCHMIDT, K. H.: Altersheterogenität und Gruppeneffektivität. In: ZfA No 1 / 2012. GfA, Dortmund 2012.
- [8] STEIN, V.: Personalmanagement. Willey – VCH – Verlag, Weinheim 2020.
- [9] TREBUŇA, P.: Riadenie ľudských zdrojov v priemyselnom inžinierstve. ES SjF TU, Košice 2011.

Ukazovatele vzdelávania súvisiace s trhom práce v krajinách V4

Katarína ŠVEJNOVÁ – Jana GASPEROVÁ*

Indicators of education in correlation with labour market in V4 countries

Abstract

High employment is a hallmark of a successful economy and at the same time it reflects the evaluation of education. Conversely, high unemployment may indicate some problems in education. The aim of the paper is to analyse selected indicators of education and their impact on the workforce aged 15-65 years. The subject of statistical analysis are selected indicators of education and other Labour Force Participation in the V4 countries. The key methods of scientific research are methods of statistical analysis and comparison. The expected benefit is the mapping of education indicators in the V4 countries and the extent of their impact on Labour Force Participation.

Keywords: *Education indicators, Labour Force Participation, Employment, Education*

JEL Classification: I20, J21

Úvod

Vlády krajín EÚ sa snažia formulovať takú vzdelávaciu politiku, prostredníctvom ktorej by sa vzdelávanie stalo efektívnejším zdôrazňujúc, že vzdelávacia politika silne formuje vlastnosti a schopnosti budúcich generácií. Vzdelávanie je rovnako dôležité z hľadiska úspešného fungovania trhu práce a teda môžeme konštatovať, že kvalita vzdelanosti populácie má priamy vplyv na produktivitu práce. Túto skutočnosť potvrdzuje aj štúdia Laplagne (2007), ktorý skúmal vplyv nielen faktorov vzdelávania, ale aj zdravia. Clark a Anker (1993) sa zamerali na spojitosť národného príjmu na obyvateľa v krajinách s podielom starších ľudí (vo členení na segmenty 55-59 rokov, 60-64 rokov a 65 a viac rokov), ktorí pracujú. Rovnako tak Costa (1998) uvádza ako príčinu skracovanie pracovného života vo vyspelých krajinách práve rast v celoživotných príjmoch daný rastom reálneho príjmu. Liefrober (1999) vo svojej práci popisuje súvis medzi dosiahnutého vzdelania a pracovnej sily na načasovaní vstupu do zväzku manželstva a rodičovstva. Trendy v participácii na trhu práce pre ľudí s rôznym stupňom dosiahnutého vzdelania v Austrálii popisuje vo svojej práci Kennedy (2003).

Množstvo štúdií, ktoré sa zamerali na spomínaný problém, sa venuje iba vybraným krajinám či celkovému prehľadu krajín v rámci EÚ alebo sveta. Zamestnanosť podľa úrovne vzdelania ukazuje mieru zamestnanosti ľudí podľa ich vzdelanostného stupňa: nižší ako stredný, vyšší stredný ako terciárny alebo terciárny. Miera zamestnanosti sa týka počtu zamestnaných osôb ako percentuálneho podielu na populácii v produktívnom veku. Zamestnaní sú definovaní ako tí, ktorí pracujú za mzdu alebo zisk najmenej jednu hodinu týždenne alebo ktorí majú prácu, ale dočasne nie sú v práci z dôvodu choroby, dovolenky alebo priemyselnej akcie. Tento ukazovateľ meria percento zamestnaných 25-64 ročných medzi všetkými 25-64 ročnými. (OECD, 2021) V roku 2019 dosiahla v priemere hodnotu 59% v krajinách OECD, pričom v Českej republike to bolo 55,3%, v Maďarsku 57%, v Poľsku 45% a v Slovenskej republike 38%.

* Ing. Katarína Švejnová, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: katarina.svejnova@vsemvs.sk

Mgr. Jana Gasperová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: janka.gasperova@vsemvs.sk

Metodológia a ciele výskumu

V našom výskume sme sa zamerali na aktuálnu situáciu vo vybraných členských štátoch Európskej únie. Osobitným predmetom záujmu boli krajiny Vyšehradskej štvorky, ktoré sme vybrali na základe kritéria geografickej blízkosti, medzinárodnej ekonomickej spolupráce, členstva v Európskej únii a podobných systémoch vzdelávania pripravujúcich pracovné sily pre potreby trhu práce. Identifikovali sme vybrané faktory vzdelávania a analyzovali ich dopad na participáciu na trhu práce v krajinách V4. Krajiny V4 sme vybrali zámerne vzhľadom na historickú príbuznosť, ekonomickú výkonnosť a podobnosť vo vzdelávacích systémoch.

Cieľom výskumu bolo podobne zanalyzovať vybrané indikátory vzdelávania v krajinách V4 a dosiahnuté výsledky za jednotlivé krajiny vzájomne porovnať. V rámci výskumu sme použili metódy štatistickej analýzy a komparácie, ktorá bola využitá na základné porovnanie vybraných indikátorov. Pre znázornenie rozdielov medzi rokmi 2010 a 2019 sme použili sieťové grafy, ktoré vychádzali z hodnotenia indikátorov prostredníctvom Likertovej škály.

Stanovenie hypotézy: *Predpokladáme, že vybrané indikátory vzhľadom na príbuznosť krajín sa budú líšiť.*

Výskumné otázky sme formulovali nasledovne:

1. Aký je vývoj priemerných výdavkov na vzdelávanie v krajinách V4 v rokoch 2010 až 2020?
2. Ktorá krajina v rámci krajín V4 dosahuje najvyššiu priemernú zamestnanosť?
3. Ktorá krajina v rámci krajín V4 dosahuje najvyššie hodnoty primárneho, sekundárneho a terciárneho vzdelania v pracujúcej populácii?
4. Ktorá krajina v rámci krajín V4 dosiahne najvyššie hodnotenie v rámci skúmaných indikátorov?

Štatistická analýza vybraných ukazovateľov

V rámci štatistickej analýzy sme spracovali vybrané ukazovatele vzdelávania. Indikátormi použitými vo výskume boli výdavky na vzdelávanie, priemerná zamestnanosť, úroveň vzdelania, osoby s predčasným ukončením školskej dochádzky a noví zamestnanci. (tabuľka 1) Identifikovali sme kľúčové ukazovatele vzdelávania, ktoré majú vplyv na participáciu na trhu práce vo vekovej skupine 15-65 rokov. Výsledkom je vzájomné porovnanie krajín V4 vo vybraných ukazovateľoch, ktoré sme znázornili pomocou sieťových grafov.

Tabuľka 1 Porovnanie ukazovateľov vzdelávania v krajinách V4 v rokoch 2010–2019

Ukazovateľ	Česká republika	Maďarsko	Poľsko	Slovenská republika
Priemerné výdavky na vzdelávanie (% HDP) 2010–2019	3,9	4,17	4,76	4,07
Priemerná zamestnanosť v % z celkového počtu obyvateľov 2010–2019	69,96	62,48	62,87	62,85
Priemerné základné vzdelanie v % z celkovej zamestnanosti 2010–2019	4,32	11,32	5,75	4,23
Priemerné sekundárne vzdelanie v % z celkovej zamestnanosti 2010–2019	73,27	62,5	62,12	72,64

Priemerné terciárne vzdelávanie v % z celkovej zamestnanosti 2010–2019	22,4	26,16	32,11	23,13
Osoby, ktoré predčasne ukončia vzdelávanie a odbornú prípravu (od 18 do 24 rokov) 2010–2019	5,86	11,81	5,32	6,87
Priemer novozamestnaných z % zamestnaných osôb 2010–2019	10,96	14,79	12,73	11,19

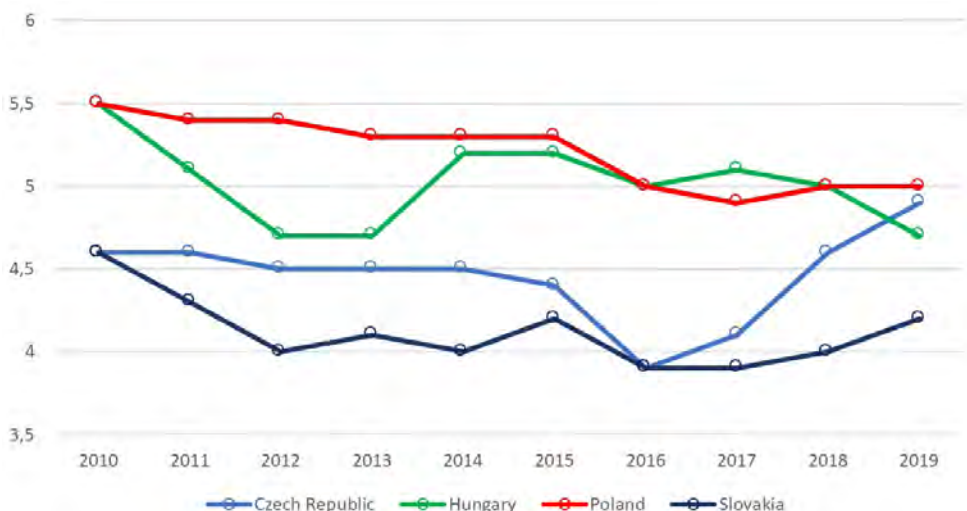
Zdroj: Vlastné spracovanie zdroj dát EUROSTAT, 2021

Výdavky na vzdelávanie

Spomedzi členských štátov EÚ pochádza financovanie vzdelávania od vlády, nie z verejných zdrojov, pričom menšiu úlohu zohrávajú súkromné zdroje (vrátane domácností, podnikov, neziskových organizácií a náboženských inštitúcií), pričom ešte menšiu úlohu vo všeobecnosti zohrávajú medzinárodné organizácie, (ako napr. OSN alebo Svetová banka). V rámci EÚ je podiel finančných zdrojov vyčlenených na vzdelávanie jednou z kľúčových rozhodnutí národných vlád. Podobným spôsobom rozhodujú podniky, študenti a ich rodiny o finančných prostriedkoch, ktoré sú schopní alebo ochotní vyčleniť na vzdelávanie. (EUROSTAT, 2021)

Výdavky na vzdelávanie vo všetkých krajinách V4 sa pohybujú okolo 4% HDP. Najvyššie % vo výdavkoch na vzdelávanie bolo zaznamenané v Poľsku v roku 2013, keď dosiahlo úroveň 4,94 %. Najnižšia hodnota 3,56% bola v roku 2016 pozorovaná v Českej republike. Z výsledkov pozorovania, ktoré vidíme z Grafu 1 môžeme konštatovať, že výdavky sa postupne znižujú v Poľsku a v Maďarsku. Opačný trend pozorujeme v Slovenskej republike a Českej republike, kde hodnota 4,9% z roku 2019 prekonal 0,3 percentného bodu hodnotu z roku 2010.

Graf 1 Porovnanie priemerných výdavkov na vzdelávanie (% HDP) 2010-2019 v krajinách V4 v rokoch 2010–2019

Zdroj: Vlastné spracovanie zdroj dát EUROSTAT, 2021

Najvyššie priemerné výdavky na vzdelávanie v rokoch 2010 – 2019 boli dosiahnuté v Poľsku. Česká republika dosiahla najnižšiu mieru s podielom 3,9% HDP. Pri porovnaní krajín V4 s inými európskymi krajinami môžeme pozorovať klesajúci trend, ale napr. v krajinách ako Fínsko, Island

a Švédsko vynakladajú výdavky na vzdelávanie viac ako 6% HDP. Podľa EUROSTAT v roku 2017 boli verejné výdavky na vzdelávanie v pomere k HDP najvyššie v Dánsku (7,3%) a vo Švédsku (7,1%), najnižšie v Rumunsku (2,7%). (EUROSTAT, 2021) Vzhľadom na skutočnosť, že štáty, ktoré vynakladajú na vzdelávanie vyššie percento z HDP, ako príklad môžeme uviesť Fínsko, kde je systém vzdelávania hodnotený vysoko, môžeme predpokladať, že zvýšením výdavkov by sme mohli dosiahnuť skvalitnenie vzdelávania.

Zamestnanosť

Priemerná miera zamestnanosti v EÚ (u osôb vo veku 20 až 64 rokov) sa znížila zo 73,1% v roku 2019 na 72,4% v roku 2020. V roku 2020 sa miera zamestnanosti v EÚ pre ľudí vo veku 20 až 64 rokov merala prieskumom pracovných síl EÚ (EÚ- LFS), predstavovala 72,4% oproti 73,1% v roku 2019, čo znamenalo pokles o 0,7 percentuálneho bodu. Za týmto priemerom však napriek tomu možno nájsť veľké rozdiely medzi krajinami (pozri mapu 1 a nástroj 1). Švédsko (80,8%), Nemecko (80,1%) a Holandsko (80,0%) vykazujú zatiaľ najvyššiu mieru zamestnanosti v EÚ, pričom v roku 2020 bolo zamestnaných viac ako 8 z 10 osôb vo veku 20 až 64 rokov. Je pozorovaný aj v krajinách EZVO Švajčiarsko (82,5%) a Island (82,3%). 70% alebo menej populácie vo veku 20 až 64 rokov bolo zároveň zamestnaných v Belgicku (70,0%), Chorvátsku (66,9%), Španielsku (65,7%), Taliansku (62,6%) a Grécku (61,1%). (EUROSTAT, 2021).

Graf 2 Porovnanie zamestnanosti v % z celkového počtu obyvateľov 2010-2019 v krajinách V4 v rokoch 2010- 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie zdroj dát EUROSTAT, 2021

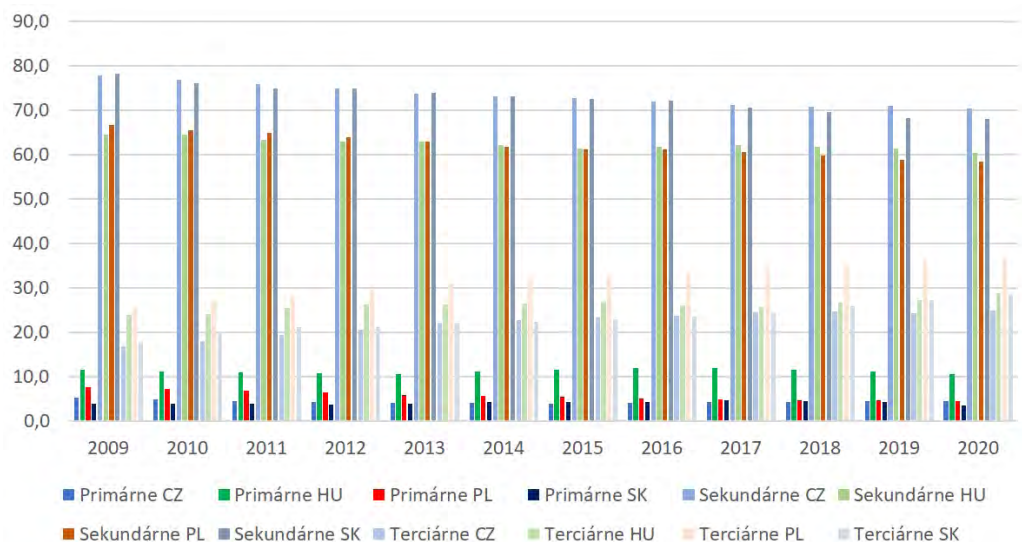
Z Grafu 2 môžeme pozorovať vývoj zamestnanosti v krajinách V4 v období rokov 2010 až 2019. Najvyššiu priemernú zamestnanosť v % z celkového počtu obyvateľov 2010-2019 v krajinách V4 možno pozorovať v Českej republike so 69,96% a najnižšiu v Maďarsku, kde hodnota dosiahla 62,48%. Podľa odhadu databázy Eurostat bolo v septembri 2021 v celej EÚ bez práce 14,324 milióna ľudí, z čoho 12,079 milióna pripadalo na eurozónu. V porovnaní s augustom sa ich počet v EÚ znížil o 306-tisíc, v eurozóne potom o 255-tisíc. V porovnaní s minuloročným septembrom je v EÚ bez práce o 2,054 milióna ľudí menej, zatiaľ čo nezamestnaných v eurozóne za rok ubudlo o 1,919 milióna. (EUROSTAT, 2021).

Primárne, sekundárne a terciárne vzdelávanie

Kvalita vzdelávania môže byť prepojená s vyučovacími štandardmi, so vzdelávaním, ktoré absolvujú, s úlohami, ktoré je nutné plniť a so zdrojmi, ktoré sú im k dispozícii na plnenie ich úloh.

Rovnako kvalita vzdelávania môže vykazovať miestne alebo regionálne rozdiely súvisiace s rôznymi sociálno-demografickými faktormi. Úroveň dosiahnutého vzdelania v populácii sa výrazne zmenila: v priemere mladší ľudia dosahujú vyššie vzdelanie ako starší. V roku 2020 dosiahlo 81,4 % ľudí vo veku 25 – 54 rokov v EÚ aspoň vyššie stredné vzdelanie v porovnaní so 67,2 % osôb vo veku 55 – 74 rokov. Osoby s terciárnym vzdelaním predstavovali 35,9 % osôb vo veku 25 – 54 rokov a 21,8 % osôb vo veku 55–74 rokov (EUROSTAT, 2021).

Graf 3 Porovnanie primárneho, sekundárneho a terciárneho dosiahnutého vzdelania ako % pracujúcej populácie 2010–2019 v krajinách V4 v rokoch 2010– 2019

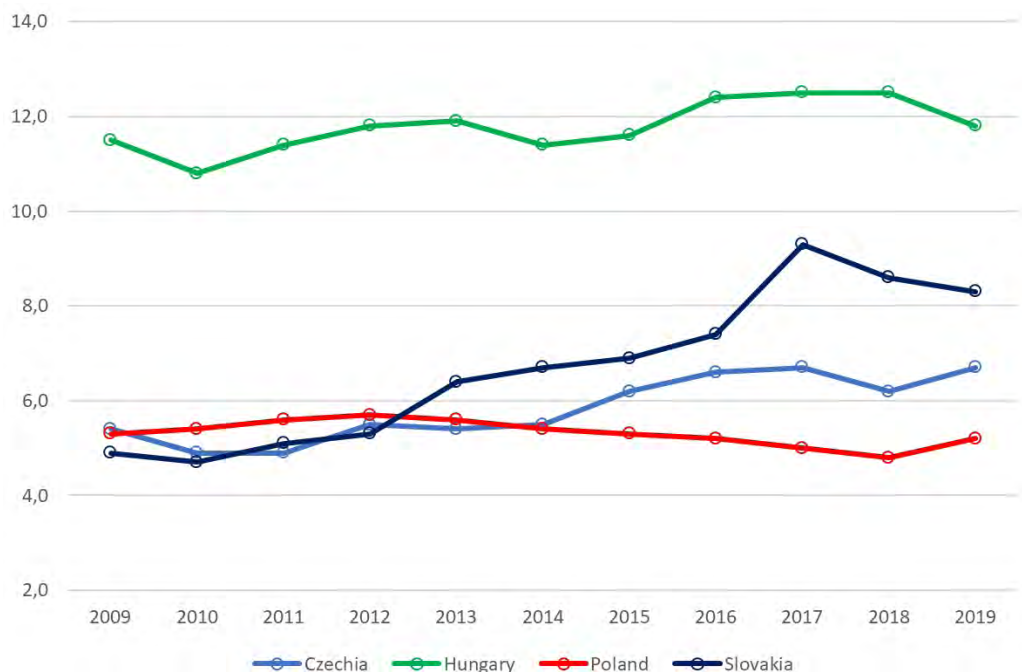

Zdroj: Vlastné spracovanie zdroj dát EUROSTAT, 2021

Graf 3 zobrazuje porovnanie krajín V4 v oblasti primárneho, sekundárneho a terciárneho vzdelania v pracujúcej populácii. Z grafu 3 je možné si povšimnúť, že najvyššie percento v pracujúcej populácii je dosahované sekundárnym vzdelaním a naopak najnižšiu zamestnanosť je pozorované pre ľudí s dosiahnutím primárnym vzdelaním.

Predčasne ukončené vzdelávanie

V roku 2020 malo v EÚ 9,9 % ľudí vo veku 18 až 24 rokov ukončené nanajvyš nižšie stredné vzdelanie a neabsolvovalo ďalšie vzdelávanie ani odbornú prípravu (osoby, ktoré predčasne ukončili školskú dochádzku). Osoby, ktoré predčasne ukončia vzdelávanie a odbornú prípravu, predtým nazývané osoby, ktoré predčasne ukončili školskú dochádzku, označujú osobu vo veku od 18 do 24 rokov, sa týkajú osoby, ktorá ukončila nižšie sekundárne vzdelávanie a nezapája sa do ďalšieho vzdelávania alebo odbornej prípravy. Ukazovateľ „predčasne ukončujúci vzdelávanie a odbornú prípravu“ je vyjadrený ako percento ľudí vo veku 18 až 24 rokov s takýmito kritériami z celkového počtu obyvateľov vo veku 18 až 24 rokov. V roku 2020 11,8 % mladých mužov a 8,0 % mladých žien v EÚ predčasne opustila vzdelávanie a odbornú prípravu. (EUROSTAT, 2021)

Graf 4 Porovnanie počtu osôb, ktoré predčasne ukončia vzdelávanie a odbornú prípravu (od 18 do 24 rokov) v krajinách V4 v rokoch 2010–2019

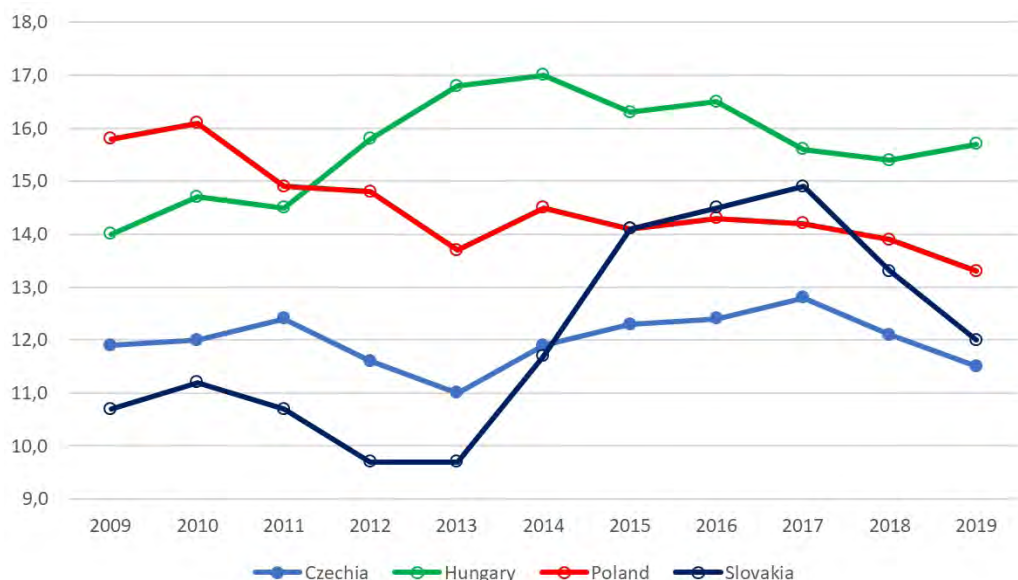
Zdroj: Vlastné spracovanie zdroj dát EUROSTAT, 2021

Z grafu 4 je možné pozorovať najvyššie hodnoty osôb s predčasne ukončeným vzdelávaním a odbornej prípravy v Maďarsku počas celého pozorovaného obdobia v rokoch 2010 až 2019 keď sa hodnota zvýšila z 11,5% v roku 2010 na hodnotu 11,8% v roku 2019. Zaujímavý moment zvýšenia hodnoty pozorujeme v Slovenskej republike kedy sa hodnota 7,4% z roku 2016 zvýšila v roku 2017 na hodnotu 9,3%.

Noví zamestnanci

Od vypuknutia pandémie COVID-19 na začiatku roku 2020 v Európe mnoho podnikov zápasí s rovnováhou medzi opatreniami v oblasti zdravia a hľadaním spôsobu, ako pokračovať vo výrobe tovaru a poskytovaní služieb. Množstvo spoločností nebolo schopných udržať rovnakú úroveň produkcie ako pred krízou spôsobenou pandemiou COVID-19. S cieľom zmierniť sociálny vplyv pandémie zaviedla Európska únia (EÚ) a národné vlády a jej členské štáty rôzne opatrenia na zmiernenie dopadu pandémie na ochranu podnikateľov a ekonomických subjektov, vrátane fiškálnej podpory alebo pôžičiek. Napriek tomu, že boli prijaté ochranné opatrenia na zachovanie úrovne zamestnanosti, dalo by sa očakávať opatrnejšie podnikanie v súvislosti s prijímaním nových zamestnancov. Okrem toho môže existovať väčšia neochota začať nové podnikanie, čo môže viesť aj k väčšiemu počtu zamestnaných ľudí. Na úrovni EÚ bol počet novo zamestnaných ľudí v treťom a štvrtom štvrťroku 2020 veľmi blízko úrovni počas finančnej krízy v roku 2009. Medzi štvrtým štvrťrokom 2019 a štvrtým štvrťrokom 2020 sa počet nedávnych uchádzačov o zamestnanie znížil v 22 členských štátoch EÚ, pričom najvyšší pokles bol nastal v Poľsku, Slovenskej republike a Rumunsku. V Bulharsku, Grécku, Taliansku a Rumunsku odchádzalo zo zamestnania viac ľudí, ako keď vo štvrtom štvrťroku 2020 nastúpilo do nového zamestnania. (EUROSTAT, 2021)

Graf 5 Porovnanie novo zamestnaných ako % zo zamestnaných osôb 2010-2019v krajinách V4 v rokoch 2010–2019

Zdroj: Vlastné spracovanie zdroj dát EUROSTAT, 2021

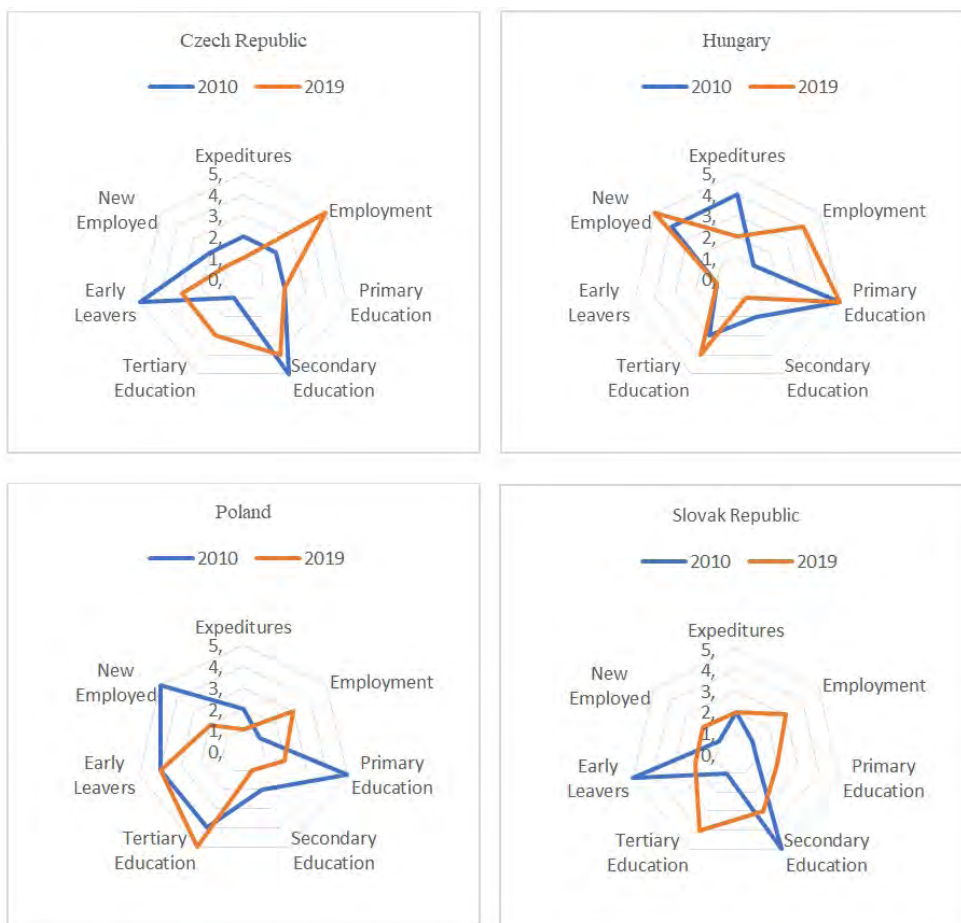
Z grafu 5 je možné pozorovať vývoj novozamestnaných osôb v krajinách V4 v období rokov 2010 až 2020. Najvyššie hodnoty dosahuje Maďarsko, kedy v roku 2014 dosiahlo hodnotu 17%. V rámci Slovenskej republiky sme najvyššiu zmenu evidovali v rokoch 2014 kedy hodnota dosiahla 11,7% a o rok neskôr to bolo už 14,1%.

Porovnanie krajín V4

Porovnaním vybraných faktorov v jednotlivých krajinách roku 2019, môžeme konštatovať, že najvyšší bodový zisk dosiahlo Poľsko a najnižší Slovenská republika. V roku 2019 môžeme konštatovať, že najvyšší bodový zisk dosiahla Česká republika a najnižší Slovenská republika. Z našich záverov analýz môžeme usúdiť, že v rámci krajín V4.

V roku 2019 bol v Českej republike vypracovaný dlhodobý plán vzdelávania a rozvoja vzdelávacieho systému Českej republiky na obdobie 2019-2023 (DZ ČR). Je to jeden z implementačných dokumentov Stratégie vzdelávacej politiky Českej republiky do roku 2020. Dokument bol schválený v júni 2019 uznesením vlády Českej republiky č. 489. Dlhodobý plán vzdelávania a rozvoja vzdelávacieho systému zahŕňa celý systém regionálneho vzdelávania, v súlade so zámerom dlhodobého plánu vzdelávania sa pripravujú aj dlhodobé plány rozvoja regiónov ČR. Vzhľadom na dosiahnuté výsledky nášho porovnania môžeme usúdiť že plán bol implementovaný úspešne. Z Grafu 6. Je možné pozorovať porovnanie krajín medzi krajinami V4 v rokoch 2010 – 2019 pomocou sieťového grafu pre.

Graf 6 Porovnanie krajín V4 podľa vybraných indikátorov vzdelávania v rokoch 2010 až 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie zdroj dát EUROSTAT, 2021

Záver

V mnohých krajinách EÚ je ešte stále veľmi vysoký podiel pätnásťročných mladých ľudí, ktorí dosahujú slabé výsledky v základných zručnostiach. Títo študenti budú veľmi pravdepodobne čeliť veľkým ťažkostiam pri ďalšom vzdelávaní, na trhu práce, ako aj v každodennom živote. Miera zamestnanosti čerstvých mladých absolventov v EÚ ako celku sa v roku 2016 ďalej zvýšila na 78,2 %, čím sa konsolidovalo nedávne postupné oživenie. Od roku 2013 sa miera zamestnanosti absolventov s vyšším sekundárnym vzdelaním zvýšila o 3,2 percentuálneho bodu, zatiaľ čo v prípade absolventov s terciárnym vzdelaním o 2,1 percentuálneho bodu. Mladí ľudia s terciárnym vzdelaním tak majú v oblasti zamestnanosti o 10 percentuálnych bodov lepšie vyhliadky ako absolventi so sekundárnym vzdelaním. Tieto lepšie vyhliadky existujú vo všetkých členských štátoch okrem Estónska a Českej republiky. (EÚ, 2021)

Nami stanovená hypotéza ktorú sme postavili na základe predpokladu, že vybrané indikátory vzhľadom na príbuznosť krajín sa budú radikálne líšiť sa ukázala ako pravdivá. Hodnoty dosiahnuté pre vybrané indikátory jednotlivých krajín sa podstatne líšia. Zaujímavý faktom ostáva najvyššie hodnotenie, ktoré dosiahla Česká republika a najnižšie Slovenská republika. Z tohto

dôvodu môžeme konštatovať, že práve v systéme vzdelávania je najväčší priestor pre zlepšenie hlavne čo sa týka výdavkov na vzdelávanie.

V rámci odpovedí na výskumné otázky môžeme konštatovať, že vývoj priemerných výdavkov v krajinách V4 v období rokov 2010 až 2019 na vzdelanie má klesajúcu tendenciu. V otázke zamestnanosti dosiahla najvyššiu hodnotu Česká republika v roku 2019 kedy hodnota dosiahla 75,1%. Naopak najnižšiu hodnotu sme pozorovali v Maďarsku v roku 2010 kedy dosiahla hodnotu 54,9%. Pre indikátor primárneho vzdelania v pracujúcej populácii dosiahlo Maďarsko najvyššiu hodnotu v roku 2016 12% a aj v priemere kedy dosiahlo hodnotu 11,32% počas skúmaného obdobia. V rámci sekundárneho vzdelania najvyššiu hodnotu v priemere 73,27% dosiahla Česká republika. Poľsko dosiahlo najvyššiu priemernú hodnotu a to 32,11% v oblasti terciárneho vzdelávania. V prípade celkového hodnotenia vybraných indikátorov za obdobie 2010 až 2019 v krajinách V4 dosiahla Česká republika.

Z nášho výskumu vyplynulo, že v rámci faktorov vzdelanosti dosiahlo Poľsko. Od roku 2000 Poľsko preukázateľne dosahuje nárast v oblasti vzdelávania. V roku 2014 bolo poľské školstvo vyhodnotené ako štvrté najlepšie v Európe a desiate na svete. Kľúčom k úspechu by mohli byť dlhodobé reformy v priebehu dvadsiatich rokov. (OECD, 2021) Pre zvýšenie produktivity práce nevyhnutá kvalifikovaná pracovná sila. Aj keď sa miera vzdelanosti populácie zvyšuje vyvstávajú otázky ohľadom uplatnenia sa na trhu práce. Vzhľadom na nastavenie priemyslu v Slovenskej republike je nutné zvážiť vyššie odborné vzdelávanie, ktoré bude priamo prepojené s požiadavkami trhu práce.

Literatúra

- [1] LAPLAGNE, PATRICK AND GLOVER, MAURICE AND SHOMOS, ANTHONY, Effects of Health and Education on Labour Force Participation (May 2007). Productivity Commission Staff Working Paper, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1018889> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1018889>.
- [2] CLARK, R. L. – ANKER, R. (1993). Cross-National Analysis of Labor Force Participation of Older Men and Women. *Economic Development and Cultural Change*, 41(3), 489-512.
- [3] COSTA, D. L. (1998). *The Evolution of Retirement: An American Economic History, 1880-1990*. Chicago: The University of Chicago Press.
- [4] LIEFBROER, A.C. – CORIJN, M. Who, What, Where, and When? Specifying the Impact of Educational Attainment and Labour Force Participation on Family Formation. *European Journal of Population* 15, 45–75 (1999). <https://doi.org/10.1023/A:1006137104191>.
- [5] KENNEDY, S., & HEDLEY, D. (2003). Educational Attainment and Labour Force Participation in Australia. *Economic Round-Up*, (Winter 2003), 27–41. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.455961160682443>.
- [6] ELMESKOV, J. and K. PICHELMANN (1993), "Unemployment and Labour Force Participation: Trends and Cycles", OECD Economics Department Working Papers, No. 130, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/066012764781>.
- [7] JAMIE CULLING & HAYDEN SKILLING, 2018. "How does New Zealand stack up? A comparison of labour supply across the OECD," Reserve Bank of New Zealand Bulletin, Reserve Bank of New Zealand, vol. 81, pages 1-19, April.
- [8] EUROSTAT: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>.
- [9] OECD: <https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm>.
- [10] https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-fact-sheet_skills-for-labour-market_sk.pdf.

**Recenzia vedeckej monografie doc. Ing. Michala Fabuša, PhD.:
Manažment priamych zahraničných investícií a ich vplyv na ekonomiku
Slovenskej republiky**

Erika NEUBAUEROVÁ*

Problematika priamych zahraničných investícií (PZI) patrí k oblastiam, ktoré sú dlhodobo predmetom záujmu podnikových ekonómov, vedcov, ale aj reprezentantov decíznej sféry. Z makroekonomického hľadiska predstavujú priame zahraničné investície významnú zložku platobnej bilancie a ponúkajú tiež pohľad na medzinárodnú investičnú pozíciu krajiny, na mikroekonomickej úrovni vyjadrujú zámer subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky (priamy investor), získať trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike (podnik priamej investície). Rôznorodé východiskové podmienky a ciele takýchto investorov, ale tiež určitý potenciál pre rozvoj konkrétneho odvetvia v cieľovej krajine, si jednoznačne vyžadujú zvládnutie mnohých procesov na oboch stranách – na strane potenciálneho investora, ale aj na strane dotknutých subjektov v nerezidentskej krajine. Z uvedeného dôvodu sa ako významný prvok reťazenia súvisiacich procesov javí kvalitný manažment.

Vedecká monografia pod názvom *Manažment priamych zahraničných investícií a ich vplyv na ekonomiku Slovenskej republiky* na uvedených východiskách stavia. Jej nosným zámerom je podať „ucelený obraz o riadení, resp. neriadení prílevu priamych zahraničných investícií do ekonomiky Slovenskej republiky s možnými návrhmi a odporúčaniami do budúcnosti pre vedu a prax“.

Publikácia je vhodne štruktúrovaná, obsahuje časti, ktoré na seba logicky nadväzujú. V *Úvode* autor zdôvodňuje význam výskumu priamych zahraničných investícií na Slovensku, filozofiu tvorby koncepcie publikácie, ako aj možnosti jej ďalšieho využitia.

Obsahovou náplňou prvej kapitoly sú teoretické východiská priamych zahraničných investícií. Okrem samotného vymedzenia pojmu „priame zahraničné investície“ tu možno nájsť aj významné teórie priamych zahraničných investícií (podstatu monopolistických a oligopolistických teórií, charakteristiku Dunningovej teórie) či typológiu priamych zahraničných investícií. Autor v tejto kapitole prezentuje tiež názory ekonómov na výhody a nevýhody priamych zahraničných investícií a ich vplyv na ekonomiku (na HDP, na ekonomický rast, na zamestnanosť a pod.).

Metodológia výskumnej časti je sústredená v druhej kapitole. Precízne sú tu formulované hlavný cieľ, niekoľko sekundárnych cieľov, ako aj výskumné otázky (jedna hlavná výskumná otázka a tri špecifické výskumné otázky). Nachádza sa tu tiež zadefinovanie výskumného súboru – zdôvodnenie jeho časového ohraničenia a cielenia na regióny SR. V neposlednom rade možno v tejto kapitole nájsť aj popis použitých vedeckých metód - Pearsonovho koeficientu korelácie, regresnej analýzy a analýzy časových radov.

Jadrom monografie je jej tretia kapitola, v ktorej sú charakterizované rozdiely vo vývoji priamych zahraničných investícií vo svete, v rozvojových krajinách, v Európskej únii a na Slovensku. Osobitne možno oceniť napríklad popis etáp prílevu priamych zahraničných investícií na Slovensko, ako aj identifikáciu kľúčových determinantov tohto vývoja. Významným vedeckým prínosom tejto časti monografie je analýza Pearsonovho koeficientu korelácie regionálneho rozdelenia priamych zahraničných investícií a rastu HDP v rámci Slovenska. Vychádzajúc z platnej legislatívy a spoločenskej praxe, autor na tomto mieste hodnotí možné vplyvy prílevu priamych zahraničných investícií na riešenie regionálnych disparít, pričom akcentuje význam investičných stimulov. Kľúčové zistenia využíva pri komparatívnej analýze priamych zahraničných investícií

* doc. Ing. Erika Neubauerová, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Ústav ekonomických vied, Právnická fakulta, Šafárikovo nám. 6, 810 00 Bratislava, e-mail: erika.neubauerova@flaw.uniba.sk

medzi Slovenskou republikou a Českou republikou, ako aj medzi Slovenskou republikou a Estónskom. Kapitola je vhodne doplnená tabuľkami a grafmi, ktoré podčiarkujú vypovedaciu hodnotu uskutočnenej analýzy.

Odpovede na výskumné otázky, hodnotiace závery a odporúčania pre prax sa nachádzajú v štvrtej kapitole. Autor tu hodnotí, akú úlohu zohrali priame zahraničné investície nie len na Slovensku, ale aj vo svete. Poukazuje tiež na procesy, akými prešiel medzinárodný kapitál z hľadiska štruktúry investovania, ako ho determinovali rôzne krízové impulzy a ako sa to prejavilo v ekonomike SR. Kapitolu uzatvára námetmi na ďalšie skúmanie v tejto sfére.

Vyústením publikácie je Záver (v slovenskom aj v anglickom jazyku), v ktorom autor syntetizuje výsledky svojho výskumu. Prezentuje tu relevantné závery, ku ktorým dospel, predostiera však aj polemické otázky, na ktoré bude možné odpovedať až s odstupom času a po realizácii ďalšieho výskumu.

Celkovo možno konštatovať, že táto monotematická práca vedeckého charakteru je dielom, v ktorom autor kriticky prehodnocuje známe poznatky o danej téme a obohacuje ich o poznatky a závery, ku ktorým dospel svojou vlastnou vedeckou prácou. Ako celok je napísaná jasne, zrozumiteľne a na vysokej odbornej úrovni. Dokumentuje schopnosť autora selektovať relevantné poznatky z množstva domácej aj zahraničnej literatúry, pričom je nesporné, že k celkovému výsledku prispelo jeho viacročné pedagogické a vedecko-výskumné pôsobenie v danej oblasti.

Fabuš, M.: Manažment priamych zahraničných investícií a ich vplyv na ekonomiku Slovenskej republiky, Bratislava: Wolters Kluwer, 2020.- 72 s. ISBN 978-80-7598-871-3.

**Recenzia vedeckej monografie doc. Ing. Kornélie Beličkovej, PhD.
a doc. Ing. Eriky Neubauerovej, PhD.: Financie domácností – teoretické
východiská a praktické aspekty v období tretej dekády 21. storočia**

*Elena BEŇOVÁ**

Vedecká monografia autoriek sa zaoberá dôležitou problematikou oblasti financií – financiami domácností – ktorým nie je ani v odbornej ani v študijnej literatúre venovaná dostatočná pozornosť. A čo potom praktická stránka tejto témy? Pritom dobre vieme, že každá domácnosť, bez ohľadu na počet jej členov (1, 2, 4 ...) potrebuje na svoj chod finančné prostriedky. Od príjmu (dôchodku) na jednej strane rovnice, závisí jej druhá strana v podobe spotreby, či úspor, ktoré sú hybnou časťou finančného prospechu, resp. stagnácie života domácností. K tomu sa nutne viaže bankový sektor, ktorého aktíva a pasíva sú s financiami domácností veľmi úzko prepojené. Je preto potrebné nahliadnuť, aké miesto majú financie domácností vo svete financií ako takom, ale aj v celej ekonomike a aké je ich smerovanie do budúcnosti.

Monografia, rozsahom nevelká, zato obsahovo bohatá sa člení na päť kapitol. Hneď prvá kapitola predstavuje historický exkurz do minulosti, v ktorej autorky pátrajú, aké spoločenské štruktúry formovali vytvorenie a ukotvenie domácností, akú úlohu v tom zohral štát a ako došlo k vzniku rodiny.

V druhej kapitole sa definuje domácnosť jednak po formálno-právnej stránke, kde sa prihliada na znenie v zákone, alebo domácnosť z hľadiska jej finančno-ekonomickej podstaty. Tu sa domácnosti skúmajú ako subjekty finančného trhu, ktorého súčasťou sú aj podnikatelia, štát a zahraničie. Čitateľ tu nájde dôležité štatistické údaje o domácnostiach, ktoré sa vykazujú v rámci Európskej únie ako systém EU-SILC. Podľa neho sa zhromažďujú a zostavujú štatistiky o príjmoch a životných podmienkach v EU. Cenná a prínosná je podkapitola venovaná vybraným ukazovateľom príjmov a výdavkov domácností v SR, ako aj členenie domácností podľa Štatistického úradu SR.

Rozsahom najväčšia a akýmsi jadrom problematiky je tretia kapitola, ktorá pojednáva o vplyve chudoby a bohatstva na financie domácností. Fenomén chudoby a sociálnej exklúzie sa stali vážnym problémom súčasnosti. Podstatná pozornosť je venovaná názorom na definovanie chudoby, chápanie pojmu sociálna vylúčenosť a čo všetko spôsobujú v praktickom živote domácností. Na určitú kvantifikáciu sociálnej vylúčenosti si krajiny Európskej únie stanovili agregovaný indikátor chudoby, alebo sociálneho vylúčenia, do ktorého vchádzajú 3 čiastkové indikátory: miera rizika chudoby, miera materiálnej deprivácie a miera nízkej pracovnej intenzity. Tieto indikátory sú v monografii za krajiny EÚ podchytené aj štatisticky. Nemenej dôležitým pojmom ako chudoba je jeho protájšok – bohatstvo. O tom, čo je finančné bohatstvo a ako sa člení, čo rozumieme pod pojmom čistý ekonomický blahobyť, alebo indexy ľudského rozvoja, bohatstva národa i rodovej nerovnosti sú obsahom podkapitoly 3.4. A ako sú na tom slovenské domácnosti? Na základe údajov Slovenského štatistického úradu sú v závere kapitoly zhrnuté relevantné údaje o chudobe a bohatstve slovenských domácností, ich finančnej gramotnosti a potrebe jej zvyšovania.

Za ďalšiu prínosnú kapitolu možno tiež považovať štvrtú kapitolu o rodovom aspekte rozpočtovania a úlohe žien v rozhodovaní o financiách domácností. Hoci žijeme v 21. storočí, jednotlivé krajiny stále riešia rodovú rovnosť, resp. nerovnosť mužov a žien, rodovo citlivé rozpočtovanie a tak je to aj v našej spoločnosti. Okrem rodových stereotypov a ich prekonávaní s náhľadom do histórie, podkapitoly názorne ukazujú a štatisticky dokumentujú podiel zastúpenia žien

* doc. Ing. Elena Beňová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdokova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: elena.benova@vsemvs.sk

napr. v Európskom parlamente, percentuálne zastúpenie mužov a žien v NR SR za rok 2020, ale i roky predchádzajúce. Takto názorne môže čitateľ sledovať, že je jednoduchšie prijať Celoštátnu stratégiu rodovej rovnosti, ako ju realizovať. A to tiež má podstatný vplyv na rozhodovanie o financiách domácností.

Piata kapitola je zameraná na rodinný, domáci, alebo osobný rozpočet a jeho členenie podľa príjmov a výdavkov. Za základný ekonomický fenomén každej domácnosti je považovaný príjem. Od neho závisí ekonomické správanie domácností, súčasná a budúca spotreba i úspory. V metodike ESA 2010 je zadaný aj sektor domácností, ktorý sa ďalej člení na subsektory. Nájdeme tu tiež klasifikáciu domácností podľa EU – SILC, koncept zdieľanej domácnosti, vplyv technológií, ale aj inštitúcie, ktoré skúmajú finančnú pozíciu domácností v podmienkach SR. Na konci kapitoly je zaradená aktuálna problematika, ktorá zásadným spôsobom zasiahla sektor domácností ako vo svete, tak aj na Slovensku v roku 2020 – pandémie COVID – 19. Autorky využívajú štatistické údaje a prognózy Národnej banky Slovenska o dopadoch pandémie na životaschopnosť domácností z hľadiska ich finančných možností.

Monografia je výsledkom výskumu renomovaných vysokoškolských učiteľiek, ktoré sa venujú problematike verejných financií. Ide v nej o jedliaty súbor tém, ktoré ovplyvňujú financie domácností, ale každá kapitola môže tvoriť východisko i samostatnej publikácie. Preto ako hovoria samotné autorky, prínos a originalita monografie je v teoretických prameňoch postavenia domácnosti v národnom hospodárstve, štatistickom zhodnotení domácností v európskom a svetovom meradle, sledovaní pojmov chudoby a bohatstva, rodovému aspektu domácností či štruktúre príjmov rozpočtu domácností.

Tento záber vzťahov financií domácností aj na iné prierezné ekonomiky, právo, sociologické a v súvislosti s pandemiou i zdravotnícke a psychologické otázky ukazuje, že monografia je napísaná so znalosťou veci. Môžu po nej siahnuť nielen študenti rôznych špecializácií, ale i odborníci a všetci tí, ktorých problematika financií domácností zaujíma.

Vzhľadom na to, že monografia bola vydaná v Báčskom Petrovci, venujú autorky za účelom štúdia a výskumu pár výtlačkov VŠEMvs, vysokej škole, na ktorej aj ony v minulosti pedagogicky a autorsky pôsobili.

Beličková, K. – Neubauerová, E.: *Financie domácností – teoretické východiská a praktické aspekty v období tretej dekády 21. storočia*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2020. - 115 s. ISBN 978-86710-354-84.

**Recenzia vedeckej monografie doc. Ing. Milana Fil'u, PhD.
a doc. RNDr. Marty Urbaníkovej, CSc.: Hodnotenie podnikateľského
prostredia s akcentom na začínajúcich podnikateľov
v Slovenskej republike**

*Michal LEVICKÝ**

Recenzovaná vedecká monografia sa venuje vždy aktuálnej problematike podnikateľského prostredia. Priaznivé podnikateľské prostredie predstavuje základný stimulačný faktor rozvoja pre podniky v ekonomike krajiny a je zároveň predpokladom pre dosiahnutie ich konkurencieschopnosti v medzinárodnom prostredí. Význam priaznivého podnikateľského prostredia je ešte exponovanejší v prípade začínajúcich podnikov. Úvodná fáza životného cyklu podniku je pre každého podnikateľa veľmi náročná. Subjekty hospodárskej politiky by sa mali v súlade s jej cieľmi snažiť v oblasti politiky podpory podnikania vytvárať priaznivé podnikateľské prostredie, ktoré by malo začínajúcich podnikateľov motivovať a napomáhať im pri vstupe do podnikania. V nadväznosti na uvedené možno preto pozitívne hodnotiť cieľ autorského kolektívu stanovaný vo vedeckej monografii, ktorým je „zhodnotiť podnikateľské prostredie na Slovensku s dôrazom na začínajúce podnikateľské subjekty a na základe výsledkov realizovaného výskumu formulovať návrhy smerujúce k zlepšeniu kvality podnikateľského prostredia pre začínajúcich podnikateľov v Slovenskej republike“.

Vedecká monografia je vhodne štruktúrovaná do piatich kapitol, ktoré svojím obsahom a zastúpením reflektujú štandardné požiadavky na vedecké práce tohto charakteru. Prvá kapitola ponúka prehľad teoretických východísk súvisiacich s oblasťou podnikania a podnikateľského prostredia. Okrem základných definícií podniku a podnikania autorský kolektív rozoberá publikované názory na motívy a ciele podnikania a na podnikateľské prostredie. Za najprínosnejšiu možno považovať časť o faktoroch ovplyvňujúcich vstup do podnikania a o bariérach a podpore vstupu do podnikania. Kapitola okrem teoretických východísk obsahuje aj aktuálne informácie o súčasných trendoch v podnikaní.

V druhej kapitole publikácie sú špecifikované ciele a metodika realizovaného výskumu. Autorský kolektív v tejto kapitole detailizuje hlavný cieľ prostredníctvom parciálnych cieľov, špecifikuje používané zdroje údajov a metódy ich analýzy. Ďalej približuje dizajn realizovaného dotazníkového prieskumu ako i základné charakteristiky výberového súboru. Okrem základných teoretických vedeckých metód autorský kolektív použil špecifické metódy hodnotenia vybraných aspektov podnikateľského prostredia. Primárne údaje získané z dotazníkového prieskumu boli podrobené analýze prostredníctvom vybraných matematicko-štatistických metód.

Tretia časť obsahuje analýzu a zhodnotenie vývoja podnikateľského prostredia na Slovensku. Autorský kolektív hodnotí vývoj počtu a štruktúry podnikateľských subjektov či mieru ich prežitia pri posudzovaní novovzniknutých podnikateľských subjektov. V kapitole je venovaný priestor tiež na zhodnotenie inštitucionálnej podpory a financovania začínajúcich podnikateľov na Slovensku i v medzinárodnom porovnaní. Táto časť je vhodne prepojená s nasledovnou kapitolou monografie, ktorá prezentuje analytické zhodnotenie empirického výskumu založeného na dotazníkovom prieskume. Autorský kolektív prostredníctvom dát z dotazníkového prieskumu, ktoré získal od 426 respondentov s návratnosťou 85,2 %, skúma a hodnotí postoje obyvateľov Slovenska k vstupu do podnikania.

* Ing. Michal Levický, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mlevicky@ukf.sk

Mnohoročné skúsenosti a erudovanosť členov autorského kolektívu v skúmanej problematike vyústili do racionálnych, praktických a mnohých inovatívnych návrhov na zlepšenie kvality podnikateľského prostredia pre vstup do podnikania, ktoré sú uvedené v záverečnej časti publikácie. V súvislosti s legislatívnym prostredím autori navrhujú zníženie potreby vstupného kapitálu pri vstupe do podnikania či právnu úpravu zdieľanej ekonomiky. V oblasti inštitucionálnej podpory patria medzi zaujímavé návrhy posilnenie kompetencií One-stop shopov či podpora školských podnikov a výučba podnikateľského minima vhodnou formou na odborných, ale i všeobecných školách. Publikácia celkovo na 143 stranách, s využitím 210 referencií, prináša súčasný a pomerne komplexný pohľad na podnikateľské prostredie na Slovensku. Prezentované výsledky sú vhodne doplnené o tabuľky a grafy, text publikácie je písaný pútavou formou a možno ho považovať za čitateľný nielen pre vedeckú komunitu, ale aj pre odbornú verejnosť.

Fíľa, M. – Urbaníková, M. Hodnotenie podnikateľského prostredia s akcentom na začínajúcich podnikateľov v Slovenskej republike. Nitra: UKF v Nitre, 2020. 143 s. ISBN 978-80-558-1649-4.

Informácie a pokyny pre autorov príspevkov

Redakcia prijíma a uverejňuje príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Za originalitu, odbornú i formálnu správnosť príspevku zodpovedá autor. V časopise nie je možné publikovať článok, ktorý už bol uverejnený v inom periodiku. Redakcia si vyhradzuje právo uverejnenia len pôvodných príspevkov, ktoré spĺňajú obsahové a všetky formálne náležitosti vedeckého článku.

Príspevky sa predkladajú:

- jedenkrát elektronicky (e-mailom na adresu: edita.kulova@vsemvs.sk)
- a v dvoch tlačенých exemplároch na adresu redakcie časopisu ČasOpis, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava. Príspevky je potrebné odovzdať vo formáte MS Word. Rozsah príspevku je limitovaný na max. 10 strán, pri recenziách a správach je rozsah limitovaný na max. 5 strán predpísaného formátu vrátane grafov, tabuliek a literatúry.

Základné formátovanie

NASTAVENIA STRANY:

- Veľkosť papiera je B5 (ISO) (rozmery šírka 17,59 cm, výška 24,99 cm).
- Okraje stránky musia byť nastavené na 2 cm zo všetkých strán.
- Musí sa zvoliť voľba zrkadlových okrajov.
- Vzdialenosť záhlavia a päty od okraja stránky má byť 1,25 cm.

TEXT:

- Typ písma textu príspevku musí byť Arial s veľkosťou 10 bodov.
- Riadkovanie 1,5.
- Prvý riadok každého odseku má byť odsadený o hodnotu 0,8 cm.
- Za každým odsekom je potrebné nastaviť medzeru 6 bodov.
- Pred každým nadpisom je potrebné vynechať dva prázdne riadky a za každým nadpisom jeden voľný riadok.

OBRÁZKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za obrázkom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie obrázka sa musí začínať skratkou a číslom (Obr. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis obrázka.
- Skratky Obr. a číslo obrázka sú napísané tučnými písmenami.

GRAFY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za grafom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie grafu sa musí začínať slovom (Graf 1) a číslom, za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis grafu.
- Slová Graf a číslo grafu sú napísané tučnými písmenami.
- Grafy je potrebné uviesť v Exceli, a to aj ako prílohu v elektronickej verzii k rukopisom.

TABUĽKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za tabuľkou sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie tabuľky sa musí začínať skratkou a číslom (Tab. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis tabuľky.
- Skratka Tab. a číslo tabuľky sú napísané tučnými písmenami.
- Pod každým obrázkom, tabuľkou i grafom musí byť uvedený zdroj, z ktorého autor údaje čerpal.

ROVNICE:

- Musia byť napísané v editore rovníc Microsoft Equation, ktorý je súčasťou textového editora MS Word.
- Matematické symboly je nutné písať aj vo vnútri textu pomocou editora rovníc.

ANGLICKÝ NÁZOV A ABSTRAKT:

- V každom príspevku musí byť uvedený anglický názov a abstrakt rozsahu 8 riadkov v anglickom jazyku.
- Pod abstraktom je potrebné uviesť kľúčové slová (keywords) v angličtine (viď http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html).

LITERATÚRA:

- Uvádzať v súlade s normou STN ISO 690 v abecednom poradí podľa vzoru uvedenom v šablóne.
- Odvolania na literatúru sa označujú v texte metódou mena, dátumu a poradia v zozname literatúry tak, že na príslušnom mieste v texte sa do zátvoriek napíše meno autora, dátum publikovania dokumentu/ číslo podľa toho, ako sú tieto údaje uvedené v abecednom profile v zozname literatúry; napr. (Kotler,2001/14).

Recenzovanie príspevkov:

Recenzovanie príspevkov zabezpečuje redakčná rada. Recenzné konanie voči autorovi príspevku je anonymné.

Príspevky nie sú honorované.

Instructions for authors

The scientific journal - Public administration and Regional Development publishes scientific contributions, discussion contributions and reviews related to its focus. Contributions must be at the required professional and scientific level. They are published in the Slovak, Czech, Russian or English language.

The editor's office of the journal accepts contributions electronically (by email to: edita.kulova@vsemvs.sk), or in a written form in 3 copies together with a CD in the text editor Word (operation system Windows), page size A4 (21×29.7), 2 cm margins, font type: ARIAL, single line spacing.

Title of Article (size 12 pt bold, centred)

Title (size 11pt bold, italic, centred)

Name and SURNAME* (size 10,5pt, italic)

Abstract (size 10pt bold)

Body text (size 10pt, italic, max. 8 lines)

Keywords (size 10pt bold)

text (size 10pt, italic)

Introduction (size 10pt bold)

Text (size 10pt, normal)

1 Title of chapter (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) 1.1

Subchapter title (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

Conclusion (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) Bibliography

Autori príspevkov:

Ing. Jozef Adamko, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.adamko@vsemvs.sk

Ing. Nina Baculíková, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nina.baculikova@vsemvs.sk

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

doc. Ing. Stanislav Filip, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 85104 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: stanislav.filip@vsemvs.sk

Mgr. Ľubica Filipová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 85104 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: lubica.filipova@vsemvs.sk

Mgr. Jana Gasperová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: janka.gasperova@vsemvs.sk

Dr. h. c. prof. mpx. h. c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

PhDr. Mgr. Denisa Krásna, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: denisa.krasna.k@gmail.com

PhDr. Ing. Pavol Križo, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: pavol.krizo@vsemvs.sk

prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra práva, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Matúšová, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemvs.sk

prof. Ing. Jozef Sablik, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.sablik@vsemvs.sk

prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16. 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvs.sk

prof. Ing. Nora Štangová, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nora.stangova@vsemvs.sk

Ing. Katarína Švejnová, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: katarina.svejnova@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemvs.sk

PhDr. Agneša Víghová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: agnesa.vighova@vsemvs.sk

Recenzenti:

Ing. Nina Baculíková, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nina.baculikova@vsemvs.sk

doc. Ing. Elena Beňová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: elena.benova@vsemvs.sk

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

doc. Ing. Stanislav Filip, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 85104 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: stanislav.filip@vsemvs.sk

Dr. h. c. prof. h. c. doc. Ing. Mária Kadlečíková, CSc., Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta ekonomiky a manažmentu, Trieda Andreja Hlinku 2, 949 76 Nitra, e-mail: maria.kadlecikova@uniag.sk

Ing. Marián Kováč, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra práva a bezpečnostného manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marian.kovac@vsemvs.sk

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

Ing. Michal Levický, PhD., Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Ústav ekonomiky a manažmentu, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mlevicky@ukf.sk

doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marcel.lincenyi@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Matúšová, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra manažmentu vzdelávania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemvs.sk

JUDr. Vladimír Minčíč, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta UK, Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Šafárikovo nám. 6, 814 99 Bratislava, e-mail: vladimir.mincic@flaw.uniba.sk

doc. Ing. Erika Neubauerová, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Ústav ekonomických vied, Právnická fakulta, Šafárikovo nám. 6, 810 00 Bratislava, e-mail: erika.neubauerova@flaw.uniba.sk

Ing. Dušan Paulík, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: dusan.paulik@vsemvs.sk

doc. Ing. Eva Romančíková, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: eva.romancikova@vsemvs.sk

PhDr. Agneša Víghová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: agnesa.vighova@vsemvs.sk

Zodpovedné redaktorky (Editors)

Lucia Balajová

Edita Kulová edita.kulova@vsemvs.sk

© Vydavateľ (Publishing House)

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Furdekova 16

851 04 Bratislava

Tel.: +421905864457

IČO: 35 847 018

Webová stránka časopisu (Journal Website): <http://www.vsemvs.sk/VedaAVyskum/VedeckyCasopis>

Periodicita: vychádza dvakrát ročne

Číslo (No.): 2, december 2021, ročník XVII.

Registračné číslo (Registration No.): MK SR EV 2950/09

ISSN 1337-2955

Tlač (Printed by):

Tlačiareň IRIS, spol. s r. o.

Žitavská 14

821 07 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: +421908741472

E-mail: ntp@iris-knihy.sk

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

Verejná správa a regionálny rozvoj je recenzovaný vedecký časopis Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Uverejňuje vedecké príspevky, príspevky do diskusie a recenzie. Je orientovaný predovšetkým na problematiku verejnej správy a regionálneho rozvoja, manažmentu, marketingu, financií, malého a stredného podnikania, ale aj na iné oblasti, ktoré sú v súlade s profilom a zameraním školy. Jeho poslaním je publikovať významné výsledky vedeckého výskumu trvalejšieho obsahu z oblasti verejnej správy a príbuzných tém, vytvárať priestor pre publikovanie výsledkov výskumných projektov Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave a ponúkať priestor na publikovanie dôležitým záujmovým skupinám (verejná správa, domáce a zahraničné vysoké školy, výskumné inštitúcie).

PUBLIC ADMINISTRATION AND REGIONAL DEVELOPMENT

Public Administration and Regional Development is a reviewed scientific journal of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava. It publishes scientific articles, contributions to discussions and reviews. It mainly focuses on problems in public administration and regional development, management, marketing, finance, small and medium sized entrepreneurship as well as on other areas that are related to the profile and aim of the school. Its mission is to publish significant results of scientific research with continuous content from the field of public administration and related topics, to create space for publishing results from research projects of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava and to offer space for publishing articles to important interest groups (public administration, domestic and foreign universities, research institutions).

School of Economics and Management in Public Administration

Chairperson of Editorial Board: doc. Ing. Ľuboš Cibák, PhD. MBA, rector

Editor in Chief: prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD.

Order and distribution of the Scientific Journal are administrated by editor.

Reg. No 2950/09

Scientific Journal

No. 2, December 2021, Volume XVII.

Vedecký časopis Verejná správa a regionálny rozvoj vydáva Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Vychádza 2-krát ročne.

ISSN 1337-2955